

STUDIA AD ARCHAEOLOGIAM PAZMANIENSIA

MAGYAR ŐSTÖRTÉNETI KUTATÓCSOPORT KIADVÁNYOK

A szegvár-oromdűlői temető
és a Tiszántúl kora avar időszak

The Szegvár-Oromdűlő cemetery
and the Early Avar Period
in the Trans-Tisza Region

MARTIN OPITZ KIADÓ

PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM RÉGÉSZETTUDOMÁNYI INTÉZET
BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
MAGYAR ŐSTÖRTÉNETI KUTATÓCSOPORT

Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia

A PPKE BTK Régészettudományi Intézetének kiadványai

Archaeological Studies of PPCU Institute of Archaeology

Volume 25

ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont

Magyar Őstörténeti Kutatócsoport Kiadványok

Volume 5

Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia
A PPKE BTK Régészettudományi Intézetének kiadványai
Archaeological Studies of PPCU Institute of Archaeology

ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Magyar Őstörténeti Kutatócsoport Kiadványok

Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia
Nemzetközi szerkesztőbizottság /
International Editorial Board

Heinrich Härke
Eberhard Karls Universität (Tübingen, D)

Oleksiy V. Komar
Institute of Archaeology of NUAS (Kiev, UA)

Abdulkarim Maamoun
Damascus University (Damascus, SY)

Denys Pringle
Cardiff University (Cardiff, UK)

Dmitry A. Stashenkov
Samara Regional Historical Museum (Samara, RU)

Nikolai P. Telnov
Institute of Archaeology (Chişinău, MD)

Magyar Őstörténeti Kutatócsoport Kiadványok
Nemzetközi szerkesztőbizottság /
International Editorial Board

Balázs Balogh
Director General of the Research Center
for the Humanities (Budapest)

Pál Fodor
Honorary Director General of the RCH (Budapest)

László Klima
PPCU Institute of Archaeological Sciences
(Budapest)

Hakan Aydemir
Istanbul Medeniyet University (Istanbul)

Balázs Sudár
Institute of History of RCH (Budapest)

Attila Türk
Early Hungarians' History Research Team of RCH
(Budapest)

A szegvár-oromdűlői temető
és a Tiszántúl kora avar időszak

The Szegvár-Oromdűlő Cemetery
and the Avar Period
in the Trans-Tisza Region

Szerkesztők

LŐRINCZY GÁBOR – MAJOR BALÁZS – TÜRK ATTILA

BUDAPEST – SZEGED – SZENTES
2022

A kötet a Pázmány Péter Katolikus Egyetem,
a Bölcsészettudományi Kutatóközpont
és a Magyar Őstörténeti Kutatócsoport támogatásával valósult meg.

PÁZMÁNY PÉTER
KATOLIKUS EGYETEM

A kötet az Innovációs és Technológiai Minisztérium támogatásával a Tématerületi Kiválósági Program:
Magyarország és a Kelet kapcsolatának régészeti kutatása (Keleti Örökségünk PPKE Interdiszciplináris Történeti
és Régészeti Kutatócsoport [TKP2020-NKA-11]) projekt keretében valósult meg.

Rajz: Czabarka Zsuzsanna, Koncz Margit, valamint Dobó Bernadett, Szőke Ágnes és Vidovics Teréz

Sírfotók: Lőrinczy Gábor

Képszerkesztés: Ambrus Edit, Váczi Gábor

Temetőtérkép: Kamarási András

Angol fordítás: Csiky Gergely, Kondé Zsófia, Marcsik Antónia, Sebők Katalin, Siklósi Zsuzsanna

Borítókép: Kerek köbötéttel díszített préselt elektronkorong (Szegevár-Oromdűlő 1. sír)

Hátsó borító: Aranyozott felületű, kereszt alakú bronz szíjelosztók (Szegevár-Oromdűlő 1. sír)

Első előzéklap: Herzog-féle 1899-es térkép részlete. Körös–Tisza–Marosi Ármentesítő Társulat
„Ártérfejlesztési” összesítő térképének részlete. M = 1:28 800, színes, könyomatos.

Rajzolta 1899-ben Szentesen Herzog József.

Hátsó előzéklap: Második katonai felmérés (1819–1869) részlete

© A szerzők és a Martin Opitz Kiadó

© Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Régészettudományi Intézet

ISBN 978-615-6388-30-8

HU-ISSN 2786-1538 (Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia)

HU-ISSN 2064-8162 (Magyar Őstörténeti Kutatócsoport Kiadványok)

Minden jog fenntartva. Jelen könyvet, illetve annak részeit tilos reprodukálni, adatrögzítő rendszerben tárolni,
bármilyen formában vagy eszközzel – elektronikus úton vagy más módon – közölni a kiadó engedélye nélkül.

Felelős kiadó

Major Balázs intézetigazgató (PPKE BTK Régészettudományi Intézet)

Borító: auri grafika

Tördelés és layout: Váczi Gábor

Nyomda: Pauker Nyomdaipari Kft.

TARTALOM

Köszöntő	7
Szerkesztői előszó	9
Lőrinczy Gábor: <i>A szegvár-oromdűlői kora avar kori temető</i>	11
<i>The Avar-period populations of Szegvár-Oromdűlő and the Trans-Tisza Region</i>	282
Pásztor Adrien: <i>A szegvár-oromdűlői temető gyöngyleletei</i>	405
<i>Bead finds from the cemetery of Szegvár-Oromdűlő</i>	495
Vida Tivadar: <i>Sírkerámia a szegvár-oromdűlői avar kori temetőben</i>	509
<i>Grave pottery in the Avar Age cemetery of Szegvár-Oromdűlő</i>	545
Gulyás Bence – Samu Levente: <i>A szegvári övgarnitúrák úgynevezett maszkos vereteinek Kelet- és délkeleti kapcsolatairól</i>	555
<i>The connections of the belt mounts decorated with plant ornaments and human face depiction at Szegvár-Oromdűlő</i>	583
Csiky Gergely: <i>A szegvár-oromdűlői avar temető közelharci fegyverei (vágó- és szúrófegyverek)</i>	599
<i>Close-combat weapons (edged weapons and polearms) from the Avar Age Szegvár-Oromdűlő cemetery</i>	635
Csiky Gergely – Csizmadia-Csiky László: <i>A metallográfiai elemzések szerepe és lehetőségei a kora avar kori közelharci fegyverek vizsgálatában – Készítéstechnikai adatok két kora avar kori kardról</i>	647
<i>The role and possibilities of metallographic analyses on early Avar period close-combat weapons. Production technological data of two early Avar period swords</i>	653
Major Péter: <i>A szegvár-oromdűlői 6–7. századi temető páncélleletei</i>	661
<i>Armor finds from the 6th–7th-century cemetery of Szegvár-Oromdűlő</i>	665
Lőrinczy Gábor – Siklósi Zsuzsa: <i>A szegvár-oromdűlői sírok radiokarbon vizsgálatainak eredményei</i>	669
<i>The radiocarbon dating, Bayesian analysis, and archaeological interpretation of the Early Avar Age cemetery of Szegvár-Oromdűlő</i>	691
Fóthi Erzsébet: <i>A szegvár-oromdűlői temetőben eltemetett avar kori népesség vizsgálata többváltozós statisztikai módszerrel</i>	701
<i>Research of the origin of the Avar Age population buried in the Szegvár-Oromdűlő cemetery by multivariate statistical methods</i>	704
Marcsik Antónia: <i>Szegvár-Oromdűlő avar kori lelőhely humán csontanyaga. Újabb adatok az Alföld avar kori népességéhez</i>	707
<i>The Avar Age human skeletal remains at the site Szegvár-Oromdűlő. Newer data to the Avar Age populations on the Great Hungarian Plain</i>	733

Vörös István: <i>A szegvár-oromdűlő kora avar kori temető archaeozoológiai vizsgálata</i>	769
<i>Archaeozoological analysis of the early Avar period cemetery of Szegvár-Oromdűlő</i>	811
Tugya, Beáta – Stewart, John: <i>A szegvár-oromdűlői kora avar temető</i>	
<i>tojásmaradványainak elemzése</i>	885
<i>Analysis of the egg remains from the Avar Age cemetery of Szegvár-Oromdűlő</i>	892
A Szegvár-Oromdűlői kora avar kori temető térképe	895

A SZEGVÁR-OROMDŰLŐI AVAR TEMETŐ KÖZELHARCI FEGYVEREI (VÁGÓ- ÉS SZÚRÓFEGYVEREK)

CSIKY GERGELY*

A TEMETŐ JELLEMZŐI ÉS A FEGYVERES SÍROK SZÁMA, AZOK TEMETŐN BELÜLI ARÁNYA

A szegvár-oromdűlői 467 síros temetőben összesen 16 sírból került elő közelharci fegyver, 13 sírban kardot és 10-ben lándzsát találtak, e két fegyver kombinációja pedig 3 temetkezésből ismert. A közelharci fegyvereket tartalmazó temetkezések aránya a temetőben viszonylag alacsony volt,¹ míg a kelet-dunántúli kora avar temetőkben a fegyveres férfisírok aránya jellemzően a férfisírok egy harmada,² ugyanakkor a vágófegyvert tartalmazó sírok aránya ezekben az esetekben is a szegvárihoz hasonló volt, az csak a környei temetőben kiugróan magas,³ így ez az arány közelít az avar kori átlaghoz (*1. diagram*).⁴

A temetőből ismert vágófegyverek száma magas: hasonló darabszámokat csak a kölkedi,⁵ környei⁶ és tiszafüredi⁷ temetők tudtak felmutatni, de nagy számban fordulnak elő vágófegyverek más avar kori temetőkben is.⁸ A szegvári temető 13 vágófegyverével a Győr-téglavetőivel holtversenyben az előkelő 6. helyen áll a legtöbb pengefegyvert tartalmazó avar kori temetők rangsorában⁹ és egymagában a kora avar kori tiszántúli (beleértve a határon túli alföldi területeket) avar vágófegyverek egy hatodát (16,45%) adja.¹⁰

* ELKH BTK Régészeti Intézet, 1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4. E-mail: csiky.gergely@btk.mta.hu

¹ Az összes feltárt avar kori sír 3,3%-a, egy harmados aránnyal számolva a férfisírok pedig nagyjából 10,2%-a.

² Kölked-Feketekapu A: 29%, Kölked-Feketekapu B: 23%, Környe: 70%, Szekszárd-Bogyiszlói út 24%, Csákberény-Orondpuszta 32%, Budakalász-Dunapart: 29% (CSIKY 2011, 30–33).

³ Kölked-Feketekapu A: 7,25%, Kölked-Feketekapu B: 5,38%, Környe: 30%, Szekszárd-Bogyiszlói út: 3%, Csákberény-Orondpuszta 1%, Budakalász-Dunapart 0,77% (CSIKY 2011, 16–22).

⁴ 60 000 feltárt avar sírral számolva az összes sír 1,19%-ban és a férfisírok 3,58%-ban találtak vágófegyvert. (CSIKY 2009, 8).

⁵ Kölked-Feketekapu A temető: 14 sírban volt vágófegyver (KISS 1996, 228–233); Kölked-Feketekapu B temető: 7 sírban (KISS 2001, 27–28, 43–44, 65–66, 86–87, 94–95, 115–117, 152–153).

⁶ Környén összesen 26 vágófegyvert találtak 15 sírból és 10 vágófegyvert szórványleletként (SALAMON–ERDÉLYI 1971, 54).

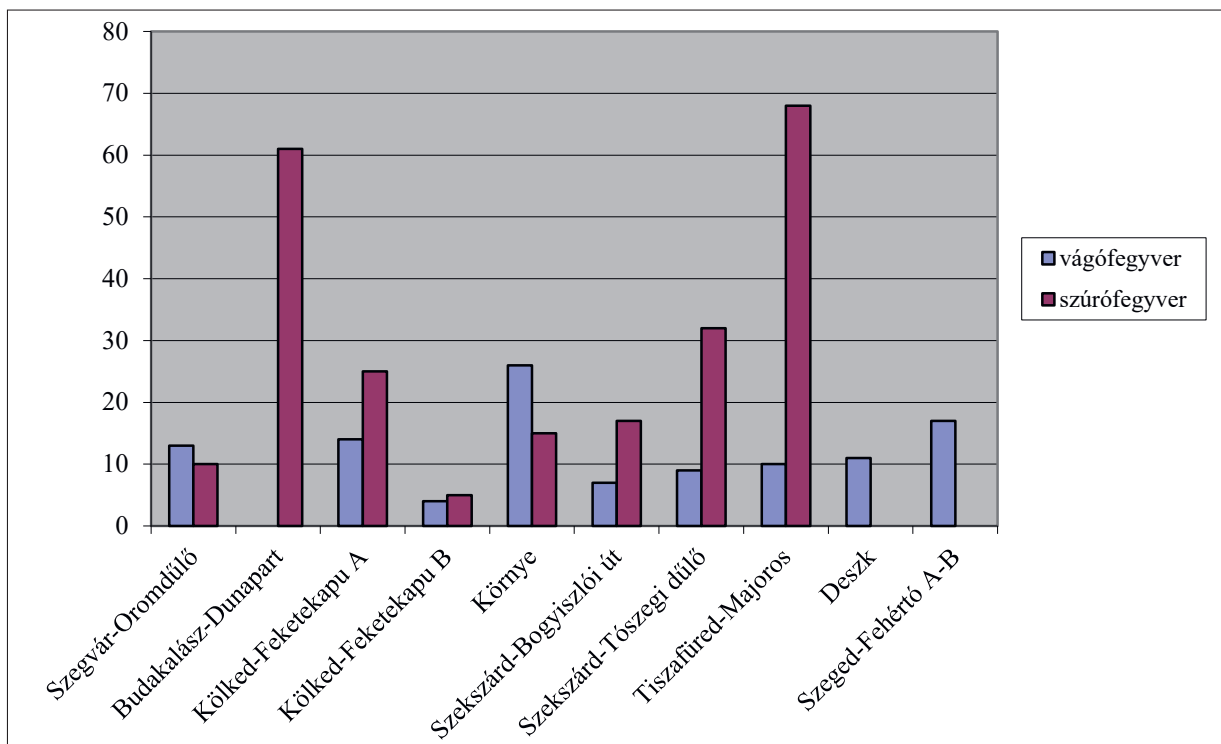
⁷ Tiszafüred-Majoros: vágófegyverek 10 sírból (GARAM 1995, 342–345).

⁸ Bóly-Sziebert puszta 4 kard, Deszk összes temetőjéből 11 kard, Jászapáti-Nagyállás út 9 (közép avar), Kisköre 4, Kunpeszér 6, Marosnagylak 7, Pókaszeptk 3, Szeged-Fehértó A 5, Szeged-Fehértó B 12, Szekszárd-Bogyiszlói út 7, Szekszárd-Tószegi dűlő 9, Táp-Borba 4, Tiszavárkony-Hugyin part 5, Zamárdi-Rétiföldek 6, Makó-Mikócsa halom 8 kard (CSIKY 2015a, 349–353). Összesen 33 olyan avar temető ismert, amelyből ötnél több vágófegyver származik (CSIKY 2015a, 356).

⁹ CSIKY 2015a, 355. táblázata.

¹⁰ Lásd 1. leletlista.

Más a helyzet a lándzsák számát illetően: a temetőből ismert 10 lándzsa a Tiszántúlon ugyan nagy mennyiségnek számít,¹¹ de a Kárpát-medence más régióhoz képest kevés, különösen, ha a Dunántúl nagy kora avar temetőivel¹² hasonlítjuk össze. Ez nem csak lelőhelyekre lebontva¹³ megfigyelhető jelenség,¹⁴ hanem makroszinten, regionálisan is igaz: a dunántúli lándzsák száma az avar korban és a kora avar korban is jelentősen felülmúlja a tiszántúliakét.¹⁵ A temető 10 szűrőfegyverével a 14. helyen szerepel a lándzsák száma szerinti ranglistán.¹⁶ Fontos ugyanakkor megjegyezni, hogy a tiszántúli kora avar kori lándzsák egynegyede a szegvár-oromdülői lelőhelyről került elő, így e tárgyak elemzése döntő fontosságú a térség szűrőfegyvereinek tanulmányozásához.

1. diagram: A szegvár-oromdülői temető közelharci fegyverszámának összehasonlítása több jelentős avar kori lelőhely adataival

Diagram 1. A comparative bar chart on the number of close-combat weapons from the Szegvár-Oromdülő cemetery with some significant Avar-age sites

¹¹ A Tiszántúlról összesen 108 szűrőfegyver ismert az avar korból, míg a kora avar korból mindössze 39 lándzsaleletet ismerünk a Tiszántúlról.

¹² A budakalász-dunaparti temetőből 61 lándzsacsúcs ismert (CSIKY 2009, kat. 64–122.), Kölked-Feketekapu A: 25, Kölked-Feketekapu B: 5, Környe: 11 lándzsa 6 sírból és 4 szórvány (SALAMON–ERDÉLYI 1971, 56–57), Szekszárd-Bogyiszlói út: 17, Csákerény-Orondpuszta 16, Szekszárd-Tószegi dűlő: 32, Zamárdi-Rétiföldek 28 lándzsa.

¹³ A Dunántúl és a Tiszántúl kora avar kori összehasonlíthatósága kérdéses lehet, de mindkettő földrajzilag jól elkülöníthető és nagyjából hasonló nagyságú terület (Dunántúl 33.791 km², Tiszántúl: 24.792,86 km²: csak a kora avar kori településterületet számolva). A kora avar kori Dunántúlról 52 lándzsás lelőhely ismert, míg a Tiszántúlról 19 lelőhelyen fordultak elő szűrőfegyverek.

¹⁴ A Szegváron előkerült közelharci fegyverek számát több nagy avar temetőhöz képest az 1. diagram mutatja.

¹⁵ A kora avar kori Dunántúlról 311 lándzsa, míg a Tiszántúlról csak 39 ilyen korú szűrőfegyver ismert, tehát a két térségből ismert kora avar lándzsák döntő többsége (88,88%) dunántúli és csak elenyésző kisebbsége (11,11%) tiszántúli. Lásd CSIKY 2015a, 357, diagram 12.

¹⁶ A CSIKY 2015a, 354. táblázatán látható 19. hely egy korábbi állapotot mutat, amikor még csak 8 lándzsa volt ismert a lelőhelyről.

A fentieket összegezve tehát a szegvár-oromdűlői temető közelharci fegyverei mind darabszám, mind tipológiai sokféleség szempontjából is kiemelkedőek, és egy regionális elemzés fontos kiindulópontjául szolgálhatnak.

VÁGÓFEGYVEREK

Vágófegyvernek vagy más néven pengefegyvernek tekinthető minden hosszú vaspengével és rövid farkolattal ellátott tárgy, amelyet használata közben szúrásra és vágásra egyaránt használhatnak. Ez a fogalom magába foglalja tehát a két- és egyélű kardokat, a szablyákat, a töröket és a szaxokat is.

A szegvár-oromdűlői temetőből összesen 13 vágófegyver ismert, egy P alakú függesztőfüllel ellátott kést leszámítva ezek a két-, illetve egyélű kardok csoportjaiba sorolhatók. A továbbiakban a temetőből ismert vágófegyverek egyes formai jegyeik alapján kerülnek osztályozásra,¹⁷ majd a formai jegyek kombinációit vizsgálom,¹⁸ végül az egyes jelenségek kárpát-medencei párhuzamait idézve azok funkciójával, kronológiájával és elterjedésével foglalkozom.

A vágófegyverek formai osztályozása az egyes formai jegyek hierarchikus kombinációján alapul. A fegyver funkcionálisan meghatározó részeit (pengét) fő kritériumnak tekintjük, míg a markolat, a felfüggesztés, a tok és annak díszítései csak másodlagosnak. Az avar kori vágófegyverek osztályozása során négy fő csoportot különíthetünk el: V.I: kétélű kardok, V.II: egyélű kardok, V.III: szablyák, V.IV: szaxok. A markolat, keresztvas, kardtok és felfüggesztés egyes jellegzetességei külön osztályozásra kerülnek, és ezek kombinációja alkotja a típusokat és variánsokat.¹⁹

A PENGE

Az avar kori kardpengék vasból készültek, ami eleve megnehezíti a vizsgálatukat. A régészeti kontextusból ismert vastárgyak általában az anyag rendkívüli sebezhetőségét mutatják: a vas vöröses korróziója (Fe_2O_3) nem képez légmentes réteget a tárgyon, mint az a réz (vagy rézalapú ötvözetek) esetében megfigyelhető, így az aktív marad, és bizonyos esetekben a tárgy egész vasmagját elpusztíthatja.²⁰ Sok esetben emiatt a vastárgyak eredeti felülete nem figyelhető meg. A korrózió mellett még egy tényező nehezítheti meg a régészeti korú vaspengék értékelését: e tárgyakat gyakran fatokba helyezve tették sírba. A magyarországi restaurátorok gyakorlatában úgy tűnik, nem alakult ki konszenzus arról, hogy a tok famaradványait rárestaurálják a pengére, vagy arról eltávolítva külön őrizzék meg. Mindkét módszernek megvannak az előnyei és a hátrányai is: rárestaurált fatok esetében a penge ugyan nem látható, de így (jobb esetben) csak a fatok méretéről és átmetszetéről értesülhetünk, míg a farostok eltávolítása esetén a penge jobban megfigyelhetővé válik. A szegvár-oromdűlői temető esetében a legtöbb vágófegyveren rajta maradtak a fatok rostjai, így sok esetben inkább a tok szerkezeti elemei voltak láthatók, mint a penge. A továbbiakban olvashatókat ez a körülmény alapvetően meghatározza.

¹⁷ A fegyverek felosztásánál elkülöníttem az osztályozást (ném. *Klassifikation*, ang. *classification*) és a tipológiát. Az előbbi a tárgyak formai jegyek (*Merkmal*, *attribute*) alapján történő csoportosítását jelenti, addig a másik a korábban már kialakult típusok közötti kapcsolatokat, a változások irányát és esetleges fejlődést (nem nélkülözve az evolúciós elméleti háttérrel) jelenti (VOSSEN 1970; KLEJN 1983; EGGERT 2005, 122–133).

¹⁸ A fogalom több formai jegy rangsorolt osztályozásán alapuló típust jelöl. A kombinációs típus fogalom alkalmazásának talán egyik legjobb példája Alfred Geibig kétélű kardokról írt műve (GEIBIG 1991), ahol a szerző a kardokat a penge, a markolat, a szerelék és a tok által alkotott egységnek feltételezve ezek kombinációi alapján alkotott típusokat.

¹⁹ CSIKY 2009, 39–40; CSIKY 2015a, 39–46.

²⁰ SÉD 1979, 75–76.

KÉTÉLŰ KARDPENGÉK

A kétélű kardpengék legfőbb jellemzője, hogy két vágóéllal rendelkeznek, amelyek a penge teljes hosszán végigfutnak. E pengék sajátossága, hogy általában nagy pengeszélességűek²¹ és legtöbb esetben szimmetrikusak (ez alól kivételt képezhet a markolatnyúlvány). Az avar korban a vágófegyverek közül a kétélű pengék jelentek meg legkorábban, és azokat csak fokozatosan szorították ki az egyélű pengék.²² Kialakításukat tekintve készülhetnek egyetlen darab vasrúdból: ez esetben átmetszetük lencse alakú, másrészt ismertek olyan pengék is, amelyeket több vasrúdból alakítanak ki, ez esetben a kard éleit később kovácshegesszéssel rögzítik egy középső sínre, amely akár damaszkolt (helyesebben díszítő kovácshegesszéssel ellátott)²³ is lehet. E második esetben általában egy enyhe pengevájat (vércsatorna) figyelhető meg a penge középső részén. E technikai jellegzetességek alapján a kétélű kardpengék két variánsát választhatjuk szét: V.I.A: széles vércsatornával rendelkező kétélű kardok, V.I.B: lencse átmetszetű kétélű kardok. E két variánst egy harmadikkal is kiegészíthetjük, bár az elválasztás ez alkalommal a pengével egybekovácsolt markolat speciális kialakításán alapul: V.I.C: karikás markolatvégű kardok (*Ringknaufschwert*).²⁴ Ez utóbbi esetben a karikás markolatvég (német: *Ringknauf*, angol: *ring pommel*) jelentősen befolyásolja a penge súlypontjának elhelyezkedését és akár annak használatát is: e típusnál felmerülhet a kétkezes használat lehetősége is.²⁵

A szegvár-orumdülői temető vágófegyvereinek több mint fele (13 vágófegyveréből 7) kétélű. Ez a jelenség összhangban állhat a temető kronológiájával, hiszen az avar korból ismert kétélű kardok zöme a kora avar korból származik, azoknak jelentős szerepe a közép és késő avar korban nem volt. A temető sírjaiban mindhárom fent felsorolt pengevariáns megtalálható.

Széles vércsatornával rendelkező kétélű kardok (V.I.A)

A szegvári temető két (137., 877.) sírja esetében a kardok pengéjén hegesztővarratok voltak megfigyelhetők, amelyek arra utalnak, hogy a pengét legalább három vas- (illetve acél)rúdból állították össze (1. kép 1–2). E szerkezeti elem következtében a pengén széles, enyhén bemélyedő pengevájat figyelhető meg. Mindkét kard pengéje a markolat felé egy derékszögű vállban végződik, a penge hosszú (137. sír: 84,7 cm; 877. sír: 76 cm) és viszonylag széles (a pengetőnél 4,44, illetve 4,68 cm). A metrikus adatok elválasztják őket a kora avar korból ismert spathaktól, amelyek maximális hossza (markolattal együtt) 80–90 cm, és pengehosszuk 65–75 cm között mozog.²⁶ Szerkezeti sajátosságaik alapján elsősorban a Dunántúlról és Erdélyből ismert kora avar kori spathakhoz állnak közel, de azoktól a markolat eltérő kialakítása (mindkét esetben egy szögüti át markolatnyúlványt, a 877. sír kardjánál a szög bronzból) világosan megkülönböztethetőek.

Spathak ugyan korlátozott mértékben és elterjedéssel (3 lelőhelyről 5 példány) a Tiszántúlról is ismertek,²⁷ de a Dunántúlon jóval gyakoribbak voltak (11 lelőhelyről 32 példány),²⁸ míg megtalálhatók

²¹ Az avar kori kétélű kardok pengeszélessége 3 és 7 cm között mozog, ezek átlaga 4,72 cm, mediánjuk 4,6 cm, amivel ez a csoport tekinthető a legszélesebb pengéjűnek a vágófegyvereken belül (CSIKY 2016, 256–257).

²² SIMON 1991, 284–285; CSIKY 2013, 82; CSIKY 2015a, 300–302.

²³ A terminológiához lásd: THIELE ET AL 2014.

²⁴ CSIKY 2015a, 41.

²⁵ A karikás markolatvégű kardok markolathossza átlagosan 18–20 cm (CSIKY 2016, 246), ami megfeleltethető a másfél- és kétkezes kardok markolathosszáinak. E lehetőségre Tetsutaka Sugawara japán kardvívó mester hívta fel a figyelmemet a japán kardok fejlődéséről szóló előadásában.

²⁶ CSIKY 2015a, 156.

²⁷ Tiszafüred-Majoros, Tiszagyenda, Tiszaderzs-Szentimrei út (Vö. GARAM 1995, 345; KISS 2000, 359–365).

²⁸ KISS 1992, 65, Liste 1., kiegészítések: Budapest III. Óbuda, Szőlő utca (NAGY 1998, 45, Taf. 38/31); Kehida-Központi Tsz-major 1. sír (SZŐKE 2002, 77, 9/e); Szekszárd-Tószegi dűlő 52., 1752. sír, Tétény (ARCHAEOLOGIAI ÉRTESÍTŐ 1892, 380, avar vagy langobard?).

azok Erdélyben is (3 lelőhelyről 9 példány).²⁹ Valószínűleg a spathak elterjedése a meroving kultúrkör hatásával magyarázható, így egyes területeken – de nem minden esetben³⁰ – a gepida továbbéléssel magyarázható jelenlétük.³¹ Létezik ugyanakkor egy technikai magyarázat a megjelenésükkel kapcsolatban: a kardpengéket úgy próbálták meg rugalmasabbá tenni, hogy míg a nagyobb igénybevételnek kitett élek keményebb, nagyobb széntartalmú acélból készültek, addig a penge középső részét puhább, kisebb széntartalmú vasból készítették. Annyi mindenesetre kiemelhető, hogy a szegvári kardok egyértelműen nem azonosíthatók a spathakkal.

Lencse átmetszetű kétélű kardpengék (VI.B)

A szegvár-orumdülői temetőben talált kétélű kardpengék zöme (4 példány: 33., 100., 333., 539. sír) lencse átmetszetű (1. kép 3–6). Sajnos egyelőre nincs sok támpontunk e fegyverek készítéséről, így egyértelműen nem eldönthető, hogy egy vagy több vasrúdból készültek, illetve hogy alkalmaztak-e hőkezelést az elkészítésük során. E kardpengék közös jellemzője, hogy a markolat nem merőleges vállal, hanem tompaszögben csatlakozik a pengéhez, a pengeszélesség az előző csoportnál kisebb (3,6–4,4 cm). E kardpengéken nem található keresztvas, de előfordul, hogy a markolatot szöggel ütik át. A penge sok esetben a rározsdásodott fatok maradványai miatt nem megfigyelhető.

A típus az egész Kárpát-medencében elterjedt volt a kora avar korban, összesen 31 példány ismert, amelyek nagyobb része az Alföldről származik. Az alföldi leleteken belül a Tiszántúlon talált kardok dominálnak, összesen 15 példány származik innen,³² míg mindössze 9 lelet ismert a Duna–Tisza közéről,³³ ugyanakkor ezek is viszonylag közel fekszenek a Tiszához. A pengetípus tiszántúli dominanciája jól egybevághat azzal, hogy a szegvári temető kétélű kardjainak többsége ebbe a pengetípusba sorolható.

Kétélű kardpengék karikás markolatvéggel (VI.C)

Csak egy kard tartozik ebbe a csoportba, amely 903. sírból került elő (1. kép 7). A kard pengéje a vastagon rákorrodálódott famadványok miatt csak a hegyénél megfigyelhető, de a penge szimmetrikus alakja és a rendelkezésünkre álló adatok alapján kétélű volt. A szegvári példány mellett e pengetípusból mindössze

²⁹ Kiss 1992, 65, Liste 1.

³⁰ v.ö. Kiss 1992, 65.

³¹ Az avar kori spathak elterjedéséről lásd CSIKY 2015a, 160–161.

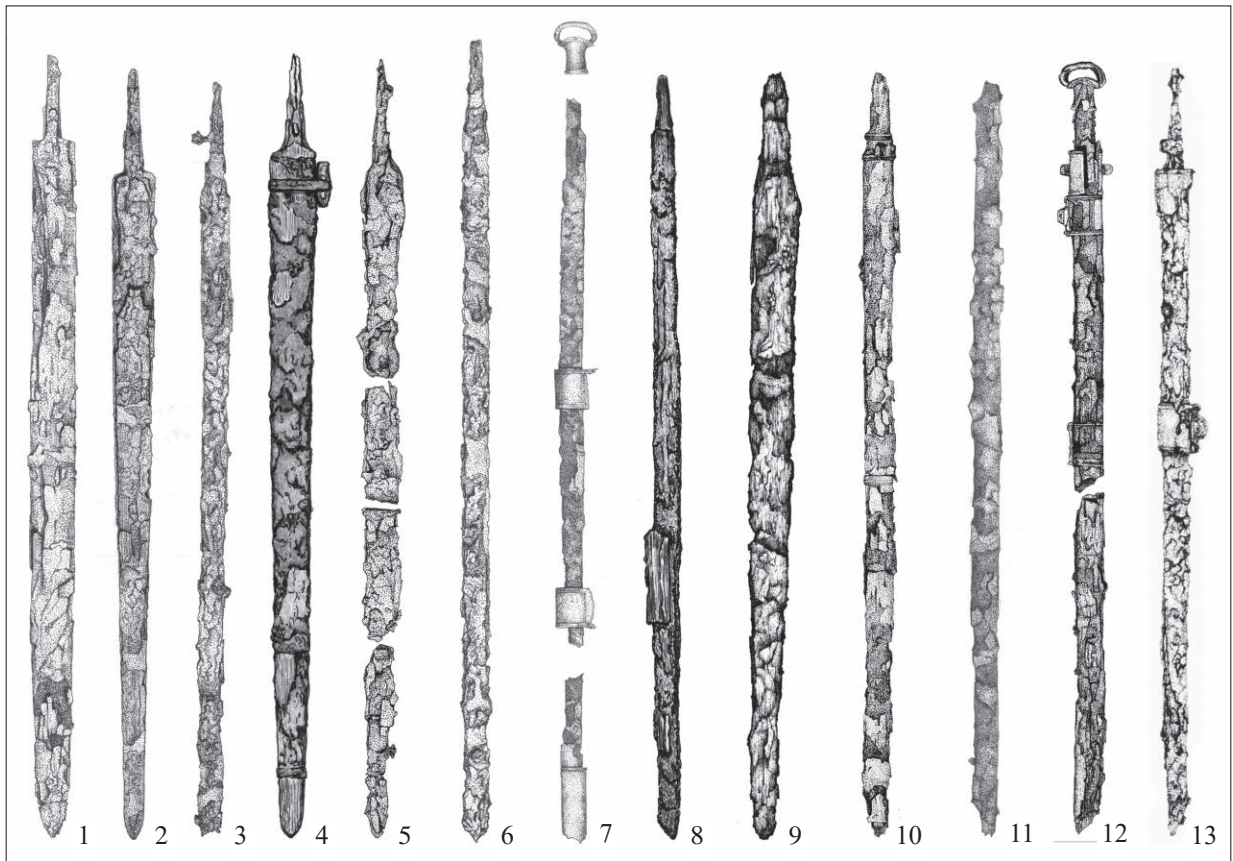
³² Összesen 28 példány ismert az Alföldről, ezek közül 16 (a leletek 51,6%-a) a Dél-Alföldről származik, ahol kifejezetten feltűnő a deszki leletek magas aránya (Deszk G 8., 49., Deszk M 1. sír, Deszk O 1., 3., 5. sír, Deszk P 1. sír, Deszk Sz 16. sír (CSALLÁNY 1939, 127, 129, 137; CSALLÁNY 1972, 13–16, 24–26), de előfordulnak a bánáti Óbesenyőn (KISLÉGHY NAGY 1911, 314) és Homokréven (Mokrin-Vodoplav 62, 67. sír: BALOGH 2004, 268–269, 299, 23–25. kép), a békési Elek-Kispélen (CSALLÁNY 1956, 110), Gyomán (MRT 8, 4/276), Ferencszálláson (CSALLÁNY 1939, 17) és Szeged-Makkoserdőn (142. sír: SALAMON 1995, 122–123, 162, Pl. 10; 285. sír: SALAMON 1995, 134, 162, Pl. 20/1) és Szőregen (KÜRTI 1983, 187; SIMON 1991, 307) is. Feltűnő, hogy a többségük (16 példány) a Tiszántúlon található, csak a Szeged-makkoserdői temető képez kivételt ez alól. Összesen három példány (9,7%) Tiszavasvári-Koldusdomb (CSALLÁNY 1960, 51–55, XII–XVI. t.) és Tiszavárkony-Hugyin part 24. sír: Kiss 1962, 22–23, XII/1. tábla, XXXVII. t. 3; 55. sír: Kiss 1962, 45, XXXVII. t. 5). Nemesfémlemezekkel díszített példányai is ismertek a Tiszántúlról: Deszk G 8. sír (CSALLÁNY 1939, 127, 129, I. T. 2–2a, 2. kép 2–2a), Kiszombor O 2. sír (CSALLÁNY 1939, 125–126, I. t. 1–1a, 2. kép. 1), Szegvár-Sáppoldal (BÓNA 1979, 5, 8, 3. kép 1; BÓNA 1980, 48–52).

³³ Hét lelet ismert a Duna–Tisza közéről: Dabas-Paphegy 1. sír (SIMON–SZÉKELY 1991, 188, 191–192), Péterréve-Csik (Bačko Petrovo Selo-Čik 28. sír: BUGARSKI 2009, 39, 116–117, Fig. 102, T. VI); Szeged-Makkoserdő (142. sír: SALAMON 1995, 122–123, 162, Pl. 10; 285. sír: SALAMON 1995, 134, 162, Pl. 20/1) és Tiszavárkony-Hugyin part (24. sír: Kiss 1962, 22–23, XII/1. tábla, XXXVII. t. 3; 55. sír: Kiss 1962, 45, XXXVII. t. 5), Visznek-Kecskehegy (TÖRÖK 1975, 334, 341, 343, Fig. 6/1. 16).

hat példány ismert a kora avar korból.³⁴ Egyaránt ismertek egyszerű, és nemesfémlemez-borítású példányaik. A típus jellemzően csak az Alföldön található meg, az egyetlen ismert dunántúli darab a Duna medréből került elő Visegrádnál.³⁵ Az alföldi leletek többsége (4 db) a Duna–Tisza közéről származik, a Tiszántúlról csak két példány ismert.³⁶

A kétélű kardokon belül tehát minden ismert kora avar kori pengetípus megtalálható, ugyanakkor spathaként meghatározható példányok e temetőben nem kerültek elő. Ez nem meglepő, hiszen ezek jellemző elterjedési területe a Dunántúl, Erdély és a Tisza középső folyása.

A kora avar kori kardok általános fejlődési tendenciája a kétélű kardok felől a keskenyebb egyélű pengék felé mutat, amint azt már Simon László is kimutatta.³⁷ Ha érvényesnek tekintjük ezt a megállapítást, akkor a temető vágófegyverei közül a kétélűek a legkorábbiak, ám fontos megjegyezni, hogy ez a fejlődés tendenciaszerűen jelentkezik, és egyazon időpontban különböző típusú kardok is használatban lehettek, így a sorrendiséget nem szabad szigorúan érvényesnek tekinteni.

1. kép. Szegvár-Oromdűlő: 1: 877. sír; 2: 137. sír; 3: 33. sír; 4: 100. sír; 5: 333. sír; 6: 539. sír; 7: 903. sír; 8: 68. sír; 9: 76. sír; 10: 900. sír; 11: 930. sír; 12: 335. sír; 13: 540. sír

³⁴ Csengele-Jóhárt 1. sír (CSALLÁNY 1939, 9-11, I. tábla 3–3a, II. tábla; SIMON 1991, 290, 15. kép 8; CSIKY 2009, Kat. 697.); Deszk L. 13. (H. 22) sír (CSALLÁNY 1939, 137; CSALLÁNY 1972, 24–26, Abb. 4, Taf. VI–VII; SIMON 1991, 291, 11. kép 5, 18. kép; CSIKY 2009, Kat. 714.); Kunszentmiklós-Bábony 1. sír (H. TÓTH–HORVÁTH 1992, 32–34, Taf. V–VIII; CSIKY 2009, Kat. 950.); Tiszavárkony-Hugyin-part 39. sír (KISS 1962, 30-31, XXXVII. t. 4, XXXVIII. t. 1; SIMON 1991, 309; CSIKY 2009, Kat. 1172.); Tiszavárkony-Hugyin-part 84. sír (KISS 1962, 64–66, XXXVII. t. 6; SIMON 1991, 309; CSIKY 2009, Kat. 1174.); Visegrád, Duna-meder (TAVAS 1978; SIMON 1991, 310–311, 11. kép 7, 14. kép 5, 15. kép 9, 22. kép 2; CSIKY 2009, Kat. 1221.).

³⁵ TAVAS 1978; SIMON 1991, 310–311, 11. kép 7, 14. kép 5, 15. kép 9, 22. kép 2.

³⁶ CSIKY 2015a, 171.

³⁷ SIMON 1991, 284. Ennek megerősítései: CSIKY 2013, 82; CSIKY 2015a, 300–302.

EGYÉLŰ KARDOK

Az egyélű kardok jellegzetesen kis pengeszélességűek, általában könnyebbek a kétélűeknél, átmetszetük háromszög vagy ötszög alakú. Az avar kori vágófegyverek vizsgálata során az egyenes egyélű kardpengék három csoportját különböztettem meg. V.II.A variánsba soroltam azokat az egyélű pengéket, amelyek semmilyen más megkülönböztető formai jegy nem figyelhető meg. V.II.B variáns nevet kapták azok a pengék, amelyek karikás markolatvéggel rendelkeznek (hasonlóan a fenti V.I.C variánshoz), végül külön variánst alkotnak (V.II.C) az egyenes egyélű fokéllal rendelkező pengék.³⁸ A szegvári temető mindössze egy karikás markolatvégű egyélű kardján azonosítható fokél egy CT-felvétel alapján,³⁹ így e két fent említett formai jegy egyazon kardpengén figyelhető meg. A temető vágófegyverei közül mindössze öt volt egyélű.

Egyenes egyélű kardok (V.II.A)

A temetőből négy (68., 76., 900. és 930.) sírjában került elő egyélű kardpenge (1. kép 8–11), amelyek közös sajátossága az aszimmetrikus forma, a hegyük felé elkeskenyednek, és háromszög átmetszetűek. A pengék hossza 80 és 85 cm között változik, tehát hosszabbak, mint a kétélű pengék, a penge szélessége pedig a 2,3 és a 3,98 cm között ingadozik, tehát keskenyebbek a kétélűeknél. A pengeszélesség adatai megfeleltethetők avar kori egyélű kardok átlagos értékeinek,⁴⁰ míg a pengehosszúság inkább a kora avar kori adatsorokba illeszthető be.⁴¹ Az is megjegyezhető, hogy a szegvári temetőben mért pengehosszok még a kora avar korban is magas értékeknek számítottak, mert a 82 cm feletti adatok kiugróaknak tekinthetők.⁴²

Az egyenes egyélű kardpengék nagyon elterjedtek az avar korban, összesen 182 ilyen kard ismert az avar kori Kárpát-medencéből, amelyek jelentős része (90 példány) a kora avar korra datálható. A kora avar kori egyenes egyélű kardok jellemző vonása, hogy keresztvas nélküliek (90 példány).⁴³ A kora avar kori egyenes egyélű kardok jelentős része (41 példány) az Alföldről származik, amelyek többsége (27 db) a Duna–Tisza közéről ismert,⁴⁴ míg a Tiszántúlról mindössze 16 példány származik.⁴⁵ Feltűnő ugyanakkor

³⁸ CSIKY 2015a, 41, 43, Fig. 11.

³⁹ CSIKY–CSIZMADIA 2022, 1. kép.

⁴⁰ Az avar kori egyélű kardok pengeszélessége 2 és 5,2 cm között mozgott (146 mért esetből), az adatok átlaga 3,25 cm, a medián 3,2 cm (CSIKY 2016, 256).

⁴¹ Az avar kori egyélű kardok pengehossza csökkenő tendenciát mutat, míg a kora avar korra datálható pengék hossza átlagosan 78,17 cm-es (medián 80,5 cm), addig a közép avar korban mért értékek átlaga már csak 75,15 cm (medián 75,25 cm), míg a késő avar korban az átlag 71,54 cm (medián 71,25 cm) volt (CSIKY 2016, 262).

⁴² CSIKY 2016, 262.

⁴³ CSIKY 2015a, 174.

⁴⁴ Bugyi-Ürbőpuszta, Jankó A. földje 14. sír (BÓNA 1957, 158, 171, XXIII. t. 16); Čoka-Kremenjak 45. sír (Csóka-Kremenjak) (KOVRIK–KOREK 1960, 262, Fig. 6); Csanytelek-Felgyői határút A. sír (KÜRTI 1990, 79–80, 1. kép); Csengőd-Páhipuszta, Kenyérvágóhalom (FETTICH 1926a, Taf. VI/8–20; FETTICH 1926, 265, Taf. 25); Dabas (Gyón)-Paphegy (SIMON–SZÉKELY 1991, 188); Fajsz-Garadomb 2. sír (BALOGH–KŐHEGYI 2001); Gátér-Vasútállomás 212. sír és szórvány (KADA 1906, 215, 218. és c. rajz); Jászboldogháza (SIMON 1991, 293); Kiskőrös-Rákóczi u. 49. (LÁSZLÓ 1940, 150, XXIV. t. 16); Kiskőrös, város alatti temető 9. sír (HORVÁTH 1935, 36) és 193. sír (HORVÁTH 1935, 50); Kunpeszér-Felsőpeszéri út 3., 8., 9., 27., 30/A. sír (SIMON 1991, 299), Maglód-Kertváros (GARAM 2005, 414, 9–10. kép, 427–428; Mali Idoš (Kishegyes) 72. és 84. sír (GUBITZA 1907, 358–359; GUBITZA 1911, 125. és é. ábra), Sükösd-Ságod 287. sír (WICKER 1981), Szeged-Fehértó A. 34. sír (MADARAS 1995, 18, Pl. 6/11); Szeged-Kundomb 180. sír (SALAMON–CS. SEBESTYÉN 1995, 28, 55, Pl. 25–26. kard: Pl. 25/5); Tápé-85. számú kútkörzet 11. sír (SIMON 1993, 31–34, 1–6. kép), Zsámbok 1. és 2. sír (GARAM 1983, 140, 144, Abb. 1/1,2, 6/1,2, 7. 144, 5/7, 9, 6/3, 8; CSIKY 2015a, 174).

⁴⁵ Aradac-Mečka (Aradi) 46. sír (НАД 1959, 59, Tab. IX/11), Csépa (SIMON 1991, 290), Gyoma-Köröspart (MNM 177/1895.721. ltsz.), Hajdúdorog-Városkert utca 1. sír (KRALOVÁNSZKY 1992, 119–128, 3. ábra 7); Kaba-belterület (ZOLTAI 1929, 38–39, 9. ábra; SIMON 1991, 293. 21. kép 1); Mezőkovácsháza-Új Alkotmány

az a jelenség, hogy a nemesfémlemezekkel díszített egyenes egyélű kardok még nagyobb arányban ismertek a Duna–Tisza közéről (18 db),⁴⁶ mint a Tiszántúlról (2 db).⁴⁷ Ez a megoszlás jellemző a szegvári temetőre is, ahol csak egy egyélű kardot díszítettek nemesfémlemezekkel.

Egyenes egyélű karikás markolatvégű kardok (V.II.B)

A szegvár-oromdűlői temetőből két (335. és 540.) sírból ismert ilyen penge (I. kép 12–13). Mindkét penge rendkívül hosszú, aszimmetrikus, háromszög átmetszetű, a csúcsuk pedig nem ívesen kiképzett, hanem meredeken levágott. A trapéz alakú markolatnyúlvány pedig a belőle hajtott ovális markolatkarikában végződik, ami az 540. sír esetében letörött. E kardok hossza általában egy méter feletti (335. sír: 103,8 cm, 540. sír: 92 cm, ez utóbbi töredékes, míg a pengehosszuk 80–86 cm. A pengeszélesség általában 3,5–4 cm között ingadozik. Mindebből jól látható, hogy e fegyverek méretei jóval meghaladják az átlagos egyenes, egyélű kardok méreteit, ami abból is látható, hogy a 95 cm-nél hosszabb egyélű kardok a kora avar korban kiugrónak (outlier) számítanak,⁴⁸ megjegyzendő ugyanakkor, hogy a kiugró értékeket a nagyobb markolathossz okozza, e kardok pengehossza a korszakban átlagosnak mondható.

Összesen 11 egyélű, karikás markolatvégű kard ismert a kora avar kori Kárpát-medencéből, fő elterjedési területük az Alföldre esik (9 példány), míg mindössze egy ilyen kard ismert a Dunántúlról (Sopron-Téglagyári agyagbánya,⁴⁹ míg egy másik Erdélyből (Veresmart/Unirea-Veresmart)⁵⁰ került elő. Az alföldi leletek közül hét a Tiszántúlról származik,⁵¹ míg öt lelet a Duna–Tisza közén került elő,⁵² a fennmaradó egy lelet a Szerémségben látott napvilágot (Nagyolaszi/Mandelos).⁵³ Az egyenes, egyélű, karikás markolatvégű kardok ilyen elterjedése ellentmond a karikás markolatvégű kardokról szóló eddigi ismereteinknek, mivel ezek fő elterjedési területét korábban a Duna–Tisza közére helyezték.⁵⁴ Az új adatok viszont a Tiszántúl kiemelt szerepét erősítik. Úgy tűnik, hogy a Kárpát-medence keleti felén viszonylag gyakran alkalmazott típus volt, különleges markolata alapján feltételezhető ezek eltérő használata is.

Tsz 1/a. sír (JUHÁSZ 1973, 101, 104, II. t. 5), Sînpetru German (Németszentpéter) (DÖRNER 1960, 424, 426, Fig. 3/6), Szegvár-Oromdűlő 335. és 540. sír, Tarhos-Tarhospuszta (HAJNAL 1877, 131), Tiszaeszlár-Sinkahegy (CSALLÁNY 1960, 37, XVI. t. 1). Lásd még CSIKY 2015a, 174, map 30.

⁴⁶ Čoka–Kremenjak 45. sír (Csóka-Kremenyák) (KOVRIĀG–KOREK 1960, 262, Fig. 6), Csanytelek-Felgyői határút A. sír (KÜRTI 1990, 79–80, 1. kép), Csengőd–Páhipuszta, Kenyérvágóhalom (FETTICH 1926a, Taf. VI/8–20; FETTICH 1926, 265, Taf. 25); Fajsz-Garadomb 2. sír (BALOGH–KŐHEGYI 2001); Gátér-Vasútállomás 212. sír és szórvány (KADA 1906, 215, 218. és c. rajz), Jászboldogháza (SIMON 1991, 293); Kunpeszér-Felsőpezséri út 3., 8., 9., 27., 30/A. sír (SIMON 1991, 299); Maglód-Kertváros (GARAM 2005, 414, 9–10. kép, 427–428); Mali Idoš (Kishegyes) 84. sír (GUBITZA 1911, 125. és é. ábra); Szeged-Fehértó A. 26. és 34. sír (MADARAS 1995, 17, Pl. 4/14, 18, Pl. 6/11); Szeged-Kundomb 180. sír (SALAMON–Cs. SEBESTYÉN 1995, 28, 55, Pl. 25–26, kard: Pl. 25/5); Tápé-85. számú kútkörzet 11. sír (SIMON 1993, 31–34, 1–6. kép), Zsámbok 1. és 2. sír (GARAM 1983, 140, 144, Abb. 1/1,2, 6/1,2, 7. 144, 5/7, 9, 6/3, 8).

⁴⁷ Csépa (SIMON 1991, 290), Szegvár-Oromdűlő 900. sír.

⁴⁸ CSIKY 2016, 261, 9. táblázat.

⁴⁹ GÖMÖRI 1976, 144–145, 10. kép 3, 11. kép 3, 20. kép, 21. kép 2; SIMON 1991, 304.

⁵⁰ RUSTOIU–CIUTA 2008, 74–75.

⁵¹ Biharkeresztes-Lencsésbát (MESTERHÁZY 1987, 222, 6. kép/1–2), Deszk H 22. sír (CSALLÁNY 1972, 24), Deszk L 13. sír (CSALLÁNY 1939, 137), Érmihályfalva-Rétalj (Valea lui Mihai: NÉMETI 1983, 145–146, Fig. 8/1), Makó-Mikócsa halom 177/183. sír, Szegvár-Oromdűlő 335. és 540. sír. Lásd még CSIKY 2015a, 185–188.

⁵² Bócsa (GARAM 1993, 53–57, Taf. 4–21), Gombos 10. sír (CZIRÁKY 1899), Kecel (LÁSZLÓ 1955, 232–233, Fig. 64, és LI–LII. t., LIII. t. 25), Kecskemét-Sallai út (H. TÓTH 1980, 118, Abb. 4–6), Nagykőrös (SIMON 1983, 9–43, 6–20. kép és II–VII. t.). Lásd még CSIKY 2015a, 185–188.

⁵³ ERCEGOVIĆ–PAVLOVIĆ 1974, 108, Fig. 1., I. t. 1, Pl. III/1–3.

⁵⁴ CSIKY 2015a, 185–188.

A MARKOLAT

A kora avar korban a kardok markolatának fa alkatrészeit egy lapos, téglalap vagy kivételesen négyzet (137. sír) átmetszetű markolatnyúlványra erősítették fel. A markolatnyúlvány legtöbb esetben trapéz alakú volt (33., 68., 76., 100., 137., 333., 335., 539., 540., 877., 900. és 903. sír), de előfordulnak téglalap alakúak (930. sír) is, a markolatvas mindkét esetben megvastagszik a pengető felé. A trapéz alakú markolatnyúlványok lehetnek szimmetrikusak (33., 100., 137., 335., 540., 877., 900. és 903. sír) és aszimmetrikusak (68., 76., 333. és 539. sír) is. Ez nem függ a penge két- vagy egyélűségétől – a 333. és 539. sír kardja kétélű, de markolatnyúlványa aszimmetrikus, míg a 335. sír kardjának pengéje egyélű, de markolata szimmetrikus –, bár az aszimmetrikus markolatnyúlványok az egyélűeknél gyakoribbak.⁵⁵

A markolat szerves anyagból (fából) készült részeit gyakran szegekkel erősítették fel, amelyek készülhettek vasból (33., 76., 137., 539., 930. sír) de rézötvözetből (877. sír) is. A szegecssek lehettek egyenesek, elkalapált végűek (137., 539., 877., 930. sír) és omega alakú hurkos végű sasszegek (33., 76. sír) is. Ez utóbbiakba legtöbbször gyűrűcsüngőt illesztettek.⁵⁶ Jellemző ugyanakkor, hogy a karikás markolatvégi kardok esetében a vas markolatnyúlványt nem ütötték át szöggel.

Fontos megjegyezni, hogy a ránk maradt régészeti anyagban a vas markolatnyúlvány nem tájékoztat sem a markolat eredeti átmérőjéről sem annak hosszáról, így e tekintetben rendkívüli fontossággal bírnak a markolat esetleges nemesfémlemezei, amelyek az eredeti famarkolatra illeszkedtek, és az esetlegesen megmaradt famaradványok (335. és 900. sír). A ránk maradt adatok alapján a markolat faburkolata ovális átmetszetű volt, és a markolat vége felé elkeskenyedett, tehát ellipszis alapú csonkakúp alakú volt. A markolat átmérője a pengetőnél 2,77 és 3,32 cm között ingadozott (900. sír).

A markolat díszítései közül kiemelhetők a markolatkarikák, amelyek általában – de nem szükségszerűen – a markolatnyúlvány anyagából állítottak elő,⁵⁷ és hurkos felerősítésű gyűrűcsüngők,⁵⁸ amelyek a kora avar korban voltak elterjedtek. A markolatot borító különböző színes- vagy nemesfémlemez díszítéseit is e helyen tárgyalom.

A markolatkarika (Ringknauf)

Karikás markolatvégi kardok (Ringknaufschwerter, ring pommel sword) kizárólag a kora avar korból és elsősorban az Alföldről ismertek, a V.I.C és V.II.B pengetípusok alatt elterjedésüket röviden már áttekin tettük. A karikás markolatvég két- (903. sír = 2. kép 10–11) és egyélű (335. és 540. sír = 2. kép 1–2, 4–5) kardpengékkel egyaránt előfordul, a pengék egyetlen megkülönböztető jegye szokatlanul nagy méretük.

A markolatkarikát általában a markolatnyúlvány kör átmetszetűre kalapált végéből alakították ki, ezt a rudat oválisra hajtották, majd az alsó részére egy legyező alakú fadarabot helyeztek, végül a famarkolat felhelyezése után ezüst- vagy aranylemezekkel borították. A markolatkarikák külső átmérője viszonylag nagy: 6×3,78 cm (335. sír), 5,56×3,1 cm (903. sír), belső átmérőjük: 4,24 cm (335. sír) és 3,8×1,7 cm (903. sír), a karika rúdjának átmérője: 1 cm (335. sír) és 0,93×0,82 cm (903. sír). E folyamat több technikai megoldása megfigyelhető a szegvári kardokon, így a markolatkarika fabélése (335. és 903. sír), és az ezüstlemezek felerősítésére szolgáló ezüstszegecssek is jól megfigyelhetőek voltak a 903. sír esetében, ahol a legyező alakú ezüstveretet 1,36 cm hosszú ezüst szegecssek erősítették fel. A Makó-Mikócsa halom 117/183. számú sírja esetében pedig a markolatkarika fabélése maradt meg teljes épségben: a famaradványon az eredeti ezüstlemez rögzítő három szegecs lyuka is megfigyelhető.⁵⁹

⁵⁵ Az avar kori kardok markolatának jellemzőiről, szerkezetéről és díszítéseiről: CSIKY 2015a, 232–245.

⁵⁶ CSIKY 2015a, 241–242.

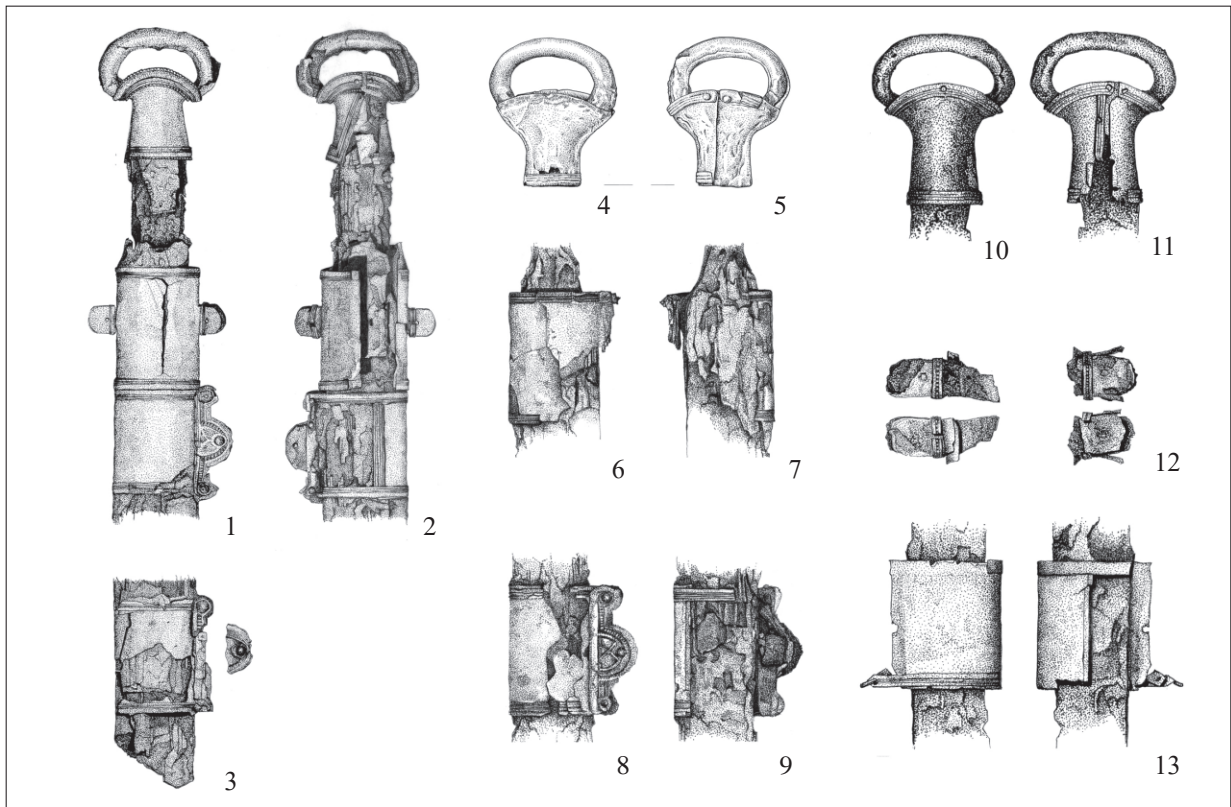
⁵⁷ CSIKY 2015a, 233–234.

⁵⁸ CSIKY 2015a, 241–242.

⁵⁹ A leletet az ásató, Balogh Csilla baráti szívességéből vizsgálhattam meg, a lehetőséget ezúton is nagyon köszönöm.

A markolatot és markolatkarikát díszítő nemesfémlemezek a szegvári temetőben kizárólag, a Tiszántúlon pedig elsősorban ezüstműből készültek. A Tiszántúlon csupán egy kivétel említhető: a kunágotai sír kardjának aranylemezei, amely egy bizánci ládika aranylemez díszítéseinek az újrafelhasználását jelentette.⁶⁰ A Duna–Tisza közén az aranylemez kardmarkolatveretek alkalmazása sokkal gyakoribb volt: a nemesfémlemezekkel díszített karikás markolatvégű kardok közül 5 aranylemezes borítású⁶¹ volt, míg egy ezüstlemezes.⁶² Megállapíthatjuk tehát, hogy az aranylemezekkel borított karikás markolatvégű kardok fő elterjedési területe a Duna–Tisza közének középső részére esik.⁶³

A markolatkarikát vékony ezüstlemezzel vonták be, amit a karika belső felületén hajtottak össze, amint ez a 335. és a 903. sír kardján jól megfigyelhető, fontos ugyanakkor megjegyezni, hogy az ezüstlemez széleit ez esetekben egyszerűen egymás mellé hajlították. A markolatkarika alsó részén és a markolat

2. kép. Szegvár-Oromdűlő. 1–3: 335. sír; 4–9: 540. sír; 10–13: 903. sír

⁶⁰ A kunágotai kard vaspengéje nem maradt meg, csak a kadról lefeszegedett aranylemezek kerültek be a Magyar Nemzeti Múzeumba, ahol eredeti funkciójukat László Gyula rekonstruálta: LÁSZLÓ 1938, majd az aranylemezek eredeti rendeltetését is rekonstruálta: LÁSZLÓ 1950. A lelet társadalmi jelentőségéről: LÁSZLÓ 1955, LIX. t. 1, kutatástörténeti háttéréről: BÓNA 1983, 88–89, 3. kép 9.; a kard szerkezetéről: SIMON 1983, 37, SIMON 1991, 299, 15. kép 1., 22. kép 1. Legújabb és legalaposabb publikációja: GARAM 1992, 137–138, Taf. 1–10, Taf. 4–5. Az aranylemezek újabb feldolgozása és a doboz rekonstrukciója: BOLLÓK–SZENTHE 2018.

⁶¹ Bócsa (FETTICH 1937, 123, Taf. CXIX. 1, FETTICH 1951, 71, Taf. LI; LÁSZLÓ 1955, 228–230; XLIII. T. 1, 11–12., XLIV–XLV. T. 1–6; SIMON 1991, 287, 15. kép 4; GARAM 1993, 53–57, Taf. 4–21), Kecel (LÁSZLÓ 1955, 232–233, Fig. 64, LI–LII. t, LIII. t. 25; BICZÓ 1984, 27, 56. 15. ábra (térkép) 173. lh.; SIMON 1991, 294, 15. kép 2), Kunszentmiklós–Bábony (H. TÓTH 1971, 15, 5. kép; H. TÓTH 1972a, 150, 4. kép; SIMON 1991, 300, 15. kép 5; H. TÓTH–HORVÁTH 1992, 32–34, Taf. V–VIII), Nagykőrös–Szurdok (SIMON 1983, 9–43, 6–20. kép, II–VII. t.; SIMON 1991, 302–303, 10. kép 2, 15. kép 6, 17. kép 2, 23. kép), Petőfiszállás (BALOGH–WICKER 2012, 556–557).

⁶² Csengele–Jóhárt: CSALLÁNY 1939, 9–11, I. tábla 3–3a, II. tábla; SIMON 1991, 290, 15. kép 8.

⁶³ CSIKY 2015a, 185–188; BALOGH 2016, 27. táblázat; BALOGH 2019, 121.

felső részét egy másik, az előző lemezt fedő ezüstlemez-borítást alkalmaztak, amelyet a kard hátlapján egymásra hajtottak és a lemez szegélypántjait alátétként használva szegecselték össze. Az ezüstlemez felső részét három helyen: a szegélypántok szélein és az előlapon a szegélypánt közepénél a fabélésre szegecselték, míg az alsó részét a markolat faanyagára. Ezt a lemezborítást szegélypántokkal látták el, amelyek lehettek bordázottak vagy gömbsordíszűek. A bordázott szegélypánt készülhetett préselt és öntött technikával is. A szegvár-oromdűlői 335. sír markolatborításának szegélypántján e két díszítést kombinálták: a szegélypánt mindkét peremén gömbsordísz fut végig, míg a belső része háromszoros bordával díszített, a szegélypántot ez esetben öntötték. Az 540. és a 903. sír kardja esetében a szegélypántok háromszorosan bordázottak voltak, gömbsordísz ez esetekben nem fordult elő, a szegélypántok hátlapja sima volt, így egész biztosan öntéssel készültek.

A gömbsordíszes technika (egyszeres és többszörös változatában) elsősorban a Duna–Tisza közén terjedt el, de különböző minőségben készülhetett: a legmagasabb színvonalat a granuláció alkalmazása jelentette, amely azonban rendkívül ritka, a Kárpát-medencéből nem is ismert ilyen lelet, csak a Malaja Pereščepina-i lelet kardjának aranylemez veretein jelenik meg valódi granuláció.⁶⁴ A legtöbb gömbsordíszes szegélypántot öntötték,⁶⁵ de előfordul ennek a préselt változata is.⁶⁶ Ez pusztán technikai különbséget jelöl, területi vagy kronológiai eltérést nem lehet feltételezni.⁶⁷ Viszonylag gyakori volt más fém (egy esetben sárgaréz) szegélypánt alkalmazása a színhatás kedvéért. A szegélypántok nem csak a díszítés miatt voltak jelentősek, hanem a felerősítő szegecssek számára alátétként is szolgálhattak.

Két esetben a markolatkarikát külön készítették el, és utólag applikálták a markolatnyúlványra: ez történt a nagyolaszi (Mandelos) kard⁶⁸ esetében, ahol a markolatkarikát rézötvözetből öntötték, és ezt szegecselték a vas markolatnyúlványhoz. Az érmihályfalva-rétalji lelet esetében pedig egy külön vasrúdból hajlított markolatkarikát illesztettek a lapos, téglalap átmetszetű vas markolatnyúlványhoz.⁶⁹

A rézötvözetből öntött és utólag felerősített markolatkarika különös jelentőséggel bír, hiszen a magyar kutatásban Bálint Csanád és Bóna István kutatásai nyomán⁷⁰ e karikás markolatvégű kardokat kelet-ázsiai (koreai, japán és kínai) párhuzamokkal vetették egybe, és belső-ázsiai eredetűnek tartották. Többek között ennek nyomán született meg a korai avar hagyaték kétirányú kapcsolatrendszerének, s ennek nyomán az avarság kettős (közép- és belső-ázsiai) eredetének elmélete.⁷¹ Ezt az elméletet Simon László is követte, aki szerint a nagyolaszi kard rézötvözetből öntött markolatkarikás kard lehet az összekötő kapocs a hasonló technikával készült koreai kardokkal.⁷² A távol-keleti kardok párhuzamként való felhasználásának nehézségeire Bálint Csanád hívta fel a figyelmet hangsúlyozva, hogy azok Belső-Ázsiából nem ismertek.⁷³

A karikás markolatú pengefegyverek nem csak az avar kori Kárpát-medencéből ismertek, hanem elsősorban rövid kétélű török formájában megtalálhatók voltak a római korban is, elsősorban a kora császárkorban voltak jellemzőek a germán és a szarmata Barbaricumban,⁷⁴ így azok elsősorban kronológiai okokból

⁶⁴ WERNER 1984, 26–27; KOMAR 2006, 22, Ris. 3, 38.

⁶⁵ Bócsa (GARAM 1993, 53–57, Taf. 4–21), Csengőd-Páhipuszta (FETTICH 1926a, Taf. VI/8–20; FETTICH 1926, 265, Taf. 25), Kecel-Schwacho-föld (LÁSZLÓ 1955, 232–233, Fig. 64, LI–LII. t., LIII. t. 25), Kunszentmiklós-Bábonny (H. TÓTH–HORVÁTH 1992, 32–34, Taf. V–VIII), Nagykőrös-Szurdok (SIMON 1983, 9–43, 6–20. kép, II–VII. t.).

⁶⁶ Budapest XXI. Csepel-Kavicsbánya (GARAM 1993, Nr. 11, 59–60, Taf. 25), Csákberény-Orondpuszta 150. sír (SIMON 1991, 290), Kölked-Feketekapu A-227. sír (KISS 1996, 69, Taf. 52/8), Kunpeszér-Felsőpeszéri út 3., 27. sír, Zsámbok 1. sír (GARAM 1983, 140, Abb. 1/1,2, Abb. 6/1,2, Abb. 7). A kunszentmártoni leletben egy hármasszalaggyöngyös szalag préselőmintája is előkerült (CSALLÁNY 1933, 26, I. tábla 26).

⁶⁷ CSIKY 2015a, 262–263.

⁶⁸ ERCEGOVIĆ–PAVLOVIĆ 1974, 108, Fig. 1, I. t. 1, Pl. III/1–3.

⁶⁹ NÉMETHI 1983, 145–146, Fig. 8/1.

⁷⁰ BÁLINT 1978, 206; BÓNA 1980, 51.

⁷¹ BÓNA 1984, 310–311.

⁷² SIMON 1991, 273.

⁷³ BÁLINT 1993, 219; BÁLINT 1995, 269–271.

⁷⁴ HAZANOV 1971, 5–15.

nem hozhatók kapcsolatba az avar kori jóval hosszabb pengéjű kardokkal. Karikás markolatú kardok Belső-Ázsiában az I. évezred első felétől kezdve ismertek. Megtalálhatók a Kokel'- és a Taštyk-kultúrában⁷⁵ és a berei 3. kurgánban.⁷⁶ Ezek a leletek a 2–5. század közötti időszakra datálhatók, de a 6. századból csak egy hasonló fegyver ismert az Altáj-hegység vidékéről: feltételezhetően áldozati leletegyüttesből hosszúfűlű kengyelpár és karikás markolatvégű kard került elő, melyeket a publikálók a 6. századra kelteztek.⁷⁷

A karikás markolatvégű kardok a 4. századtól kezdődően Távol-Keleten, elsősorban Kínában váltak igazán elterjedté,⁷⁸ és a 8. századig népszerűek is maradtak.⁷⁹ A karikás markolatvégű kardok ezzel párhuzamosan, feltehetőleg kínai hatásra Koreában⁸⁰ és Japánban is elterjedtek.⁸¹ E két terület kardjaiban közös, hogy a markolatkarikát általában öntött bronzból készítették és külön helyezték fel a vas markolatnyúlványra. A markolatkarika lehet sima, fönix-szel, sárkánnyal díszített vagy háromkaréjos.⁸²

A karikás markolatvégű kardok ábrázolása 7. századi közép-ázsiai szogd freskókról is ismert: a Varkhuman ikhšid uralkodására (655–675) datált, és követek fogadását ábrázoló afraziábi (Szamarkand) freskókon kétfajta viseletű követek is karikás markolatú kardot hordanak az övükön, de eltérő függesztőfülekkel.⁸³ A karikás markolatú kardot viselő követek egy része a Tang-korban Kínában elterjedt fejjedőt visel,⁸⁴ míg másik csoportjuk kontyot és abból kilógó tollakat hord.⁸⁵ Ez előbbieket valószínűleg a kínai,⁸⁶ míg az utóbbiak koreai követekkel azonosíthatók,⁸⁷ így a közép-ázsiai freskók 7. századi ábrázolásai távol-keleti kardokat mutatnak.

A karikás markolatvégű kardok távol-keleti adatgazdagsága mellett különös Belső-Ázsia leletszegénysége,⁸⁸ bár ezt a szórványos kutatás is indokolhatja. Kelet-Európában is rendkívül ritka ebben a korszakban a karikás markolat, mindössze két korabeli kelet-európai példány ismert ebből az időszakból. Az egyik a poltavai erdőhatár közelében levő malaja pereščepina-i leletből származik, és rendkívül szoros kapcsolatokat mutat a Kárpát-medencei hasonló korú karikás markolatvégű vágófegyverekkel,⁸⁹ a másik pedig már egyértelműen az erdővidékről a Šoškin-i temetőből, Mordvinföldről származik.⁹⁰

A Malaja Pereščepina-i lelet egyenes, egyélű, fokéllal rendelkező, granulált háromszögekkel és rom-

⁷⁵ HUDJAKOV 1986, 79–80, 101–102, Ris. 31/1, Ris. 40/3.

⁷⁶ SOROKIN 1969, t. X. s. 234; HUDJAKOV 1986, 131. Ris. 59/1.

⁷⁷ MAMADAKOV ET AL 2017.

⁷⁸ Kínában a karikás markolatvégű kardok több száz éves hagyománnyal rendelkeztek, már a Zhan Guo-időszakból (i. e. 481–222) ismertek voltak, de a Han-korra (i. e. 206 – i. sz. 220) már nagy népszerűsége tettek szert (YANG 1992, 210, Abb. 301–304; KOCH 1998, 587; KOCH 2006).

⁷⁹ Karikás markolatvégű P-fűlű miniatűr kard ismert az 578-ban elhunyt Wudi császár sírjából, Li Xian tábornok sírjából (569) (KOCH 1998, 576, Abb. 2. Taf. 73/2), egy Luoyang mellett előkerült, a Metropolitan Museumban őrzött kardon (NICKEL 1973, 134, Fig. 10; KOCH 1998, Taf. 74/1), a Wei család Xian-i temetőjének 46. sírjából, ábrázolását pedig a szogd származású Shi Shewu Guyuanban található sírjának falán és a Sui-dinasztia korára datálható őrszobronkon fedezhetjük fel (KOCH 1998, 589, Abb. 5. Taf. 82).

⁸⁰ Koreában elsősorban az úgynevezett Három Királyság korából (Silla, Paekche és Koguryo), vagyis a 4–7. századból ismertek karikás markolatvégű kardok, elsősorban a Kyongju melletti királysírokból (ITO 1971, 62–68, Abb. 46–47; NELSON 1993, 257).

⁸¹ Japánban e kardtípus kora a Kofun-korszakra tehető, tehát párhuzamos Koreával (KAKUDO 1991, 56, Kat. Nr. 26). KAYA 1992, 44–47.

⁸² AL'BAUM 1975, 60–73.

⁸³ AL'BAUM 1975, 23. Ris. 11 és 14.

⁸⁴ AL'BAUM 1975, Ris. 7. 24–25.

⁸⁵ AL'BAUM 1975, 60.

⁸⁶ AL'BAUM 1975, 74–75; MODE 1993, 200.

⁸⁷ Mindössze egy ilyen kard ismert a területről (MAMADAKOV ET AL 2017).

⁸⁸ WERNER 1984, 26–27; KOMAR 2006, 22, Ris. 3, 38.

⁸⁹ Ez az egyenes egyélű, keresztvassal ellátott kard vas markolatnyúlványból kialakított karikát visel, bronz függesztő füle pedig formailag a nagyolaszi függesztő fül pontos párhuzamának tekinthető. A karddal kapcsolatban a publikálója megjegyezte, hogy egyedi példánynak tekinthető Oroszországban (ŠITOV 2002, 173–174, Ris. 2).

buszokkal díszített aranylemezekkel borított karikás markolatvégű kardját borító aranylemezek összeillesztésének sorrendjét a készítés során görög betűkkel jelölték, így bizánci készítéséhez semmi kétség sem fér.⁹¹ Fontos azt is hangsúlyozni, hogy a típus a 6. század végi – 7. század eleji Balkánon is feltűnt, így egy összehajtogatott példány a korabeli Balkán egyik császári alapítású központjában, Justiniana Primán (Caričin Grad) egy templom kriptájából került elő.⁹²

Míg korábban kifejtett véleményem szerint a típus a Kárpát-medencében díszfegyverként volt jelen, s eredetével kapcsolatban a perešćepina-i kard aranylemezein látható görög betűknek tulajdonítottam⁹³ legnagyobb jelentőséget, újabban a méretadatok és a távol-keleti analógiák alapján funkcionális különbségre gyanakszom. Elképzelhető, hogy a markolatkarika a két- vagy inkább másfélkezes használatot tette lehetővé, ami megmagyarázná, hogy hasonló szerkezeti elem ilyen tág földrajzi határok között eltérő kivitelezésben miért volt használatban. A Belső-Ázsiából származó leletszám mindenesetre még nagyon csekély ahhoz, hogy közvetlen kapcsolatot tételünk fel. Kérdéses az is, hogy a kardtípus bizánci használata avar hatásra vagy közvetlen bizánci-ázsiai kapcsolatokra vezethető-e vissza.

Gyűrűcsüngő

A markolat díszítései közül kiemelhető a gyűrűcsüngő alkalmazása is. Ezt általában egy omega alakúra hajlított hurkos sasszeggel erősítették fel a kard markolatára, és a szegvár-oromdűlői 33. (3. kép 2) és 76. sírjában fordult elő. Hasonló technikai megoldással találkozhatunk a 900. sír kardjának D alakú függesztőfülének hátlapján is (3. kép 1). A markolat gyűrűcsüngővel való díszítése jól ismert az avar kori Kárpát-medencéből: összesen 22 ilyen kard ismert, amelyek döntő többsége (20 példány) a kora avar korból származik. A szegvár-oromdűlői temetőből csak vasból készült gyűrűcsüngők kerültek elő,⁹⁴ jóval gyakoribbak (10 példány) voltak a rézötövetből készült változataik,⁹⁵ sőt egyes esetekben ezüstből (4 példány) is készülhettek.⁹⁶

Csalog József társadalmi értelmezést adott e fegyvereknek: véleménye szerint a gyűrűcsüngős markolatú kardok nem voltak alkalmasak valódi harcra, így azok díszfegyverként értelmezhetők.⁹⁷ Bóna István a Szegvár-sápadali P alakú függesztőfüles gyűrűcsüngős markolatú karddal⁹⁸ kapcsolatban eltérő alapvetően funkcionális értelmezést adott a gyűrűcsüngőnek, eszerint az a csuklósíj rögzítésére szolgált.⁹⁹ A kardmarkolatra rögzített kis gyűrűknek egyes esetekben ugyanakkor szimbolikus funkciója is lehet, mint például az ún. Ringschwert-ek esetében, ahol a spatha markolatgombján helyezték el a gyűrűt,

⁹¹ WERNER 1984, 26. A kardot Aleksej Komar is a lelet bizánci készítésű, de barbár ízlésű elemei közé sorolta (KOMAR 2006, 38).

⁹² QUAST 2012, 361.

⁹³ CSIKY 2015a, 318.

⁹⁴ Vas gyűrűcsüngők (5 példány): Kölked-Feketekapu B-106. sír (KISS 2001, 43–44, Taf. 32, kard: Taf. 32/9), Paks-Gyapa TO33. 12. (Novotnik Ádámnak köszönöm), Szeged-Fehértó A. 167. sír (MADARAS 1995, 32, Pl. 19/10), Székkutas-Kápolna-dűlő 541. sír (B. NAGY 2003, 71, 194. kép 1), Tárnok (GARAM 1991, 3. kép, 5. kép 2).

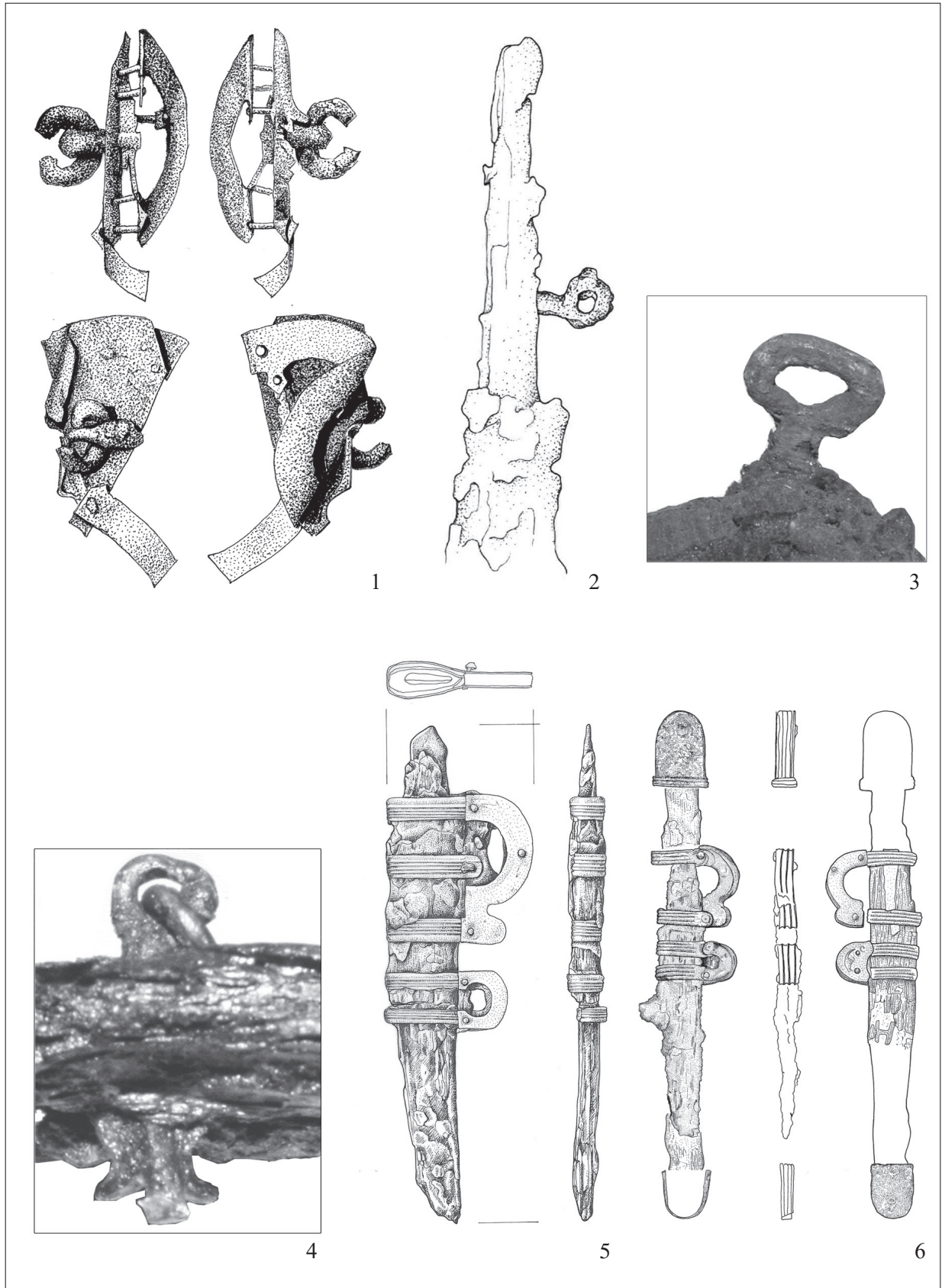
⁹⁵ Aradac-Mečka (Aradi) 46. sír (NAĐ 1959, 59, Tab. IX/11), Bóly-Sziebert puszta A, szórvány (PAPP 1962, 168, XXVIII. b. 1), Csanytelek-Felgyői határút A. sír (KÜRTI 1983, 173, 28. kép), Gátér-Vasútállomás 212. sír (KADA 1906, 215, 218. és c. rajz), Komárno-8 Lodenica (Révkomárom-Hajógyár) 142. sír (TRUGLY 1993, 213–214, Taf. L/4), Kölked-Feketekapu A-227. sír (KISS 1996, 69, Taf. 52/8), Kölked-Feketekapu A-260. sír (KISS 1996, 76, Taf. 57/1), Szegvár-Sápadal (BÓNA 1979, 5, 8, 3. kép 1; BÓNA 1980, 48–52), Vác-Kavicsbánya 301. sír (TETTAMANTI 2000, Taf. 16/1), Makó-Mikócsa halom 243/252. sír.

⁹⁶ Kunpeszér-Felsőpeszéri út 3., 27. és 30/A. sír, Törökbálint 36/25. lelőhely 1. sír (KOVRIK 1957, 119–120, XVII. T. 1–2., XVIII. t. 1., 26. ábra). Lásd még CSIKY 2015a, 241–242.

⁹⁷ CSALOG 1959, 105–106. A törökbálinti ezüst markolatborítású ezüst gyűrűcsüngős kardra és a bázakliki falfestményre alapozta megállapítását.

⁹⁸ BÓNA 1979, 27–28.

⁹⁹ BÓNA 1980, 49–51.

3. kép. Szegvár-Oromdűlő. 1: 900 sír; 2: 33. sír; 3: Komárno-8 Lodanice (Révkomárom-Hajógyár) 142. sír (A szerző felvétele); 4: Kölked-Feketekapu A-260. sír (A szerző felvétele); Szegvár-Oromdűlő; 5: 335. sír; 6: 815. sír

amelyet társadalmi rangjelzőként illetve díszfegyverként magyaráztak.¹⁰⁰ Ezt a lehetőséget kiemeli a színes- és nemesfém-ből készült gyűrűcsüngők nagy száma (összesen 14 példány), ami funkcionálisan egy csuklósíj feltételezésével nem indokolható.¹⁰¹

KERESZTVAS

A keresztvassal rendelkező kardok száma a kora avar korban rendkívül csekély, a keresztvas alkalmazása ebben a periódusban leginkább a karikás markolatvégű kardokhoz kötődik.¹⁰² Ez a jelenség a szegvári temetőben is megfigyelhető, ahol mindegyik keresztvassal rendelkező kard karikás markolatvégű volt. Az idézett esetekben a keresztvasnak semmilyen funkcionális szerepe nem volt, csupán a kard díszítésére szolgált. A keresztvas maga két rendkívül rövid (1,5 cm-es) U alakú oldalsó nyúlványból áll, ami a markolat alsó részét borító 5–6 cm széles nemesfémlemezből nyúlik ki.

A 335. sír esetében a 6 cm széles, oválisra hajtott ezüstlemez széleit egymásra hajtották, a lemez széleinek találkozási pontjánál a sárgás elszíneződés valószínűleg rézforrasz létére utal (2. kép 1–2). Az ezüstlemez széleit háromszorosan bordázott 0,55 cm széles szegélypántokkal díszítették, az ezüstlemez felső harmadából két kis (1,57 × 1,56 cm) U alakú ezüstlemezekkel borított keresztvas lóg ki: az ezüstlemez-borítás a kisszíjvégek nemesfémlemez-díszítésével azonos technikával készült. Az U alakú keresztvas tövére egy-egy kétszeresen bordázott (öntött) ezüstpántot hajlítottak, forrasztásnak és szegecselésnek ebben az esetben nyoma sincs. Az 540. sír esetében a nemesfémlemez borítás nem maradt meg, így az ellenző vas alapja is megfigyelhető: ebben az esetben a markolatvas alsó harmadában (a végétől 2 cm-re) egy-egy lapos, téglalap átmetszetű, 1,5 cm széles vaspánt helyezkedett el: a nemesfémlemez ezt rejtette el, és ennek a végeit díszítették U alakú borításokkal, amik ebben az esetben nem maradtak fenn. A 903. sír esetében a keresztvas U alakú végei letörtek (2. kép 12), és a középső nemesfémlemez sem maradt épségben, de eredeti szerkezete mégis rekonstruálható: a középső ezüstlemez szélessége 5 cm körüli lehetett, az egyik keresztvas mellett ez még 4,28 cm hosszán megfigyelhető volt. A keresztvas U alakú ezüstlemez borításai 1,58 cm szélesek voltak és 2,2 cm hosszúak voltak. Ezeket az ezüstlemezeket a tövüknél egy-egy ráhajlított ezüstpánttal díszítették, amelyeket bordákkal határolt gömbsordísszel láttak el. Mindegyik ismert esetben az U alakú nyúlványok ezüstpántjainak felerősítése ráhajlítással, bármiféle megerősítés nélkül készült.

A fenti leírások éles ellentétben állnak az e típushoz tartozó keresztvasak díszítéseivel, a különbség főleg színvonalbeli.¹⁰³ A markolat és a pengető egy részét felülnézetben ovális henger alakú nemesfémlemez-borítás fedi, amely leggyakrabban gömbsordísszes szegélypántokkal keretezett. A keresztvas szárainak végét ovális átmetszetű, U alakú üveg- vagy kőberakásos nemesfémlemez-kupakkal borították. E borítás általában aranyból készült,¹⁰⁴ de van példa ezüstlemezes díszítésre is.¹⁰⁵ A nemesfémlemezekeken gyakran

¹⁰⁰ EIVSON 1976, 303–315; STEUER 1987, 206–215.

¹⁰¹ CSIKY 2015a, 242.

¹⁰² A kora avar korból 26 keresztvassal rendelkező kard ismert, ebből 19 (73%) karikás markolatvégű volt. CSIKY 2015a, 245–248.

¹⁰³ Kivételt képez a csengele-jóharti kard keresztvasának borítása, amely a szegváriakkal azonos technikával készült (CSALLÁNY 1939, 9–11, I. tábla 3–3a).

¹⁰⁴ Bócsa (GARAM 1993, 53–57, Taf. 4–21), Kecel-Schwacho föld (LÁSZLÓ 1955, 232–233, Fig. 64, LI–LII. t., LIII. t. 25), Kunágota (GARAM 1992, 137–138, Taf. 4–5), Kunszentmiklós-Bábonny (H. TÓTH–HORVÁTH 1992, 32–34, Taf. V–VIII).

¹⁰⁵ Csengele-Jóhart 1. sír (CSALLÁNY 1939, 9–11, I. tábla 3–3a; II. tábla).

alkalmaztak kő- és üvegberakást,¹⁰⁶ de előfordult a granuláció alkalmazása is.¹⁰⁷ Ez a típus kizárólag a nemesfémlemezekkel borított karikás markolatvégű kardokra (V.I.C/2.b és V.II.B/2.b) jellemző. Valamennyi e csoportba tartozó keresztvas a kora avar kor második felére (7. század második harmada) datálható.

A KARDTOK ÉS DÍSZÍTÉSEI

A szegvár-romdűlői kardok tokjait gyakran díszítették ezüstlemezekkel, a pengére korrodálódott famaradványokon kívül ez a kardtokokra vonatkozó forrásunk. Az ezüstlemezek elhelyezésében szabályszerűség figyelhető meg: szegélypántokkal határolt, 5–6 cm széles ezüstlemezzel (vagy csak szegélypántokkal) díszítették a tok torkolatát, a felső függesztőfűl is e verethez csatlakozott. A torkolatverettől általában 20–40 cm-re egy másik, a torkolatverettel megegyező méretben és stílusban újabb nemesfémlemez és az alsó függesztőfűl következett. A tok végét egy általában széles ezüstlemezzel borították, amely több esetben ovális alakú kupakban végződött, ez a két rész alkotta a koptatóveretet, amely a penge hegyén általában túlnyúlt. A kardtok nemesfémlemezei egységes stílust mutatnak: karikás markolatvégű kardokhoz mindig háromíves függesztőfűl csatlakozott, míg P alakú függesztőfűl karikás markolatvégű kardon nem fordulhatott elő. Ez alapján Fettich Nándor és Csallány Dezső megállapításai máig érvényesek.¹⁰⁸ Nem meglepő, hogy a kardot díszítő fémműves¹⁰⁹ mindig ugyanazokat a szegélypántokat használta a markolat és a kardtok díszítésére.

Az 540. számú sír kard tokját díszítő ezüstlemezen és annak szegélypántján (2. kép 6–9) a győri Széchenyi István Egyetem Anyagtudományi és Technológiai Tanszék anyagvizsgáló laborjában dr. Csizmazia Ferencné vezetésével röntgenspektroszkópiás vizsgálatok készültek.¹¹⁰ A vizsgálat kimutatta, hogy a kard ezüstlemez-borítása rendkívüli finomságú ezüstből készült, 88%-ban ezüstöt, 2,18%-ban alumíniumot, 2,9%-ban rezet és 6,14%-ban aranyat tartalmazott. A tárgy ezüsttartalma viszonylag magas az avar kori tárgyak között, még meglepőbb a magas aranytartalma, ami a British Museum egy, Keszthely-Fenekpusztáról származó kosárkás ezüst fülbevalópárja (BM 1933,0405.14-15. ltsz.) összetételével mutat feltűnő hasonlóságot.¹¹¹ Fontos ugyanakkor megjegyezni, hogy ez az összetétel a 6–7. századi bizánci ezüstitárgyak magas ezüsttartalmával (91–99,7%-os) és alacsony réz- és aranytartalmával hasonlítható össze, magas aranytartalommal (4,9–5%) csak egy antiochiai könyvborítónál találkozzunk.¹¹² Fontos ugyanakkor megjegyezni, hogy nem minden korabeli ezüstitárgy volt ilyen jó minőségű: a 7. századi martinovkai kincs ezüstitárgyainak ezüsttartalma 20 és 98% között ingadozott, amelyek közül a bizánci ezüstedények finomsága volt a legmagasabb, bár megjegyzendő, hogy a martinovkai kincs kardtok veretei is 95–97%-os ezüsttartalmúak voltak.¹¹³ A vizsgált szegvári kardtok borítások kémiai összetételüket tekintve tehát a bizánci ezüstitárgyakhoz állnak legközelebb.

¹⁰⁶ Bócsa: gránátberakás cloisonné-technikával (HEINRICH-TAMÁSKA 2006, 98–99, a technika leírása: HEINRICH-TAMÁSKA 2006, 30–31); Kunbábony: zöld üvegberakás (HEINRICH-TAMÁSKA 2006, 144–145); Nagykőrös: zöld üvegberakás (HEINRICH-TAMÁSKA 2006, 152–153).

¹⁰⁷ Kunszentmiklós-Bábony (H. TÓTH–HORVÁTH 1992, 32–34, Taf. V–VIII).

¹⁰⁸ Fettich Nándor még Kul–Oba–Taman’ típusnak nevezte a P-fűlű kardokat és Kunágota–Tiszaújfalu típusnak a karikás markolatvégűeket (FETTICH 1926, 266–271; FETTICH 1926a, 1–14), míg Csallány Dezső az új szegedi leletek hatására a Kiszombor–Deszk és Csengele típus elnevezéseket használta, az utóbbi kutató kronológiai különbségekre is következtetett belőlük (CSALLÁNY 1939, 134–141). Ez a felosztás teljesen megfelel a P-fűles és hármásívű függesztőfüles kardok hagyományos szembeállításának, amely a kardok díszítését tekintve máig érvényes maradt.

¹⁰⁹ Nincs egyértelmű bizonyítékunk a nagyobb mértékű specializációra: az alkalmazott ötvöstechnikák általában rendkívül egyszerűek voltak.

¹¹⁰ CSIKY–CSIZMADIA 2022, 3. kép 1–3.

¹¹¹ CRADDOCK ET AL 2010, 58, Table 2.

¹¹² MEYERS 1992, 187, Table 2, 32.

¹¹³ PEKARSKAJA–KIDD 1994, 44.

A szegélypántokról a spektroszkópia megállapította, hogy az sárgarézből készült, ami a réz mellett 20%-ban tartalmazott cinket.¹¹⁴ Az ilyen vegyi összetétel rendkívül ritka az avar kori leletanyagban, amelyek közül számos példányt vizsgált meg Költő László röntgenspektroszkópiával, de ezek egyike sem volt sárgaréz, valamennyi ónbronzból készült. Még azokban az esetekben is, ahol kimutatható volt cink jelenléte, annak aránya rendkívül alacsony (2–3%) volt, míg a fő ötvözőelem az ón volt.¹¹⁵ A British Museum kutatóinak elemzése is hasonló eredményeket mutattak, míg a sárgaréz gyakori és népszerű alapanyag volt a késő római időszakban (4–5. század), addig az 5. század után a sárgaréz ritka a Kárpát-medence rézötvözet leletei közül,¹¹⁶ de továbbra is gyakori maradt a Bizánci Birodalomban és Bizánc fekete-tengeri provinciájában a Tauriké néven is ismert Krím-félszigeten, ahol ónbronzzal helyett szinte kizárólag tiszta rezeset vagy sárgaréz használtak.¹¹⁷

Az avar korból nagyon csekély kivétellel ismerünk sárgaréz tárgyakat. Ezek közé tartozik a budakalászi korszak¹¹⁸ és a hohlenbergi övgarnitúra.¹¹⁹ A budakalászi korszak egy későantik–bizánci műhely terméke, egészen biztos, hogy nem helyi (avar) eredetű, míg a hohlenbergi lelet az avar településterületen kívül található,¹²⁰ és Falko Daim technikai sajátosságai alapján bizánci eredetűnek tartotta.¹²¹ Az előzőekben ismertetett vizsgálatok alapján tehát valószínűleg a bordázott szegélypánt alapanyaga valószínűleg nem helyi eredetű, hanem bizánci (mediterrán vagy pontuszi), bár a bordázott díszítés az avaroknál általános és a bizánci leletanyagból nem ismert.

Ez a körülmény arra figyelmeztet bennünket, hogy az avar kor bizánci kapcsolatainak értékelésekor nem szabad kizárólag a formából vagy a díszítésből kiindulnunk, hiszen maga az alapanyag is lehet bizánci eredetű. A sárgaréz szegélypánt ugyanakkor valószínűleg az arany pótlására szolgált, hiszen a sárga fémkeret az ezüst vereten az arany színhatását kelthette.

A függesztőfülek pántjai

A 335. sír kardjának torkolatveretét 5,5 cm széles ezüst lemez alkotta (2. kép 1–2), amely csak töredékesen maradt meg. A széleit bordázott szalagokkal díszítették, és az ezüstlemez széleinek találkozási pontját rézlemezről préselt bordadíszes szegélypánttal fedték el: a szegélypántok szélessége a markolatnál is megfigyelt 0,55 cm. Az alsó függesztőfül pántja az előzőtől 24,4 cm-re volt, az ezüstlemez szélessége 5,46 cm volt, a szegélypántok szélessége itt viszont az előzőeknél jóval nagyobb 0,66 cm volt.

Az 540. sír esetében (2. kép 6–7) a kardtok torkolatát 5,76 cm széles ezüst lemez alkotta, amelyet oválisra (d: 4,41×2,08 cm) hajlítottak, és amelynek 0,5 cm széles, háromszorosan bordázott szegélypántjait sárgarézről öntötték. Az ezüstlemez hátlapján az összeillesztés helyét keskenyebb (0,29 cm) rézpánttal fedték. Az 5,64 cm széles alsó ezüstlemez-pántot hasonló rézlemez szegélypántokkal látták el, ez esetben viszont megfigyelhető volt az ezüstlemez széleinek összeforrasztása és rézlemez-pánttal való borítása (a rézpántok szélessége megegyezik az előzőkkel).

A 903. sír karikás markolatvégű kardjának torkolatveretét egy széles (5 cm), oválisra hajlított (d: 4,3×2,24 cm), téglalap alakú ezüstlemez alkotta, aminek szélei nem érnek össze, a felület mindössze 2/3-át borítják. Ezzel ellentmondásban áll az ezüstlemez szélén egy sárga sávban megfigyelhető rézforrasztás nyomai, ami valószínűleg arra utal, hogy a fennmaradó részt egy másik fémlappal fedték. Az ezüstlemez felső és alsó szélét egy-egy 0,58 cm széles, háromszorosan bordázott ezüst szegélypánt borítja. Az alsó

¹¹⁴ CSIKY–CSIZMADIA 2022, 3. kép 4–6.

¹¹⁵ KÖLTŐ 1982.

¹¹⁶ Kivételt képez több gepida lelet, mint például a madárfibulák (RÁCZ 2011).

¹¹⁷ CRADDOCK ET AL 2010, 57.

¹¹⁸ VIDA 2009, 97–114.

¹¹⁹ SCHREINER ET AL 2000, 294–297.

¹²⁰ VIDA 2009, 97.

¹²¹ DAIM 2000, 136–159; DAIM 2010, 67.

szegélypánt hasonló technikával készült, az ezüstlemez itt sem ér össze, az ezüstpánt egyik része pedig félkör alakú nyúlványban végződik, amelyre a függesztőfület erősítették fel. Az ezüstpánt méretei (h.: 8,2 cm, sz.: 4,97 cm) megegyeznek a felső ezüstpántéval, akárcsak a háromszorosan bordázott szegélypántjai 0,6 cm-es szélességükkel.

A 900. sír torkolatveretét egy bordázott ezüst szegélypántokkal keretelt ezüstlemez alkotja. A torkolatveret alsó szélétől 37,4 cm-re keskeny, bordázott ezüstlemez-pánt található az alsó függesztőfül felerősítésére. A bordázott szegélypántok szélessége 0,9 cm. A fő különbség ez esetben, hogy a pántokhoz kapcsolódó függesztőfülek P alakúak.

FÜGGESZTŐFÜLEK

A kétpontos felfüggesztés elterjedésével a vágófegyvereket két függesztőfülrel lejtősen erősítették az övre. A függesztőfülek általában fából készültek és közvetlenül a kardtokhoz csatlakoztak. A függesztőfülek felerősítése merev, és nem zsanéros volt. Legtöbbször csak a függesztőfülek külső színes-, vagy nemesfémlemez borítása maradt meg, amelyet többször fehér pasztával töltöttek ki. A függesztőfülek osztályozása is e lemezborítások alakját követik. A továbbiakban a szegvár-omrodülői temető függesztőfüleket gyakorisági sorrendben tárgyalom.

Háromívű függesztőfülek

A szegvár-omrodülői temetőben legnagyobb számban háromívű függesztőfüleket találtak, amelyek kizárólag a karikás markolatvégű kardokon fordulnak elő. A temetőből ismert függesztőfülek ezüstlemez borításúak. Jellegzetes alakjuk három félkörből áll, amelyek közül a középső átmérője a szélsőkénél jóval nagyobb. Három sírban találtak ilyen függesztőfüleket: a 335. (2. kép 1–3), 540. (2. kép 8–9) és a 903. sírban.

A 335. sír esetében az 5,94 cm hosszú és 1,86 cm széles felső függesztőfület 5 félgömbös fejű részszegecs erősítette fel az ezüstlemez pánthoz, az ezüstlemezek belsejét fehér pasztával töltötték ki, az előlap felülete préselt díszítésű. Az 540. sír kardjának csak az 5,75 cm hosszú és 2,2 cm széles alsó függesztőfüle maradt meg, ennek ezüstlemez előlapja préselt díszítésű, a hátlapja pedig egy vaslemez volt, a két fedőlap középvilágos, szürkészöld kemény anyag (paszta) töltötte ki. A 903. sír kardjának függesztőfüle nem maradt ránk, de a kard típusa alapján háromívű lehetett, valószínűleg ehhez tartozott egy kis téglalap alakú rézlemez szegélypánt, sima, amelyet egy réz alátétlemezzel ellátott négyzet átmetszetű vasszeg tört át.

A szegvári háromívű függesztőfülek közös sajátossága tehát méretük: átlagosan 6 cm hosszúak, 2 cm szélesek és 5 mm vastagok. A kitöltőanyag minden esetben valamilyen világos paszta volt. Jellemző az előlap ezüstlemezenek préselt díszítése, míg a hátlap rendszerint olcsóbb anyagból (rétövözet és vas) és egyszerűbb technikával készült.

A szegvári darabokkal szemben a háromívű függesztőfülek többsége aranyból¹²² készült, de előfordulnak ezüsből öntött¹²³ és ezüstlemezes¹²⁴ példányok is, gyakori volt az üvegberakás,¹²⁵ a granu-

¹²² Bócsa (GARAM 1993, 53–57, Taf. 4–21), Kecel-Schwacho föld (LÁSZLÓ 1955, 232–233, Fig. 64, LI–LII. t., LIII. t. 25), Kecskemét, Sallai út (H. TÓTH 1980, a kard: 118, Abb. 4–6), Kunágota (GARAM 1992, 137–138, Taf. 1–10, kard veretei: Taf. 4–5), Kunszentmiklós-Bábony (H. TÓTH–HORVÁTH 1992, 32–34, Taf. V–VIII), Tiszaalpár-Várdomb A. sír (FETTICH 1926a, 8, Pl. X/26).

¹²³ Mandelos (Nagyolaszi) (ERCEGOVIĆ–PAVLOVIĆ 1974, 108, Fig. 1, I. t. 1; Pl. III/1–3).

¹²⁴ Csengele-Jójjárt 1. sír (CSALLÁNY 1939, 9–11, I. tábla 3–3a, II. tábla), Tiszaalpár-Tiszaújfalu (FETTICH 1926a, 8, Fig. 21), Visegrád, Duna-meder (TAVAS 1978; SIMON 1991, 310–311, 11. kép 7, 14. kép 5, 15. kép 9, 22. kép 2).

¹²⁵ Bócsa (GARAM 1993, 53–57, Taf. 4–21), Kunbábony (H. TÓTH–HORVÁTH 1992, 32–34, Taf. V–VIII), Nagykőrös (SIMON 1983, 9–43, 6–20. kép, II–VII. t.). Jellemző a rombusz alakú rekeszekbe rendezett gránát-, (Bócsa:

láció¹²⁶ és a gyöngysorkeret¹²⁷ alkalmazása is,¹²⁸ ami drágább alapanyagot és időigényesebb kézműves technikákat jelent.

P alakú függesztőfülek

A P alakú függesztőfülek összefoglaló gyűjtőnévnek tekinthető, több különböző formájú és eltérően használt függesztőfül sorolható e fogalom alá a 6–8. századból. A P alakú függesztőfülek különböző típusai óriási földrajzi területen szóródnak Itáliától Japánig,¹²⁹ és távolról sem csak a steppei népek körében voltak elterjedtek. Elterjedésük alapján leginkább korjelenségnek, a korszak jelentős haditechnikai újításának tekinthetők, melyek villámgyorsan elterjedtek Eurázsia hatalmas területein.

A P alakú függesztőfülek kutatása kezdettől fogva fontos szerepet játszott az avar fegyverzet régészeti vizsgálatában.¹³⁰ Később e típusokat nem kronológiai, hanem etnikai különbségekkel próbálták értelmezni.¹³¹ Mindkét függesztőfül típus teljes, egész Euráziára kiterjedő gyűjtését Bálint Csanád végezte el, aki felhívta a figyelmet e típus széles körű elterjedésére a letelepült civilizációk esetében is.¹³²

A P alakú tartófülek formájuk és díszítésük alapján egyaránt osztályozhatók, erre már több kísérlet is született.¹³³ A P alakú függesztőfüleknek három alapformájuk különböztethető meg: 1) a széles félkör alakú fej és a hozzá ívesen csatlakozó rövid szár, 2) a félkör alakú fej és a szár hossza megegyezik, 3) a szár lényegesen hosszabb, mint a fej.¹³⁴ A szegvár-oromdűlői temetőből csak a 1. típus¹³⁵ ismert, amelyet Garam Éva D alakú függesztőfülnek nevezett.¹³⁶

A temető két sírjában került elő hasonló függesztőfül, a 900. sír egyélű kardját (3. kép 1) és a 815. sír

HEINRICH-TAMÁSKA 2006, 94) a zöldeskék üvegberakások (Kunbábony és Nagykőrös: HEINRICH-TAMÁSKA 2006, 144, 152) alkalmazása. Az üvegberakásos díszítés megtalálható a Malaja Pereščepina-i lelet függesztőfülén is (WERNER 1984, 26).

¹²⁶ A kunbábonyi lelet (H. TÓTH–HORVÁTH 1992, 32–34, Taf. V–VIII) esetében az üvegberakás közötti részeket granulálták, míg Kecel (LÁSZLÓ 1955, 232–233, Fig. 64, LI–LII. t., LIII. t. 25) és Tiszaalpár (FETTICH 1926a, 8, Pl. X/26) esetében rombusz alakú sűrű granulált díszítés figyelhető meg, melynek párhuzama megtalálható a Voznesenka-i leletben is, mely Kelet-Európában már a 7. század második felére datálható (KOMAR 2006, 96, 131; GAVRITUHIN 2005, 406–411; GAVRITUHIN 2008, 82–85), ezért e leleteket a kora avar kor második felére, végére helyezem.

¹²⁷ Kunágota (GARAM 1992, 137–138, Taf. 1–10, kard veretei: Taf. 4–5), Kunbábony (H. TÓTH–HORVÁTH 1992, 32–34, Taf. V–VIII), Kecel (LÁSZLÓ 1955, 232–233, Fig. 64, LI–LII. t., LIII. t. 25), Nagykőrös (SIMON 1983, 9–43, 6–20. kép, II–VII. t.), Malaja Pereščepina (WERNER 1984, Taf. 29/6; KOMAR 2006, 22, Ris. 3/11).

¹²⁸ A háromívű függesztőfülekről összefoglalóan CSIKY 2015a, 286–288.

¹²⁹ Gyűjtésükre lásd BÁLINT 1993, 269–270, a távol-keleti darabokról KOCH 1998. Újabb elterjedési térképük és leletlistájuk CSIKY 2015a, LIII, map 51.

¹³⁰ Fettich Nándor Kul–Oba–Taman’ típusnak nevezte a P-fülű kardokat és azokat Pontus-vidéki hatásnak tekintette (FETTICH 1926, 266–271; FETTICH 1926a). Csallány Dezső a P füles kardokat Kiszombor–Deszk típusnak nevezte és korai időszakra datálta azokat (CSALLÁNY 1939).

¹³¹ Bálint Csanád nyomán Bóna István a karikás markolatvégű kardokat kelet-, illetve belső-ázsiai eredetűnek tartotta, míg a P füles kardokat az avarság közép-ázsiai komponenseként azonosította (BÁLINT 1978, 206; BÓNA 1980, 51–52; BÓNA 1984, 310–311). A neves akadémikus hatására Simon László is elfogadta ezt a véleményt (SIMON László 1991).

¹³² Bálint Csanád a gyűjtéséhez felhasználta Garam Éva áttekintését és Anatolij Konstantinovič Ambroz listáit is (BÁLINT 1993, 269–270, Fundliste 8; GARAM 1990; AMBROZ 1986). Nem tett ugyanakkor tipológiai különbségeket az egyes függesztőfülek között.

¹³³ A P alakú függesztőfülek osztályozásáról: GARAM 1990, 255; GARAM 1991, 222, 3. kép, 5. kép 2; GARAM 1991a).

¹³⁴ Ez a felosztás nagyjából megfeleltethető Garam Éva felosztásának: D, P és R alakú függesztőfülek (GARAM 1990, 255, Abb. 7). A fenti osztályozás leírása és leletlisták CSIKY 2015a, 274–281.

¹³⁵ E típus az avar kori szűrő- és vágófegyverek monográfiájában az S.4.a kódszámú típusal azonosítható (CSIKY 2015a, 274–276).

¹³⁶ GARAM 1990, 255.

kését látták el ezekkel az ezüstszerelékekkel. A 900. sír kardtokján ezüstlemez előlapú és rézlemez hátlapú D alakú függesztőfület helyeztek el. A fül íve jóval hosszabb, mint a szára, az előlap ezüstlemeze félkör alakban egy nagyjából 1 cm-es sávban borította a fa függesztőfület, amelyből kis ötszög alakú szegalátétek nyúltak ki. Az előlap fából készült középső részét kör alakú, gyöngysorkeretes ezüstrekeszbe helyezett sötétkék üveg cabochon-berakás díszítette. A hátlap a függesztőfül alakját követő rézötvözet lemez volt, amelyet téglalap alakú rézötvözet alátétlemezzel is elláttak. Ez utóbbi ezüst szeggel erősítették fel. A fanyomokon kívül a fémlemek között fehér paszta maradványai is láthatóak. A függesztőfül hátlapjára vas gyűrűcsüngőt illesztettek a szokásos omega alakú hurok (saszeg) segítségével. Az alsó függesztőfül szerkezete megegyezett a felsővel. A függesztőfülek hossza 5,63 cm, szélessége mintegy 3 cm-es, vastagsága pedig 0,5 cm-es volt.

A 815. sír késének (3. kép 6) P alakú függesztőfüle több szempontból eltért az előbb leírtaktól. E függesztőfül mindkét oldalát sima ezüstlemez borították, külső oldalát pedig bordázott ezüstpánt. A függesztőfül hátoldalán téglalap alakú alátétlemez volt megfigyelhető, amelyet két szegecs ütött át. A legfőbb különbség a fül méreteiben figyelhető meg, a fül hossza mindössze 4 cm-es volt, szélessége pedig 1,5 cm-es, ami jóval kisebb, mint a kardok esetében megfigyelhető, ez nem is csoda, hiszen egy nagyjából 10 cm-es kés felfüggesztésére szolgált. Az alsó függesztőfül jelentősen eltért a felsőtől: ez esetben csak egy rendkívül kisméretű (2×1,5 cm) félkör alakú függesztőfület helyeztek el.

A fent tárgyalt függesztőfül típus volt a legelterjedtebb a kora avar korban, összesen 24 ilyen függesztőfület ismerünk. E függesztőfül típust II. állatstílussal¹³⁷ és üvegberakással¹³⁸ díszíthették is. Ez utóbbi préselt utánezata a zsámboki 1. sír aranylemezből préselt függesztőfülén figyelhető meg.¹³⁹ Leggyakrabban ugyanakkor a sima, díszítés nélküli függesztőfülek számítanak,¹⁴⁰ melyeket időnként a középső részükön kis félgömb alakú gyöngydróttal körülvevett fekete üveggyöngy cabochonnal láttak el.¹⁴¹ A P alakú függesztőfülek egy részére jellemző a gyöngysorkeretezés, mely az állatstílussal díszített füleken,¹⁴²

¹³⁷ Börcs-Nagydomb 10. sír (TOMKA 2005, 155–160), Csengőd-Páhipuszta, Kenyérvágóhalom (FETTICH 1926a, Taf. VI/8–20; FETTICH 1926b, 265, Taf. 25), Kölked-Feketekapu A 107. sír (KISS 1996, 41, 232, Taf. 34/1), Kunmadaras-Újvárosi temető (HAMPEL 1905. II. 362; BÓNA 1983, 115–117, 11. kép 1–4; SIMON 1991, 299, 16. kép 15; GARAM 1993, 27–30, 91. Taf. 65).

¹³⁸ Ez a díszítés egyedül a csepel-kavicsbányai kardon tűnik fel (GARAM 1993, Nr. 11, 59–60, Taf. 25).

¹³⁹ GARAM 1983, 140; GARAM 1993, 110.

¹⁴⁰ Bačko Petrovo Selo-Čik (Pétterréve-Csik) 28. sír (BRUKNER 1968, 172, T. LIX/1; SIMON 1991, 289, 16. kép 11; BUGARSKI 2009, 39, 116–117, Fig. 102, T.VI), Csanytelek-Felgyői határút A. sír (KÜRTI 1990, 79–80, 1. kép; SIMON 1991, 289), Csákberény-Orondpuszta 150. sír (KISS 1962, 70; SIMON 1991, 290), Dabas (Gyón)-Paphegy 1. sír (SIMON 1987, 10. kép; SIMON 1991, 290, 14. kép 6, 16. kép 12; SIMON-SZÉKELY 1991, 188, 191–192, 193–195), Fajsz-Garadomb 2. sír (BALOGH-KÖHEGYI 2001), Gátér-Vasútállomás 212. sír (KADA 1906, 215, 218. és c. rajz; FETTICH 1926a, 8, 10, X. t. 27; SIMON 1991, 292, 16. kép 20), Kölked-Feketekapu A 227. sír (KISS 1996, 69, Taf. 52/8), Környe 99. sír (SALAMON-ERDÉLYI 1971, 23, Taf. 16, kard: Taf. 32/2, Abb. 4/3; SIMON 1991, 297, 16. kép 19), Mali Idoš (Kishegyes) 72. sír (GUBITZA 1907, 358–359; DIMITRIJEVIĆ-KOVAČEVIĆ-VINSKI 1962, 45; SIMON 1991, 301, 16. kép 16), Mór-Akasztódomb 25. sír (TÖRÖK 1954, 56–58, 4. kép, IX. t. 1; SIMON 1991, 302), Szegvár-Sárpoldal (BÓNA 1979, 5, 8, 3. kép 1; BÓNA 1980, 48–52; SIMON 1991, 306, 10. kép 4, 16. kép 10; GARAM 1992, 139–140, Taf. 15–25, kard: Taf. 18), Tápé-85. számú kútkörzet 11. sír (SIMON 1993, 31–34, 1–6. kép), Török-bálint 36/25. lh. 1. sír (KOVRIK 1957, 119–120, XVII. T. 1–2, XVIII. t. 1. és 26. ábra; MRT 7, 347–348; SIMON 1991, 309, 16. kép 8), Visznek-Kecskehegy 68. sír (TÖRÖK 1975, 334, 341, 343, Fig. 6/1, 16; SIMON 1991, 311, 16. kép 9), Zillingtal D 3. sír (MEHOFER 2006, 163, Abb. D). 17 darab, az összes példány 70%-a.

¹⁴¹ Budapest XXI. Csepel-Kavicsbánya (FETTICH 1926a, 2, Pl. V/1–4; MAROSI-FETTICH 1936, 95; LÁSZLÓ 1942, 787–788, Abb. 40; NAGY 1998, I. 178–180), Csákberény-Orondpuszta 150. sír (KISS 1962, 70; SIMON 1991, 290), Kölked-Feketekapu A 107. sír (KISS 1996, 41, 232, Taf. 34/1). E díszítés préselt imitációja a zsámboki 1. sír (GARAM 1983, 140; GARAM 1993, 110) függesztőfülén is megfigyelhető.

¹⁴² Börcs-Nagydomb 10. sír (TOMKA 2005, 155–160), Csengőd-Páhipuszta, Kenyérvágóhalom (FETTICH 1926a, Taf. VI/8–20; FETTICH 1926, 265, Taf. 25), Kölked-Feketekapu A 107. sír (KISS 1996, 41, 232, Taf. 34/1).

az üveggerakásos,¹⁴³ préselt¹⁴⁴ és sima díszítetlen darabokon¹⁴⁵ egyaránt feltűnik.

A típusba tartozó darabok többsége az Alföldről származik,¹⁴⁶ ezek nagyobb része a Duna–Tisza közén található,¹⁴⁷ és csak jóval kisebb részük került elő a Tiszántúlon.¹⁴⁸ A típus a Dunántúlról is ismert.¹⁴⁹ A csoport datálásához nagy segítséget nyújt a szegvár-sárpoldali éremleletes sír, mely alapján a lelet 6. század végére vagy a 7. század elejére tehető.¹⁵⁰ A típus elsősorban korai datálású,¹⁵¹ azonban a 7. század középső harmadáig, sőt középig használatban maradt.¹⁵²

Koptatóveret

A koptatóveretek a kard tokjának alsó részét borítják, általában nemesfémlemezekből készültek, így elsősorban díszítő funkcióval rendelkezettek. A kora avar korban e vereteknek két formája ismert, a hosszú, csonkakúp alakú lemezek, amelyek végét egy ovális alakú kupakkal zárták, és a rövid, U alakú

¹⁴³ Budapest XXI. Csepel-Kavicsbánya (FETTICH 1926a, 2, Pl. V/1–4; MAROSI–FETTICH 1936, 95; LÁSZLÓ 1942, 787–788, Abb. 40; NAGY 1998, I. 178–180).

¹⁴⁴ Zsámbok 1. sír (GARAM 1983, 140; GARAM 1993, 110).

¹⁴⁵ Csákberény-Orondpuszta 150. sír (KISS 1962, 70; SIMON 1991, 290) és Paks-Gyapa 7. sír.

¹⁴⁶ 17 darab, a D alakú függesztőfülek 70%-a.

¹⁴⁷ Bačko Petrovo Selo-Čik (Péterréve-Csik) 28. sír (BUGARSKI 2009, 39, 116–117, Fig. 102, T.VI), Csanytelek-Felgyői határút A. sír (KÜRTI 1990, 79–80, 1. kép; SIMON 1991, 289), Csengőd-Páhipuszta, Kenyérvágóhalom (FETTICH 1926a, Taf. VI/8–20; FETTICH 1926, 265, Taf. 25), Dabas (Gyón)-Paphegy 1. sír (SIMON 1987, 10. kép; SIMON 1991, 290, 14. kép 6; 16. kép 12; SIMON–SZÉKELY 1991, 188, 191–192, 193–195, metallográfia 204), Fajszt-Garadomb 2. sír (BALOGH–KŐHEGYI 2001), Gátér-Vasútállomás 212. sír és szórvány (KADA 1906, 215, 218. és c. rajz; FETTICH 1926a, 8, 10, X. t. 27; SIMON 1991, 292, 16. kép 20), Kunpeszér-Felsőpezséri út 3., 8., 9. és 30/A. sír, Kunszentmiklós-Bábony 2. sír (H. TÓTH–HORVÁTH 1992, 59–60, Taf. XXXIII), Mali Idoš (Kishegyes) 72. sír (GUBITZA 1907, 358–359; DIMITRIJEVIĆ–KOVAČEVIĆ–VINSKI 1962, 45; SIMON 1991, 301, 16. kép 16), Tápé-85. számú kútkörzet 11. sír (SIMON 1993, 31–34, 1–6. kép), Visznek-Kecskehegy 68. sír (TÖRÖK 1975, 334, 341, 343, Fig: 6/1, 16; SIMON 1991, 311, 16. kép 9), Zsámbok 1. sír (GARAM 1983, 140, Abb. 1/1, 2, Abb. 6/1, 2, Abb. 7; SIMON 1991, 312, 16. kép 14). 11 darab, az alföldi példányok 68,75%-a.

¹⁴⁸ Kunmadaras-Újvárosi temető (HAMPEL 1905, II. 362; BÓNA 1983, 115–117, 11. kép 1–4; SIMON 1991, 299, 16. kép 15), Makó-Mikócsa halom 243/252. sír, Szegvár-Oromdűlő 815. és 900. sír, Szegvár-Sárpoldal (BÓNA 1979, 5, 8, 3. kép 1; BÓNA 1980, 48–52; SIMON 1991, 306, 10. kép 4, 16. kép 10; GARAM 1992, 139–140, Taf. 15–25, kard: Taf. 18). 5 darab, az alföldi példányok 31,25%-a.

¹⁴⁹ Börcs-Nagydomb 10. sír (TOMKA 2005, 155–160), Budapest XXI. Csepel-Kavicsbánya (FETTICH 1926a, 2, Pl. V/1–4; MAROSI–FETTICH 1936, 95; LÁSZLÓ 1942, 787–788, Abb. 40; LÁSZLÓ 1955, 135; NAGY 1998, I. 178–180), Csákberény-Orondpuszta 150. sír (KISS 1962, 70; SIMON 1991, 290), Győr-Téglavető-dűlő 756. sír (BÖRZSÖNYI 1908, 210–211), Kölked-Feketekapu A 107. sír (KISS 1996, 41, 232, Taf. 34/1), Környe 99. sír (SALAMON–ERDÉLYI 1971, 23. Taf. 16, kard: Taf. 32/2, Abb. 4/3), Környe 149. sír (SALAMON–ERDÉLYI 1971, 29, Taf. 26, kard: Taf. 32/3, Abb. 4/2; SIMON 1991, 297, 16. kép 18), Mór-Akasztódomb 25. sír (TÖRÖK 1954, 56–58, 4. kép, IX. t. 1; SIMON 1991, 302), Törökbálint 36/25. lh. 1. sír (KOVRIK 1957, 119–120, XVII. T. 1–2, XVIII. t. 1, 26. ábra; MRT 7, 347–348; SIMON 1991, 309, 16. kép 8), Zillingtal D-3. sír (MEHOFER 2006, 163, Abb. D.) 10 darab = 37%.

¹⁵⁰ Bóna István megállapításai szerint az érem Maurikios Tiberios császár (582–602) solidusának egykorú hamisítványa, amely az 580-as években készülhetett és kerülhetett az avarokhoz (BÓNA 1980, 36, vö. GARAM 1992, 139–140).

¹⁵¹ Ezt erősíti meg a csanyteleki sír (KÜRTI 1990, 79–80, 1. kép; SIMON 1991, 289) is, amelyet a préselt hal-motívumos övveretei a 7. század elejére datálnak (GARAM 2001, 141). A fajszi példány (BALOGH–KŐHEGYI 2001) korai datálását a sírban talált IB2/II típusú kiöntőcsöves gyorskorongolt szürke edény (VIDA 1999, 56–57, Abb. 7) biztosítja. Balogh Csilla a temetőt a 7. század második harmadára keltezi (BALOGH–KŐHEGYI 2001, 345).

¹⁵² A csepeli (FETTICH 1926a, 2, Pl. V/1–4; MAROSI–FETTICH 1936, 95; LÁSZLÓ 1942, 787–788, Abb. 40; LÁSZLÓ 1955, 135; NAGY 1998, I. 178–180) és a csákberényi kard (KISS 1962, 70; SIMON 1991, 290) a markolat díszítményei alapján a Bócsa–Kunbábony körrel sorolható egy kronológiai horizontba. A típus kései használatát a kunbábonyi lelet második kardjának függesztőfüle is megerősíti (H. TÓTH–HORVÁTH 1992, 59–60, Taf. XXXIII). Lásd még: CSIKY 2015a, 274–276.

koptatóveretek.¹⁵³ Mindkét forma megtalálható a szegvár-oromdűlői temetőben is.

A kardok koptatóveretei a szegvári temető esetében ezüstlemezekből készültek. Jellemző viszonylag nagy hosszuk (15–20 cm), alakjuk ellipszis alakú csónakakup, a felső szegélyüket szegélypántokkal borították, az alsó részüket pedig ovális alakú kupakkal zárták. A 335. sír esetében a pengét borító fatok végét széles ezüstlemezről ráhajlított koptató díszíti, amelynek a szélét eredetileg bordadísszes szalagokkal díszítették, de ez nem maradt ránk. A koptatóveret hosszúsága 18,5 cm volt, de a kardtok végét nem ezüstlemez, hanem ovális alakú (d: 3,168×1,661 cm) sima rézlemezről készült veret zárta, amelyhez oválisra hajlított, széles, kilencszeres bordadísszel ellátott rézötvözet-lemezt forrasztottak, amelynek két végét két kis méretű korongos fejű szegeccsel egymáshoz szegecselték egymáshoz. A rézlemez kívülről ráforrasztott sima ezüstlemezrel díszítették.

A 900. sír kardtokjának végén 10 cm hosszán fennmaradt rézlemez koptatóveret maradványai voltak megfigyelhetők (1. kép 10), a koptatóveret töredéke fölött pedig a fatokot borító bőr maradványa maradt meg. A lemez szélét háromszorosan bordázott (préselt) rézötvözet szegélypánt díszíti. Valószínűleg a koptatóverethez tartozott egy ovális alakú, rövid peremű vaslemez is, amelyet eredetileg két szeggel erősíthették fel.

E koptatóveretek viszonylag hosszúak (átlagosan 10–20 cm), hengeres alakúak vagy enyhén kiszélesedők, a koptató végét bordázott vagy gyöngysordísszes szalagpánt borítja. A koptató alját rendszerint ovális alakú fémlemez zárja. Ez a tárgytypus jellemzően a kora avar korra datálható, rendszerint a nemesfémlemezekkel díszített egy- vagy kétélű kardokon (V.I.B/1.b, V.II.A/1.b) és a karikás markolatvégű kardokon (V.I.C/2.b és V.II.B/2.b) található meg. A kora avar kor végén eltűnik a használatból, az F.5.a típusú függesztőfülekkel együtt már nem található meg.¹⁵⁴

A temetőből U alakú koptatóveret is ismert, ez azonban nem kardtok végét borította, hanem a 815. sír késének tokját (3. kép 6). A veret U alakúra hajlított háromszorosan bordázott, öntött ezüstlemezről, és két oldalsó U alakúra vágott ezüstlemezről forrasztották össze. Ez a veret kisméretű, hossza mindössze 2,84 cm, legnagyobb szélessége pedig 2,47 cm volt.

Az e típusba sorolható leletek U alakúak, rendszerint öntöttek, de előfordulnak vasból kovácsolt példányok is. Átmetszetük is U alakú. Megjelenésük a kora avar kori Kárpát-medencében mediterrán hatásokkal magyarázható.¹⁵⁵ Ebben az időszakban elsősorban kések tokját díszítette. A forma a későbbiekben is tovább élt, és megtalálható késő avar kori kardok vasból készült koptatóvereteiként is.¹⁵⁶

P FÜLES DÍSZKÉS

A szegvár-oromdűlői temető 335. és 815. sírjából egy-egy kis méretű, egyélű, ezüstlemezekkel borított P alakú függesztőfülű kés ismert. A 335. sírből előkerült tárgy 16,75 cm hosszú, amelyből a penge hossza mindössze 14,2 cm-es. A penge egyélű, a hegye a penge hátának vonalában van, a penge felületét a fatok maradványai borítják (3. kép 5). A kés tokját két függesztőfül kapcsolta az övhöz, a felső függesztőfül fából készült P alakú, amelynek oldalsó szegélyét és íves részének előlapját sima ezüstlemezek borították, míg a hátlap sima rézlemezről készült. E lemezeket szegecsekkel erősítették fel a fából készült függesztőfülre. A függesztőfül ezüstborításait három ezüst lemezpánt rögzítette a fatokra, az ezüstlemezek hosszanti irányban négyszeresen árkoltak. A hátoldalon viszont rézlemez alátétlemez volt megfigyelhető.

¹⁵³ CSIKY 2015a, 264–265.

¹⁵⁴ CSIKY 2015a, 264–265.

¹⁵⁵ A típust Garam Éva (GARAM 2001, 159–160, Taf. 116) részletesen leírta és elemezte.

¹⁵⁶ Leithaprodersdorf (Lajtapordány) 123. sír (MITSCHA-MÄHREIM 1957, 32, Taf. VIII/14–15), Szeged-Fehértó B 88. sír (MADARAS 1995, 146, Pl. 17/16). Lásd még CSIKY 2015a, 265.

Az alsó függesztőfül kisméretű, U alakú, fából készült, amelyet ezüstlemezekkel vettek körbe, e fület hosszanti irányban háromszorosán bordázott ezüstlemez-pánttal rögzítették a tokhoz. A 815. sír mindössze 14 cm hosszú egyélű, amelynek tokját ezüstlemez-borítású P alakú és félkörös függesztőfülekkel, és U alakú koptatóverettel látták el (3. kép 6).

Hasonló méretű és pengeiképzésű kések általánosak az avar kori temetőekben, de a díszítés mértéke és technikája rendkívül ritka, és csak néhány, elit temetkezésre jellemző. A késtok párhuzamait mindössze két magyarországi lelőhelyen, a Kunpeszér-Felsőpeszéri úti temető 8. sírjában¹⁵⁷ és a Makó-Mikócsa halmi temető 518. sírjában találjuk meg.¹⁵⁸ Hasonlóan gazdagon díszített kés ugyanakkor ismert a kunbányai¹⁵⁹ és a tépei leletből¹⁶⁰ is. E leletek pontos rendeltetését nem ismerjük, de díszítettségük alapján e leletek túlmutatnak a kések szokásos funkcióján, és a viselőjük díszeként (is) szolgáltak.

Hasonló leletek nem csak a Kárpát-medence avar kori temetőiből ismertek, de megtalálhatóak voltak a langobard kori Itáliában is. Ilyen leleteket ismerünk Castel Trosino¹⁶¹ és Nocera Umbra¹⁶² lelőhelyről, ahol a késeket áttört díszű (opus interrabile) aranylemezekkel, illetve préselt ezüstlemezekkel díszítették és koptatójuk a szegvári példányhoz hasonlóan U alakú volt.¹⁶³ P alakú függesztőfülekkel ellátott díszkések ugyanakkor nem csak bizánci leletkörnyezetből, hanem egy tágabb földrajzi milióból is ismertek, a kazahsztáni Borovoje és a dél-koreai Kerim-loo lelőhelyről gránátberakásos P füles kések (török?) ismertek, koptatóveretük azonban trapéz alakú,¹⁶⁴ így jelentősen eltérnek az általunk tárgyalt leletektől. Ábrázolásokon nem ritkák az övről lecsüngő hasonló tárgyak, megtalálhatók például az afraziábi, pendzsikenti és más közép-ázsiai freskók követfogadási és lakomajelenetein is,¹⁶⁵ ami a viselők előkelő társadalmi rangjára utal.

ÖSSZEFOGLALÁS

A Szegvár-romdűlői temetőben a nyugati, meroving eredetű spathakon és szaxokon kívül valamennyi kora avar kori vágófegyver-típus képviselteti magát. Legnagyobb számban kétélű kardok ismertek, de előfordulnak egyélű kardok is, ez a kép jól egyeztethető a kora avar kori Kárpát-medence és a Tiszántúl vágófegyvereiről alkotott képünkkel.

A szegvári temető mégsem átlagos a tiszántúli avar kori vágófegyvereket tekintve, ennek legfőbb oka pedig a karikás markolatvégű és nemesfémszerelékű kardok viszonylag magas aránya. A karikás markolatvégű kardok fő elterjedési területének a Duna–Tisza között tekintettük, de az új tiszántúli leletek fényében a Tisza két partján mennyiségükben nincs jelentős eltérés.

A legfőbb eltérés a Duna–Tisza köze és a Tiszántúl között nem mennyiségbeli, és nem a típusok hiányában figyelhető meg, hanem a kivitelezés minőségében és a felhasznált anyagok értékében: míg a Tiszától nyugatra az arany alkalmazása gyakori volt, és bonyolult ötvöstechnikákat (granuláció, üvegberakás) alkalmaztak, addig a Tiszától keletre ezüstlemezekkel díszítették a kardtokot és a markolatot, a díszítések pedig öntöttek vagy préseltek voltak.

¹⁵⁷ HUNNEN+AWAREN 1996, 407–408.

¹⁵⁸ A leletet Balogh Csilla szóbeli közlése nyomán ismerem.

¹⁵⁹ H. TÓTH–HORVÁTH 1992, 133–136, Taf. XV. 7–8, Taf. XVII. 6–12.

¹⁶⁰ GARAM 1993, 106–107, Taf. 92/2–3.

¹⁶¹ PAROLI–RICCI 2005, Tav. 3–4, 228–229.

¹⁶² PASQUI–PARIBENI 1918, 280–281.

¹⁶³ AMBROZ 1986, 66. Ris. 7, 69.

¹⁶⁴ ANAZAWA–MANOME 2000.

¹⁶⁵ AMBROZ 1986, 54. Ris. 1.

Ez a jelenség nem csak a karikás markolatvégű kardok nemesfémlemez-díszítéseinek kivitelében, hanem a két térség nemesfémlemezekkel díszített kardjainak számában is megfigyelhető. Az Alföldről származó nemesfémlemezekkel díszített kardjainak háromnegyede a Duna–Tisza közéről származik, míg a Tiszántúlról mindössze tucatnyi (11) ilyen díszkard ismert. Jellemző, hogy a nemesfémveretes kardok aránya a kora avar kardokon belül 45% a Duna–Tisza közén és mindössze 12% a Tiszántúl esetében.¹⁶⁶ Ez a körülmény teljesen eltérő reprezentációs igényeket mutat a két területen, de több adat mutat egy tiszántúli kora avar kori regionális központ meglétére.¹⁶⁷

SZÚRÓFEGYVEREK

A kora avar kori szúrófegyverek (lándzsák) közül viszonylag kevés példány ismert a Tiszántúlról. Különösen feltűnő ez akkor, ha a Dunántúlról előkerült rendkívül nagyszámú lándzsaleltre gondolunk. A szegvár-oromdűlői temető a szúrófegyverek szempontjából is rendkívül jelentős, hiszen a kora avar korra datálható tiszántúli szúrófegyverek egy negyede e temetőből került elő.

A szúrófegyverek, vagyis a lándzsák alapvetően két fő részből állnak, a vasból készült lándzsahegy vagy lándzsacsúcs és a fából készült nyélből. Érdekes módon a szegvári temető egyetlen sírjában sem került elő olyan lándzsa, amelynek köpűjében fanyomok lennének felfedezhetők. E jelenséget kiemeli, hogy más tárgyak (például a kardok tokja) esetében gyakran találkozunk fanyomokkal a temetőben, így valószínűsíthető, hogy e tárgyakat a nyelük nélkül helyezték a sírba. A továbbiakban – egyéb adatok hiányában – kizárólag a lándzsacsúcsokról lesz szó.

A lándzsacsúcsok alapvetően pengéből és köpűből állnak, e két részt egy elkeskenyedő, általában ovális átmetszetű nyak köti össze. Az avar kori lándzsák formai osztályozásakor a penge alakjából indultam ki, ez alapján négy fő csoport különböztethető meg: L.I: nádlevél alakú, L.II: kónikus, L.III levél alakú és L.IV: háromszög alakú lándzsapengék.¹⁶⁸ A szegvári temetőben mind a négy pengeforma megtalálható.

A lándzsák köpűje a lándzsacsúcs nyélre való rögzítésére szolgált, kialakítása többféle lehet. Végül ezen belül a köpű kiképzése alapján 6 csoportot: a) nyitott köpű, b) kapoccsal összefogott nyitott köpű, c) egymás mellé hajtott köpűszárnyak, d) egymásra kalapált köpűszárnyak, e) zárt köpű, f) ráhúzott gyűrű kategóriáit különböztettem meg.¹⁶⁹ Az osztályozás során ezt a kritériumot csak a variánsok elválasztására használok. A vizsgált temetőben ugyanakkor csak a nyitott és a zárt köpű figyelhető meg.

Az avar korban rendkívül gyakori nádlevél alakú lándzsacsúcsok (L.I) öt példányban képviseltetik magukat a szegvári temetőben, ezzel a leggyakoribb lándzsatípusnak tekinthetők. A 85. sír lándzsájának pengéje nádlevél alakú (4. kép 3), a hegye felé fokozatosan elkeskenyedő, a csúcsától 3 cm-re ívelten hegyesedő, lapos rombusz átmetszetű volt. A penge és a köpű hossza nagyjából megegyezik, a köpű nyitott. Hasonló kiképzésű a 897. sír nádlevél alakú lándzsája (4. kép 4), amelynek köpűje nyitott. A 900. sír lándzsája rendkívül töredékes, de annyi megállapítható, hogy eredetileg nádlevél alakú volt, a penge jóval hosszabb, mint a köpű, a lándzsa köpűje zárt, hengeres (4. kép 2). Mindkét nádlevél alakú lándzsacsúcs hossza 24 cm körüli. A szegvár-oromdűlői temetőből két szörvány lándzsa is előkerült, mindkét darab nádlevél alakú pengével rendelkezett, mindkét lándzsapenge átmetszete rombusz alakú volt, de mindkét lándzsa köpűje rendkívül töredékes, így pontos kiképzésük nem állapítható meg.

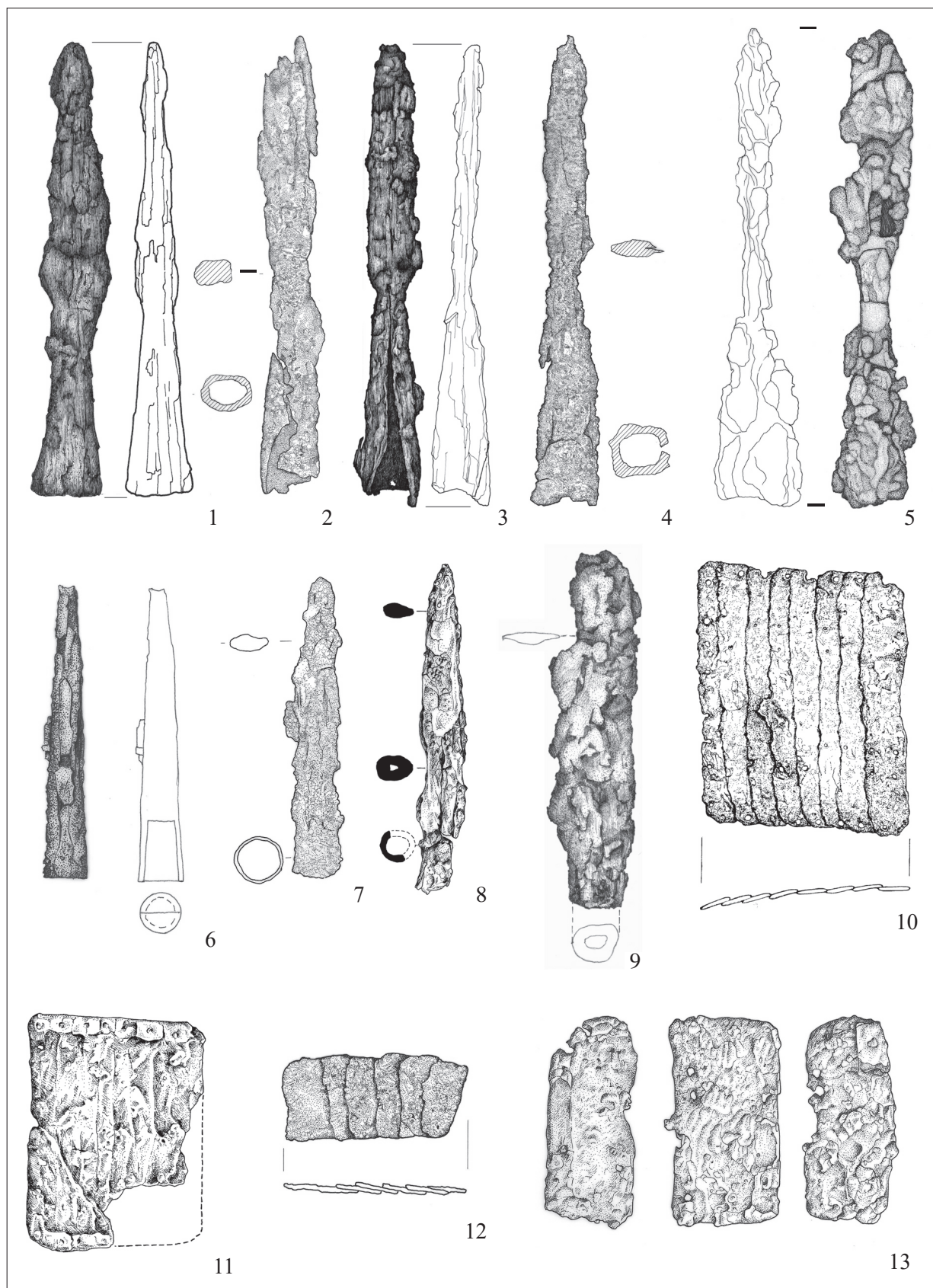
A nyitott köpűs nádlevél alakú lándzsacsúcsok viszonylag ritkák az avar kori leletanyagban: a szegvári példányokon kívül összesen 7 lándzsacsúcs tartozik ebbe a csoportba, valamennyi a kora avar korra

¹⁶⁶ CSIKY 2015a, 390.

¹⁶⁷ LŐRINCZY 2019, 184–185.

¹⁶⁸ CSIKY 2015a, 35.

¹⁶⁹ CSIKY 2015a, 39.

4. kép. Szegvár-Oromdűlő. 1: 90. sír; 2: 900. sír; 3: 85. sír; 4: 897. sír; 5: 556. sír; 6: 877. sír; 7: 759. sír; 8: 333. sír; 9: B sír; 10: 33. sír; 11: 333. sír; 12: 930. sír; 13: 335. sír

datálható. Túlnyomó részük a Dunántúlról származik,¹⁷⁰ csupán a biharkeresztesi lándzsacsúcs képez kivételt.¹⁷¹ Datálásukban a sírokban talált kísérőleletek segítenek, melyek mindegyike a kora avar korra utal.¹⁷²

A kónikus lándzsák viszonylag ritkák a temetőben, mindössze két (759. és 877.) sírban találtak ilyen fegyvereket (4. kép 6–7). E lándzsák közös jellemzője, hogy a pengéjük nem különül el a köpütől, hanem egy egységet alkot, a penge átmetszete négyzet alakú, a köpű pedig zárt. E lándzsák viszonylag kisméretűek, hosszuk ritkán haladja meg a 20 cm-t. Ez a típus a kora avar korban viszonylag ritka,¹⁷³ használatának fő időszaka a késő avar korra tehető.¹⁷⁴

Levél alakú lándzsát a szegvár-oromdűlői temető 556. sírjában találtak (4. kép 5). E lándzsa pengéje keskeny, levél alakú, a penge legnagyobb szélessége a penge középvonalába esett, átmetszete lapos, lencse alakú. A lándzsa köpűje zárt volt. A lándzsa viszonylag kisméretű (h.: 25 cm), ami különösen a levél alakú lándzsák általános méretéhez (h.: 30 cm fölött) képest feltűnő.¹⁷⁵

A temetőben háromszög alakú lándzsák is előkerültek két sírből. A 90. sír lándzsájának pengéje egyenlő szárú háromszög alakú, a penge legnagyobb szélessége az alsó harmadba esett, a lándzsa köpűje zárt (4. kép 1). Hasonló a 333. sír lándzsája, amelynek pengéje keskeny háromszög alakú, a köpűje pedig zárt (4. kép 8). Ezek a háromszög alakú lándzsák a penge formájával és főleg a penge szélességével (3 cm fölötti) jól elkülöníthetők a nádlevél alakú lándzsacsúcsoktól. A háromszög alakú lándzsacsúcsok viszonylag ritkák a kora avar korban, mindössze 9 példány ismert, amelyek földrajzi szóródása egyenletesnek tekinthető.¹⁷⁶

Az avar kori lándzsák metrikus elemzése alapján az azonos lelőhelyről származó lándzsák legtöbbször egymáshoz nagymértékben hasonló méretadatokkal rendelkeznek. Minél nagyobb az egyes lándzsák kronológiai közelsége az adott lelőhelyen belül, annál jobban hasonlítottak a méreteik.¹⁷⁷ Ennek megfelelően a szegvár-oromdűlői lándzsák méretadatai is viszonylag közel állnak egymáshoz, jelentős különbségek nem figyelhetőek meg (1. táblázat).

¹⁷⁰ Andocs-Újhalastó (GARAM 1972, 134, 6. ábra 40); Budakalász 1338. sír (CSIKY 2009, Kat. 118), Csolnok (KOVRIK 1955, 168, Pl. IV/3–5), Előszállás (IKM 52.186.1. ltsz.), Pókaszeptk 16. sír (SÓS–SALAMON 1995, 64–65, 67, 137, Fig. 21, Pl. I/50, LXXXI/3), Szekszárd-Bogyiszlói út (ROSNER 1999, 87–88, Taf. 46/3).

¹⁷¹ MESTERHÁZY 1987, 222, 6. kép 1–2.

¹⁷² Ezt erősíti meg az andocsi 17. sírban talált ezüstlemezről préselt ólombetűes kisszíjvég és a bronztű töredéke (GARAM 1972, 134, 6. ábra), a biharkeresztesi karikás markolatvégű kard, a hurkos fülű ívelt talpú kengyel pár és a csontcsat (MESTERHÁZY 1987, 222, 6. kép), a budakalászi 1338. sírban talált körte alakú gyorskorongolt agyagedény (II.A/d1 típus: VIDA 1999, 28), mely a 6. század végére és 7. század első felére datálható (VIDA 1999, 107) és a pókaszeptki 16. sírban talált ívelt bronztű és ólomcsövecskék (SÓS–SALAMON 1995, 64–65, 67, 137, Fig. 21) is. Lásd még CSIKY 2015a, 87.

¹⁷³ A Kölked-feketekapui A 253. sírjából spathával, ovális vascsattal és körte alakú korongolt szürke kerámiával és Maurikios Tiberius 581/82-ben vert érmével együtt került elő (KISS 1996, Taf. 55). Talán még a kora avar korra, de csak annak végére datálható a Csepel-hárosi temető 47. sírja, a kerek talpalójú hosszúfülű és hurkos fülű kengyelével (NAGY 1998, II. 117, Taf. 109/5–6).

¹⁷⁴ CSIKY 2009, 81–83. Lásd még CSIKY 2015a, 104–111.

¹⁷⁵ CSIKY 2007, 313; CSIKY 2015a, 122. A levél alakú lándzsák esetében 163 méretadat alapján az átlagos hossz (és a medián) egyaránt 27 cm volt (CSIKY 2015, 194).

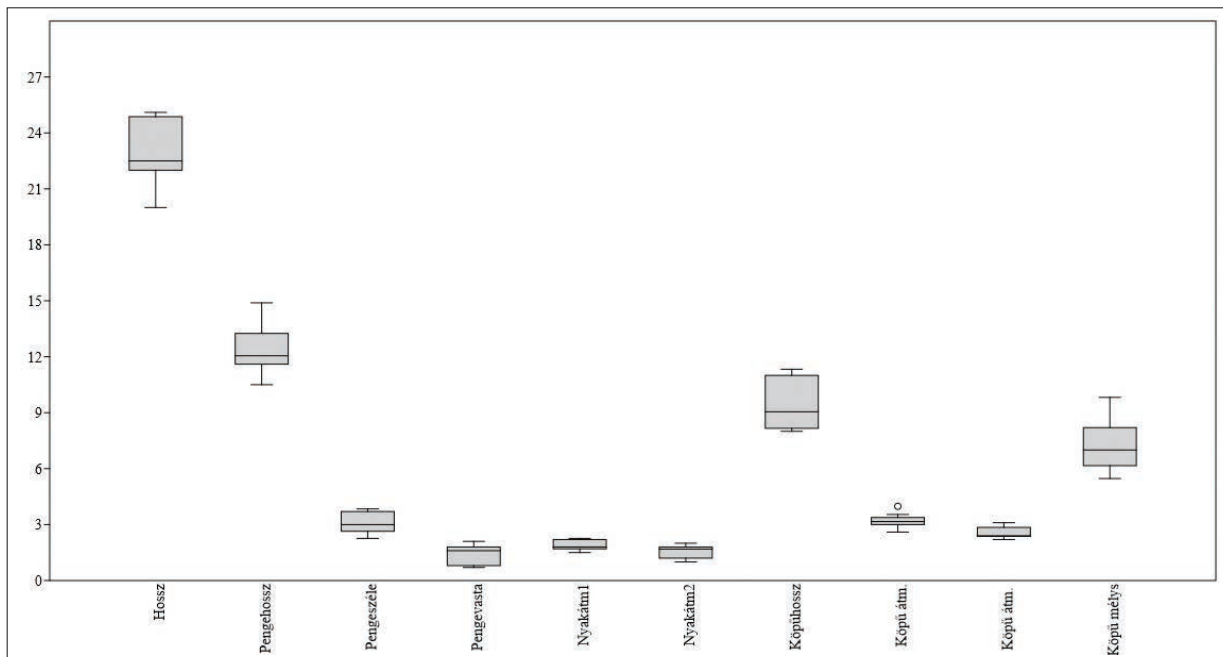
¹⁷⁶ Öt példány ismert a Dunántúlról (Budakalász-Dunapart 452. sír (CSIKY 2009, Kat. 81.), Kölked-Feketekapu A 211. sír (KISS 1996, 64–65, Taf. 49/17), Mór-Akasztdomb (IKM 50.55.1. ltsz.), Zamárdi-Rétiföldek 20–21. sír (BÁRDOS – GARAM 2009, 15, Taf. 3/3) és 34. sír (BÁRDOS – GARAM 2009, 16, Taf. 4/37), és 4 az Alföldről (Kishegyes/Mali Idjós 70. sír (GUBITZA 1907, 357–358), Szegvár-Oromdűlő 90. és 333. sír, Tiszafüred-Majoros 395. sír (GARAM 1995, 54, Abb. 23, Taf. 178). Az alföldi leletek döntő többsége a Tiszántúlról származik. Lásd még CSIKY 2015a, 135–141.

¹⁷⁷ CSIKY 2015, 208.

	Hossz	Pengehossz	Pengeszél.	Pengevast.	Nyakátm1	Nyakátm2	Köprühossz	Köprüátm.	Köprüátm. 2	Köpmélység
<i>Esetszám</i>	8	11	10	9	8	7	7	10	8	7
<i>Min.</i>	20	10,5	2,26	0,7	1,5	1	8	2,599	2,2	5,47
<i>Max.</i>	25,1	14,89	3,84	2,1	2,26	2	11,33	3,98	3,1	9,82
<i>Összeg</i>	183,07	135,863	30,64	12,945	15,04	10,818	66,319	32,089	20,31	50,329
<i>Átlag</i>	22,88375	12,35118	3,064	1,438333	1,88	1,545429	9,474143	3,2089	2,53875	7,189857
<i>Std. hiba</i>	0,5767642	0,3864095	0,1805559	0,1529025	0,09227289	0,1348542	0,5418579	0,1168241	0,1032929	0,5525409
<i>Variancia</i>	2,661255	1,642435	0,3260044	0,2104125	0,06811429	0,1272996	2,05527	0,1364788	0,08535536	2,13711
<i>Szórás</i>	1,631335	1,281575	0,570968	0,4587074	0,2609871	0,3567907	1,433621	0,3694303	0,2921564	1,461886
<i>Medián</i>	22,75	12,05	2,945	1,6	1,84	1,688	9,049	3,145	2,445	7
<i>25 prcentil</i>	22,075	11,6	2,58	1	1,7	1,2	8,16	3	2,3775	6,159
<i>75 prcentil</i>	24,4775	13,25	3,725	1,725	2,15	1,8	11	3,42	2,7625	8,2
<i>Ferdeség</i>	-0,269013	0,5629629	0,1691821	-0,5318273	0,239154	-0,4466346	0,2986675	0,689071	1,204963	0,9214635
<i>Meredekség</i>	0,4069604	0,09743859	-1,323094	-0,4634739	-0,8698369	-1,032646	-2,288809	1,62816	0,9043312	0,6696387
<i>Geom. átlag</i>	22,83214	12,2921	3,016006	1,361017	1,864222	1,507118	9,382478	3,190264	2,52489	7,069958
<i>Szórástényező</i>	7,128794	10,37614	18,63473	31,89159	13,88229	23,08685	15,13194	11,51268	11,50788	20,33261

I. táblázat: A szegvár-oromdűlői lánzsacsúcsok jobb méretadatainak alapvető statisztikai jellemzői
Table 1. The basic statistical features of the spearheads' main metric data from the Szegvár-Oromdűlő cemetery

Ezek közül a legfontosabb, hogy viszonylag kis esetszámról van szó, így komolyabb többváltozós elemzésre ez az anyag nem alkalmas. Az viszont e csekély adatmennyiségből is jól látható, hogy a méret-adatok szórtsága csekély, szűk méréshatárok között mozognak. Példaként kiemelhetem, hogy a lándzsák teljes hossza esetében a legrövidebb és leghosszabb lándzsacsúcs között mindössze 5 cm a különbség, és ez még hangsúlyozottabb, ha az interkvartilis terjedelmet (2,4 cm) vizsgáljuk. A többi méretadat esetében még ekkora különbséggel sem számolhatunk, amit az alábbi dobozábra is bemutat.

1. ábra: A szegvár oromdűlői lándzsacsúcsok méretadatainak megoszlása dobozábrán
 Fig. 1. The metric data of the spearheads from the Szegvár-Oromdűlő cemetery on a boxplot

A lándzsák pengeformáit tekintve nagyfokú változatosság figyelhető meg a szegvári temetőben, a kora avar kori lándzsák mindhárom pengeformája képviseltette magát, legnagyobb számban ugyanakkor a nádlevél alakúak voltak, a lándzsák mintegy fele ebbe a típusba tartozott, míg a többi három formacsoportba tartozó lándzsák nagyjából egyenletesen oszlottak meg. Ez az eloszlás a kora avar kori tiszántúli lándzsákra is igaz.

A köpűk kialakítása jóval egységesebb, mindössze 2 nyitott köpűs lándzsát ismerünk a lelőhelyről, mindkettő nádlevél alakú, míg az összes többi köpűje zárt, csonkakúp alakú. Ez a jelenség nem túl meglepő, hiszen a kora avar korban a zárt köpű alkalmazása volt a leggyakoribb.

ÖSSZEGZÉS – A TISZÁNTÚL KORA AVAR KORI KÖZELHARCI FEGYVEREI

A szegvár-oromdűlői temető mind a közelharc fegyverek számában és formai változatosságában kiemelkedik a térség lelőhelyei közül. A Tiszántúl közelharc fegyvereit áttekintve e terület elsősorban a vágófegyverek tekintetében jelentős. A jelenleg ismert 313 kora avar kori kardból 89 (a kora avar kori vágófegyverek 28,43 %-a) származik a Tiszántúl területéről. Tehát e terület a szokásosnál jóval nagyobb arányban tartalmaz vágófegyvereket.

A vágófegyverek pengetípusok szerinti megoszlása megfelel a kora avar kori átlagnak: a kardok többsége (35 példány, az azonosítható pengetípusú tiszántúli kardok 57,4%-a) kétélű kard, míg az egyélű kar-

dok száma ennél jóval alacsonyabb (25 példány, 41%). Az ívelt pengéjű szablya kora avar kori megjelenésére a térségből nincs egyértelmű bizonyítékunk, számuk a közép avar korban sem túl magas (7 példány). Ez teljesen megféleltethető a kora avar kori kárpát-medencei vágófegyverek pengetípusonkénti megoszlásának (V.I = 50,2%, V.II = 42,67%, V.III = 2,5%, V.IV = 4,6%, egymás között V.I = 54%, V.II = 45,94%).

A markolatípusok esetében megállapítható, hogy a karikás markolatvégű kardok viszonylag nagy számban ismertek a Tiszántúl területéről, újabb adatok szerint nincs jelentős különbség számukban a Duna–Tisza köze és a Tiszántúl között. Komoly összefüggés mutatkozik ugyanakkor a karikás markolatvég és a keresztvas megléte között,¹⁷⁸ a tiszántúli kora avar kori keresztvassal rendelkező kardok túlnyomó része karikás markolatvégű, kivételt csupán az aradkai 85. sír rézötvözetből öntött bizánci ellenzőjű kard jelent.¹⁷⁹ A keresztvas alkalmazása ugyanakkor a közép avar kortól jóval gyakoribbá válik.¹⁸⁰

A kardtok maradványait a kora avar korban rendszeresen megtaláljuk a vaspengéken, ezek alapján megállapíthatjuk, hogy fából készültek, amelyeket gyakran bőrrel vontak be. A kardtokot két függesztőfül segítségével erősítették fel az övre. Leggyakoribbnak a D alakú függesztőfül tekinthető a kora avar kori Tiszántúlon, de a karikás markolatvégű kardokat minden esetben hármásívű függesztőfülekkel látták el.¹⁸¹ Fontos ugyanakkor megjegyezni, hogy mivel a tiszántúli kora avar kori kardok többségét nem díszítették nemesfémlemezekkel, így legtöbb esetben a függesztőfül formájáról nincsenek adataink.

A kard markolatát (markolatvég és töve) és tokját (torkolat, függesztőfül pántja, koptató) a kora avar korban esetenként nemesfémlemezekkel díszítették. Míg a Duna–Tisza közén a kard (elsősorban a markolat és a kardtok) nemesfémlemezekkel való díszítése általános volt, addig a Tiszántúlon ez a kardok kis részén volt megfigyelhető, és földrajzilag egy Tisza menti sávra korlátozódott (5. kép 1). Feltűnő jelenség, hogy e területen elsősorban ezüstlemezekkel díszített kardok voltak elterjedtek, mindössze két kivétel ismert,¹⁸² amelyeket aranylemezekkel borítottak. A markolatot és a kardtokot borító lemezek általában simák, de szegélyüket legtöbbször bordadíszes szegélypántokkal díszítették. Ezen kívül nagyon ritkák a díszítések, kivételként lehet említeni a kunmadarasi D alakú függesztőfület, amelyet II. germán állatornamentikával díszítettek. A díszítések alapján kivételes tárgynak tekinthető a 815. sír ezüstlemez-borítású kése, amely nem párhuzam nélküli a Tiszántúlon sem.¹⁸³

A szűrőfegyverek alulreprezentáltak a kora avar kori Tiszántúlon: e területen a szokásosnál jóval kisebb számban és arányban találjuk meg a lándzsákat. A rendelkezésünkre álló adatok alapján ugyanakkor nem eldönthető, hogy mi okozza ezt a különbséget: a harcmodor eltérő volta vagy a temetkezési szokások. A Tiszántúlon belül ugyanakkor létezik olyan regionális csoport, ahol a lándzsákat viszonylag gyakran helyezik sírokba.¹⁸⁴ Az is érdekes jelenség, hogy a kora avar kori tiszántúli lándzsaleletek többsége a Tisza mentén csoportosul (5. kép 2).

Formailag a kora avar kori lándzsák között viszonylag nagy formai változatosság figyelhető meg. A rendelkezésünkre álló adatok alapján a tiszántúli kora avar kori lándzsák mintegy kétharmadát a nádlevél alakú lándzsák alkották, míg a levél alakú, kónikus és háromszög alakú lándzsapengék jóval ritkábban fordulnak elő. A köpük leggyakrabban zártak e területen, csak néhány nádlevél alakú pengén fordul elő a nyitott köpű. A Dunántúllal ellentétben a kapoccsal összefogott köpű e területen egyáltalán nem jelent meg.

¹⁷⁸ CSIKY 2015a, 246.

¹⁷⁹ NÅD 1959, 62, Tab. XXVII/1; Kiss 1987, 196, Abb. 2, 203–204.

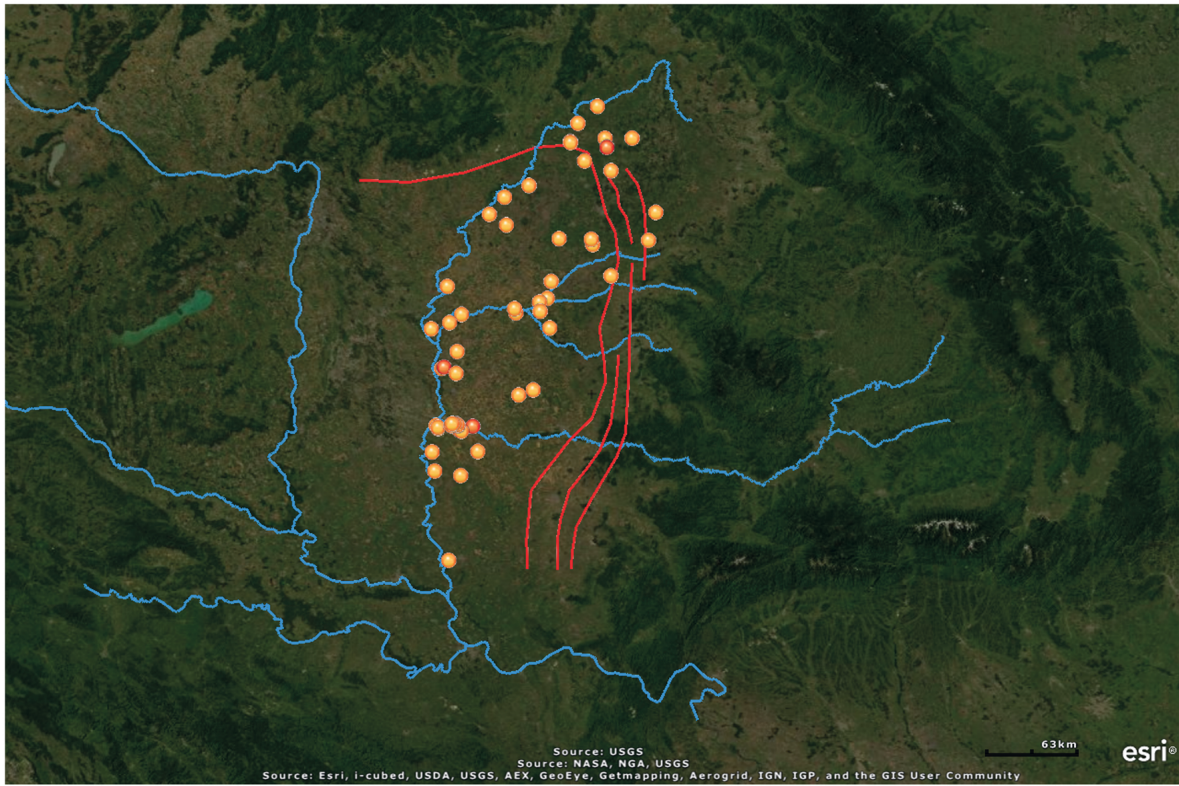
¹⁸⁰ CSIKY 2015a, 302–303.

¹⁸¹ CSIKY 2015a, 286–287.

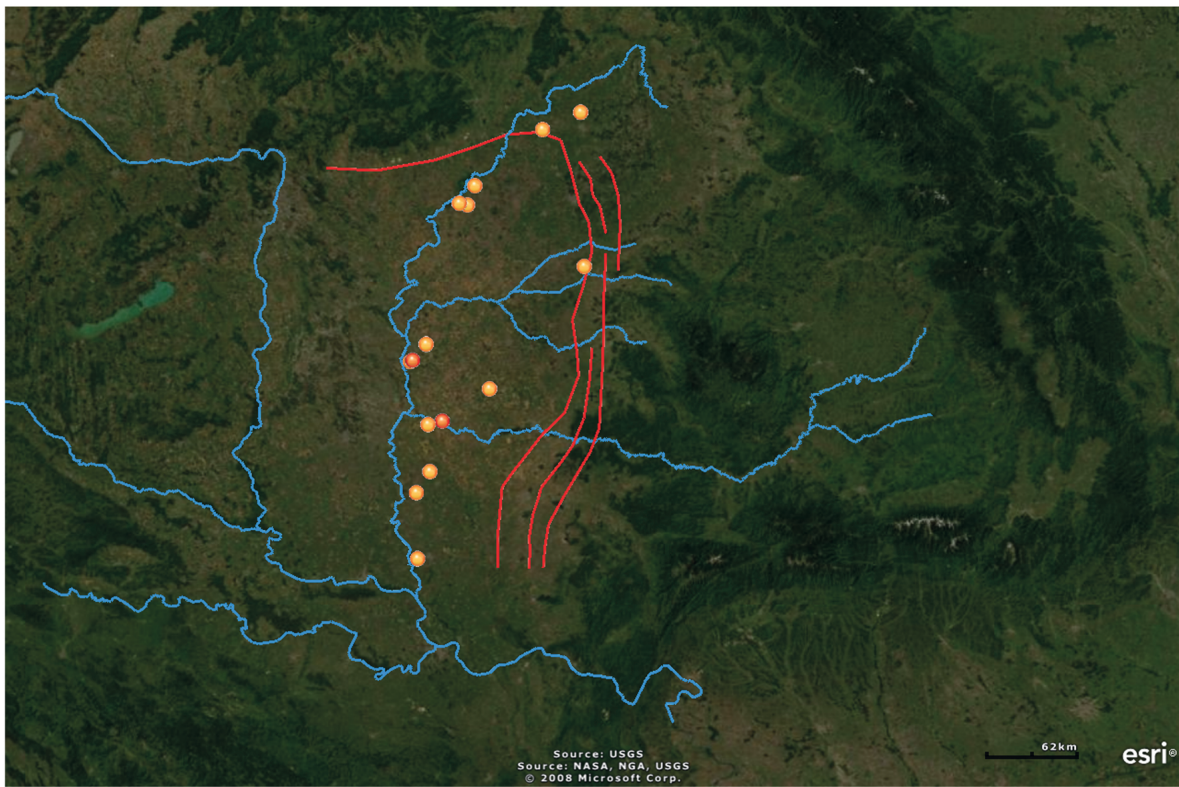
¹⁸² Kunágota (GARAM 1992, 137–138, Taf. 1–10) és Kunmadaras (HAMPEL 1905, II. 362).

¹⁸³ Makó-Mikócsa halom, Tépe (GARAM 1993, 106–107, Taf. 92/2–3).

¹⁸⁴ Ez elsősorban a Tiszafüred-majorosi temető fegyvermellékletei esetében figyelhető meg, ahol az íjászfelszerelés szinte teljes hiánya mellett a lándzsacsúcsok nagy mennyisége tapasztalható. A temető fegyvermelléklet-adási szokásairól legújabbán CSIKY 2017, 84–89.

1

2

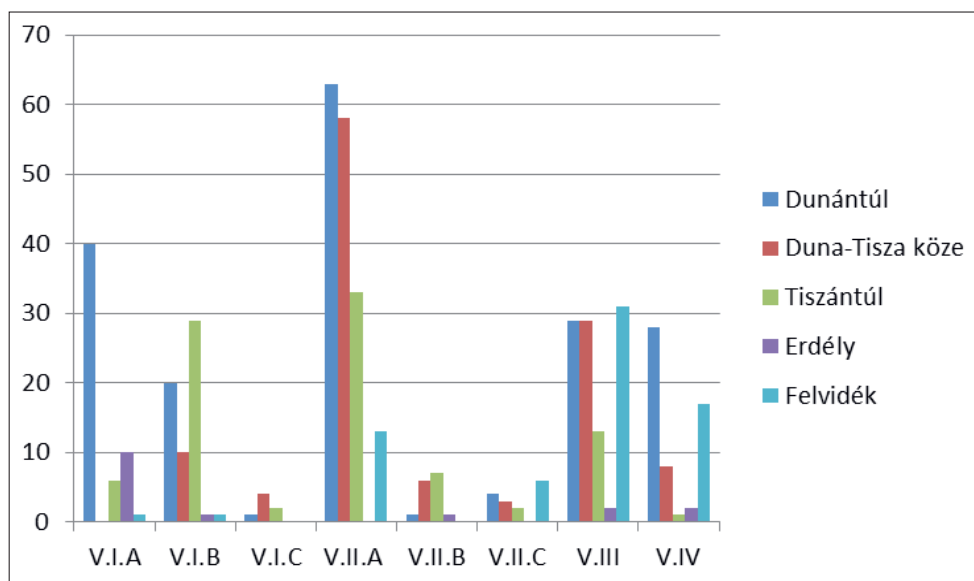
5. kép. 1: A kora avar kori vágófegyverek tiszántúli elterjedése; 2: A kora avar kori lándzsák tiszántúli elterjedése

Felmerülhet a kérdés, hogy mi számít tipikus tiszántúli avar fegyvernek, amire igencsak nehéz válaszolni. A fegyvertípusok elterjedése két alapvető szempontra vezethető vissza: a temetkezési szokásokra és az fegyverek használatára. Az avar kori közelharc fegyverek vizsgálatánál arra a következtetésre jutottunk, hogy nincsenek olyan régiók, ahol csak bizonyos típusok a jellemzőek, hangsúlyeltolódásokat azonban meg lehet állapítani.

A vágófegyverek esetében megállapíthatjuk, hogy valamennyi fő típus megtalálható a területen, a formacsoportonkénti, illetve a kora avar korban jellemző típusonkénti leletszámokat a 2. táblázat mutatja. Az egyszerűség kedvéért az egész avar kort vizsgáltam ez esetben.

<i>típusok (db)</i>	<i>Dunántúl</i>	<i>Duna–Tisza köze</i>	<i>Tiszántúl</i>	<i>Erdély</i>	<i>Felvidék</i>
<i>V.I.A</i>	40		6	10	1
<i>V.I.B</i>	20	10	29	1	1
<i>V.I.C</i>	1	4	2	0	0
<i>V.II.A</i>	63	58	33	0	13
<i>V.II.B</i>	1	6	7	1	0
<i>V.II.C</i>	4	3	2	0	6
<i>V.III</i>	29	29	13	2	31
<i>V.IV</i>	28	8	1	2	17

2. táblázat: A vágófegyverek főbb típusainak régióinként, darabszám szerinti megoszlása
Table 2. The distribution of main edged weapon types: specimens by regions

2. ábra: Oszlopdiagram a vágófegyverek főbb típusainak régióinként, darabszám szerinti megoszlása
Fig. 2. Bar chart on the distribution of main edged weapon types: specimens by regions

A 2. táblázatból és a 3. ábrából a következők állapíthatók meg: a kora avar korban a Dunántúlról nagy számban ismert spathak (V.I.A) csak elenyésző mennyiségben ismertek a Tiszántúlról, ezek is főleg a Közép-Tisza vidék továbbélő gepida temetőiben voltak megfigyelhetőek. Az egyenes lencse átmetszetű kétélű kardok (V.I.B) ugyanakkor nagyobb számban ismertek e területről, mint a Dunántúlról, és számuk majdnem kétszeresen meghaladja a Duna–Tisza közéről ismert példányokét. Erősíti ezt Lőrinczy Gábor

megfigyelése, miszerint a kétélű kardok elsősorban a Körös–Tisza–Aranka által határolt terület Maros menti sávjában összpontosulnak, amelynek így kiemelt társadalmi jelentőséget tulajdoníthatunk.¹⁸⁵ Kis számban, de ismertek e területről kétélű karikás markolatvégű kardok is (V.I.C). Érdekes, hogy a tiszántúli egyszerű egyenes egyélű kardpengék számát (az egész avar korra vetítve) messze meghaladják a Duna–Tisza közéről és a Dunántúlról ismert példányok, bár ezt a közép és késő avar kori adatok a Tiszántúl rovására torzítják. Fontos ugyanakkor, hogy a karikás markolatvégű egyenes egyélű kardok legnagyobb számban éppen erről a területről származnak, míg a korábban csaknem egyeduralkodónak számító Duna–Tisza köze csak egy példánnyal maradt le tőle.

Az utolsó három oszlop már a közép és késő avar kor miatt lehet érdekes a fokéles egyenes kardok (V.II.C) és a szablyák (V.III) megtalálhatóak ugyan a Tiszántúlon, de jóval kisebb számban ismertek, mint a felvidéki, Duna–Tisza közü vagy dunántúli példányok, a szaxokat pedig mindössze egy késő avar kori hosszú kés képviseli Ártánd-Kapitány dűlőről.¹⁸⁶

A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy a Tiszántúl legjellemzőbb vágófegyvere az egyenes kétélű lencse átmeteszettű vaskard, míg az egyenes egyélű kardok alkalmazása a Kárpát-medencei trendeknek megfelelő volt.

A továbbiakban a lándzsák fő formacsoportjainak (L.I–IV-ig)¹⁸⁷ számbeli előfordulásait mutatom be főbb régióként (Dunántúl, Duna–Tisza köze, Tiszántúl, Erdély és a Felvidék) az egyszerűség kedvéért az egész avar korban, majd az ebből levonható megfigyelésekből próbálok következtetni a Tiszántúl jellemző lándzsatípusaira.

<i>formacsoportok (db)</i>	<i>Dunántúl</i>	<i>Duna–Tisza köze</i>	<i>Tiszántúl</i>	<i>Erdély</i>	<i>Felvidék</i>
<i>L.I</i>	95	5	27	16	38
<i>L.II</i>	8	0	17	1	11
<i>L.III</i>	99	5	19	10	24
<i>L.IV</i>	4	1	7	1	11

3. táblázat: Az avar kori lándzsacsúcsok formacsoportjainak régióként, darabszám szerinti megoszlása
Table 3. Distribution of Avar-age spearheads' form groups: specimens by regions

A 3. táblázat és a 3. ábra alapján a lándzsa nem számít a Tiszántúlon elterjedt fegyvernek, bár az is világosan kitűnik, hogy a Dunántúl túlnyomó számbeli fölénye csak két formacsoportra, a nádlevél alakú és a levél alakú lándzsákra korlátozódik, míg a Tiszántúlon mind a négy formacsoportba tartozó lándzsák egyenletesen előfordulnak, ha jóval kisebb számban is. Elsősorban keskeny pengéjű döfőlándzsákat használtak a területen.

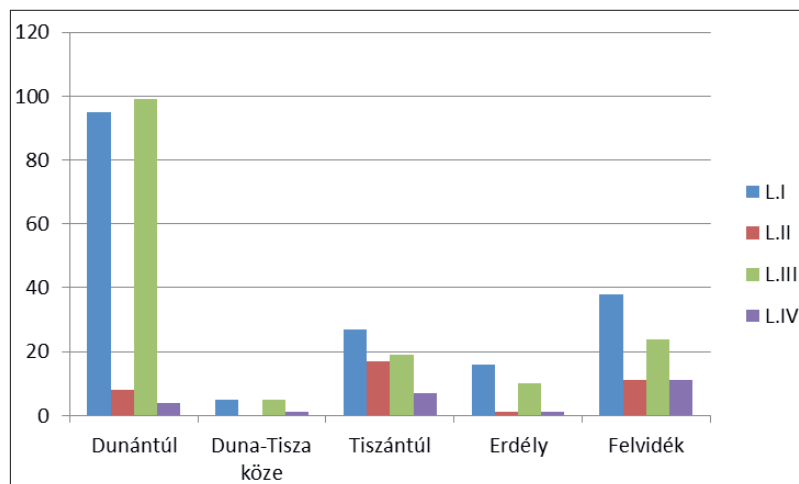
A közelharc fegyverek közül a kardok tehát jelentős szerepet játszottak a kora avar kori Tiszántúlon, míg a sírleletek alapján a lándzsák kevésbé. A fent leírt közelharc fegyverek típusaikban és kiképzésükben megfelelnek az Avar Kaganátus más területein tapasztaltaknak, eltérést csupán egyes nyugati eredetű fegyvertípusok hiánya, és a díszítések eltérő kivitele adja. Regionális műhelyekre fémvizsgálatok hiányában nem következtethetünk. A Tiszántúlon ugyanakkor a fegyveres sírok nagy száma alapján is körvonalozódik egy másodlagos hatalmi központ, bár fontos megjegyezni, hogy ezek nagyobb területen elszórtan jelentkeznek.¹⁸⁸ A fegyverek típusaiból különleges fegyverforgatási szokásokra nem következtethetünk, de érdekes lehet, hogy a kétélű kardok az általánosnál népszerűbbek voltak.

¹⁸⁵ LŐRINCZY 2019, 171.

¹⁸⁶ KRALOVÁNSZKY 1996, 52, 14. kép.

¹⁸⁷ Ahol L.I = nádlevél alakú, L.II = kónikus, L.III = levél alakú és L.IV = háromszög alakú.

¹⁸⁸ LŐRINCZY 2019, 171.

3. ábra: Oszlopdiagram az avar kori lándzsacsúcsok formacsoportjainak régióként, darabszám szerinti megoszlásáról

Fig. 3. Bar chart on the distribution of Avar-age spearheads' form groups: specimens by regions

PÁNCÉLOK (4. KÉP 10–13)

A szegvár-ormodülői temető nyolc (33., 333., 335., 540., 627., 706., 741. és 930.) sírjából összesen 42 páncélmaradvány ismert. Legnagyobb számban zsindelepáncélok páncéllemezei (41 db) kerültek elő, de a 33. sírban a páncéllemezek mellett láncpáncél maradványa is előkerült, ami e sírban kombinált páncélra utal.

A temetőből rekonstruálható méretű páncélmaradvány nem került elő, a páncélmaradványokat tartalmazó férfisírokban általában más fegyver is előkerült (33. sír: kard; 333. sír: kard és lándzsa; 335. sír: kard; 540. sír: kard; 930. sír: kard), míg a 627., 706. és 741. sír kivétel nélkül fegyvermelléklet nélküli gyermeksírok (a legfiatalabb a 741. sír fél éves (Inf. I.) csecsemő), így ez esetekben a leletek fegyvermellékletként való értelmezése fel sem merül. Fontos ugyanakkor, hogy felnőtt női sírban e közösségnél nem ismerünk páncéllemez-mellékletet, annak ellenére, hogy a női sírokban elhelyezett páncéllemezek gyakran feltűnnek a szakirodalomban,¹⁸⁹ és a Csallány Dezső által leírt 83 páncéllelet közül 26 (31,32%) női sírban volt.¹⁹⁰ A páncéllemezek gyereksírokban is viszonylag gyakran előfordulnak, amint azt Simon László összeállítása is mutatja.¹⁹¹ A páncéllemez sírok legutóbbi gyűjtése szerint összesen

¹⁸⁹ Szeged-Fehértó A 368. sír (CSALLÁNY 1972, 21), Deszk D 101. sír (CSALLÁNY 1972, 22), Szeged-Kundomb 80. sír (CSALLÁNY 1972, 22), Kiszombor F 20. sír (CSALLÁNY 1972, 23), Homokmégy-Halom 129. sír (CSALLÁNY 1972, 26), Jutas 51. sír (CSALLÁNY 1972, 28), Gátér 59., 83., 151., 170., 174., 203., 221., 243., 244., 252., 253., 270., 285., 334. sír (CSALLÁNY 1972, 31–39). Leletek alapján nő: Csákberény-Orondpuszta 61. sír (tűtartó), 251. sír (orsógomb), 257. sír (tűtartó), 284. sír (övcsüngő), 320. sír (antr.), 349. sír (tűtartó), 364. sír (antr.), 369. sír (antr.), 411. sír (övcsüngő), Alattán 2., 14., 56., 57., 65., 66., 81., 109., 116., 592. sír (KOVRIK 1963, 10–11, 14–16, 18–19, 48, Taf. I/20–22, 44, IV/20, 27–29, V/15–16, 28, VII/43, X/19, XI/15, XXXVIII/7), Andocs-Temető utca, Orvos-ház 47., 76., 107., 147. sír (GARAM 1972), Bačko Petrovo Selo-Čik 17., 24. sír (BUGARSKI 2009, 36–38, Taf. IV/1–2, 12, 17), Budapest-Tihanyi tér 7. sír (NAGY 1998, 116); Budapest XXI. Csepel-Háros 68. sír (NAGY 1998, 167), Gyöng-Vásártér 87., 92., 242., 247., 266., 357., 367. sír (ROSNER 1972, 113–114, 116; ROSNER 1975, 125, 139). CSALLÁNY 1972, 21–27.

¹⁹⁰ Alattán 76. sír (2–3 éves gyerek) (KOVRIK 1963, 15, 53), Andocs 101., 122. sír (GARAM 1972, 154, 162), Gyöng-Vásártér 56., 87., 90., 120., 134. és 140. sír (ROSNER 1972, 93, 113–115, 133, 143, 146, Kiskőrös-Vágóhíd LXXIV (53) sír (LÁSZLÓ 1955, 37), Pécel 12. sír (TÖRÖK 1971, 90, 95), Pécs-Köztemető 55. sír (Inf. II. KISS 1977, 98, 101), Tarnaméra-Urak dűlő 2. sír (11–13 éves) (SZABÓ 1965, 37–38, 46), az eddigiek: SIMON 1983, 47–55; Csákberény-Orondpuszta 269., 331., 358. sír; Bačko Petrovo Selo-Čik 2., 122. sír (BUGARSKI 2009, 30, 74–75., T. I/3, T. XIX/2).

142 avar kori sírban találtak ilyen leleteket, amelyek közül 39 férfi, 55 női és 25 gyermeksír volt.¹⁹²

Sajnos a páncéllemezek előkerülési helye a sírokban nem mutat rendszert, emiatt nehéz egy egységes szokást rekonstruálni. A páncéllemezek egyetlen ismert esetben sem viseleti (funkcionális) helyzetben kerültek elő, hanem az arccsontok fölött (33. sír), a jobb lábszárnál az íjapplikációk mellett és a bal kézfej feltételezett helyénél (333. sír) a ló jobb oldali harmadik bordáján (335. sír), a tarsolyban a bal combcsont mellett (540. sír) vagy a bal lábfej mellett egy sorban (930. sír) kerültek elő e tárgyak. Két esetben a padmaly (627. sír) vagy a sír betöltésében (706. sír) találták a páncéllemezeket. Míg a 741. csecsemősírban a mellkasnál helyezkedtek el a lamellák, ám az elhunyt kora alapján itt sem tekinthető viseleti helyzetnek.

Mindez arra utal, hogy a páncéltöredékek nem a viselet részeként és nem is a hagyományos értelemben vett fegyvermellékletként, hanem áldozatként vagy amulettként került a sírba a temetési szertartás során. Ebből a szempontból sokatmondóak lehet az egyes sírokból eltemetett lamellák száma és azok összevetése az eltemetettek nemével és életkorával. A legtöbb (12) lamella a 333. sírba került, bár itt nem összefüggő sorban helyezték azt el, a 33. sírban 8 db, a 930. sírban pedig 7 páncéllemez volt egy sorban, míg a 335. sírban 7 darab három különböző típushoz tartozó, a 741. sírban pedig 4 lemeztöredék került elő. Az 540., 626. és 706. sírba pedig csak egy-egy lamella került. Major Péter az avar kori páncélokra szóló szakdolgozatában szereplő 142 páncélt tartalmazó sírok közül mindössze 15 olyan sírt gyűjtött össze, amelyekben 7-nél több lamellát temettek el, e sírok jelentős részében férfi (8) nyugodott, míg a női (3) és gyermek (1) sírok száma jóval kevesebb.¹⁹³ A 7-nél több lamellát tartalmazó sírok nem és életkor szerinti összetétele férfidominanciára utal.

Több lamellából álló részletek a 33., 333. és 930. sírból kerültek elő, mindhárom esetben a lamellák egy-egy sorba rendeződtek a 33. sírből 8 darab, míg a 333. és 930. sírből 7–7, részben egymást fedő páncéllemez került elő, amelyek feltehetően összefűzve kerültek a sírba. A páncéllemezek számának szimbolikus értelmezése több alkalommal is felmerült az avar páncélok régészeti kutatásában, így Csallány Dezső a 8 lemezből álló sorokat egész páncél szimbólumaként értelmezte,¹⁹⁴ míg Bóna István a 7 lamellából álló sorokat magyarázta hasonlóképpen, aminek bizonyítékként 9 kora avar kori sírra, 8 belső-ázsiai türk és 4 koreai Silla-kori temetkezés hasonló számú lamellát tartalmazó páncélrészleteire hivatkozott.¹⁹⁵ A rendelkezésünkre álló adatok alapján nem egyértelmű, hogy valójában a hetes vagy a nyolcas szám szimbolikus jelentés-tartalma volt erősebb, mindenesetre mindkét szám viszonylag gyakran fordul elő elsősorban a férfisírokban. Az, hogy a szám előfordulása nem konzekvens, viszont a mennyiség hasonló, ugyanakkor arra utal, hogy nem a páncéllemezek száma volt a fontos. A kunszentmártoni egész páncél egy-egy sorában 24 lemezke volt,¹⁹⁶ így egy negyed sor 6–8 lemezből állhatott, ez magyarázhatja az eltérő számokat.

A 33. sír lamelláinak magassága 11,5 cm, szélességük pedig 1,9 cm, a középső lamellákon 6 fűzőlyuk, míg a szélsőn 8 lyuk található, a lamellák egyik oldala egyenes, míg másik oldaluk karéjos. A 333. sír lamellái az előzőnél jóval kisebbek, magasságuk mindössze 8 cm, szélességük pedig 1,2 cm, rajtuk mindössze három fűzőlyuk található. A 335. sírban három eltérő típusú lamellát találtak, négy darab keskeny, két széles és egy nagyon széles páncéllemez került elő. E lamellákon egyenként 6–6 fűzőlyuk található. A lamellák az előző sírokénál rövidebbek, magasságuk 5–7 cm, szélességük viszont nagyobb: 1,5–3–3,7 cm. A 930. sír 7 páncéllemeze viszonylag rövid és széles volt, hosszuk 5,3 és 5,7 cm között mozgott, míg szélességük 2,7–2,9 cm, a lemezek egyik oldala egyenes, míg másik felén egy-egy íves karéj van. A felsorolt méretadatok alapján még egy közösségen belül sem számolhatunk azonos nagyságú páncéllemezekkel.

¹⁹² MAJOR 2014, 111, 2. táblázat.

¹⁹³ MAJOR 2014, 117–118, 6. táblázat.

¹⁹⁴ CSALLÁNY 1960, 17.

¹⁹⁵ BÓNA 1980, 44–45.

¹⁹⁶ CSALLÁNY 1982, 6.

sírszám	hossz (cm)	szélesség (cm)	hossz/szél
33.	11,5	1,9	6,05
333.	8	1,2	6,666
335.	7	3,7	1,89
335.	5	1,5	3,333
741.	8,7	1,6	5,4375
930.	5,3	2,7	1,96
930.	5,7	2,9	1,965

4. táblázat: A szegvári temető páncéllemezeinek metrikus megoszlása
Table 4. Metrical data of the lamellae from the Szegvár cemetery

A páncéllemezek formai elemzésére alapvetően két mód kínálkozik: 1. a lamellák formája alapján, 2. a fűzőlyukak eloszlása alapján. A lamellák formája és a fűzőlyukak száma és azok eloszlása ugyanakkor összefügg egymással: minél hosszabb egy páncéllemez, annál több fűzőlyuk található rajta. A páncéllemezek többsége téglalap alakú, egyik oldaluk egyenes, a másik oldalukon konkáv félköríves bevágás található. A páncéllemezek sarkai legtöbbször lekerekítettek vagy srégen levágottak. A téglalap alakon belül elkülöníthetünk hosszú, keskeny és rövid, széles lemezeket, az elkülönítés alapja a lemezek hosszának és szélességének a hányadosa. A hosszú, keskeny páncéllemezeknél ez az arány 5 fölötti értéket mutat, míg a rövid, széles lemezeknél 2 körüli értékeket, így ez a két forma világosan elkülöníthető egymástól. A hosszú, keskeny (I.) csoportba tartoznak a 33., 333. és 741. sír lamellái, míg a rövid, széles (II.) csoportba a 335. és 930. síré.

Mindkét csoporton belül megkülönböztethetők kisebb egységek (típusok): I/1. típus: a 33. sír lamellái rendkívül hosszúak (11,5 cm), a téglalap sarkai levágottak, a lemez középső részén enyhe, íves konkáv bevágás figyelhető meg. A rövidebb oldalakon egy-egy, a hosszanti oldalakon 2–2-es eloszlásban négy-négy, tehát összesen 10 fűzőlyuk található. E páncéllemezek jó párhuzamai a szegvár-sápoldali sírban talált lamellák,¹⁹⁷ de számos további kora avar kori¹⁹⁸ és meroving¹⁹⁹ sírban és bizánci lelőhelyekről²⁰⁰ is ismerünk hasonló darabokat.

A 333. sír páncéllemezei az előzőnél rövidebbek (8 cm) és keskenyebbek (1,2 cm) voltak, ugyanakkor formailag is eltértek (I/2. típus). A fennmaradt bőrszalagok miatt a lamellák formája nem pontosan megállapítható, annyi viszont bizonyos, hogy egyik oldaluk egyenes, a belső oldaluk pedig íves volt, az előző típustól eltérően ugyanakkor itt a lemez közepe kicsúcsosodik és a két íves konkáv bevágás kétoldalt található. A fűzőlyukak eloszlása sajnos nem megállapítható. Hasonló formájú lamellák több kora avar,²⁰¹ meroving²⁰² és bizánci²⁰³ lelőhelyről ismertek, a párhuzamok alapján a fűzőlyukak eloszlása 1–4–3 volt,

¹⁹⁷ BÓNA 1980, 43. Abb. 8.

¹⁹⁸ Deszk L 8. sír (CSALLÁNY 1972, 25, 4. kép 4), Bácsújfalu/Selenča (CSALLÁNY 1953, XXXV. t. 1), Tiszavasvári-Koldusdomb 1. sír (CSALLÁNY 1960a, 54, 6. kép 4), Deszk L 13. sír (CSALLÁNY 1972, 25, 4. kép 10).

¹⁹⁹ Giengen am Brenz 40. sír (PAULSEN–SCHACH–DÖRGES 1978, Taf. 46), Niederstotzingen 12/a sír (PAULSEN 1967, 126, Abb. 62, 3).

²⁰⁰ Cibilium (Abházia, VORONOV–BGAZSBA 1987, 125, Ris. 8/22; KUBAREV 2006, 477, Abb. 6/6), Caričin Grad/Justiniana Prima (BAVANT–IVANIŠEVIĆ 2006, Kat. Nr. 15. Fig. 36), Kostolac–Svetinja/Viminacium (POPOVIC 1987, 29, Fig. 23; BUGARSKI 2005, 163, Fig. 2), Kercs (ARENDE 1932, 53, Abb. 3a, A).

²⁰¹ Tiszavasvári-Koldusdomb 1. sír (CSALLÁNY 1960a, 53, 5. kép 1).

²⁰² Giengen an der Brenz, 40. sír (PAULSEN–SCHACH–DÖRGES 1978, Taf. 46, 1), Niederstotzingen 12/a sír (PAULSEN 1967, 126, Abb. 62, 2).

²⁰³ Castel Trosino 119. sír (THORDEMAN 1939, 246, Fig. 232, 9), Cibilium erőd (VORONOV–BGAZSBA 1987, 125, Ris. 8/22; KUBAREV 2006, 477, Abb. 6, 14), Kercs (ARENDE 1932, 53, Abb. 3a, d).

tehát összesen 8 fűzőlyukkal számolhatunk. A 741. sír lamellája a rákorrodált textilmaradványok és a rossz megtartása miatt pontosabban nem beazonosítható, de metrikai sajátosságai alapján a 333. sír lemezeihez áll legközelebb.

A rövid, széles (II.) csoportba tartozó páncéllemezeket a 335. és a 930. sírban találták. A 335. sírban két-fajta páncéllemez került elő, a nagyobb széles lemezek (II/1) lekerekített sarkúak voltak, a belső oldalukon rövid félköríves bevágás figyelhető meg. A fűzőlyukak megoszlása a következő: a felső rövidebb oldalon egy lyuk, míg az alsó rövidebb oldalon nincsen fűzőlyuk, a hosszanti oldalon a bevágás két oldalán 2–2 fűzőlyuk, míg az egyenes oldalon is hasonló elrendezésben két-két lyuk található. Hasonló lemezek több avar temetőből ismertek, de eddig sem meroving, sem bizánci lelőhelyeken még nem kerültek elő.²⁰⁴

A szegvári 930. sírban talált páncéllemezek (II/2. típus) téglalap alakúak, mindegyik oldaluk egyenes, a sarkak nem lekerekítettek vagy levágottak. Sajnos a lemezek állapota miatt a fűzőlyukak száma és helyzete nem ismert. A lemezek pontos formai párhuzamát nem ismerem.

A 335. sír kisméretű, keskeny lemezei (5 × 1,5 cm) a méretei alapján egyik csoportba sem illik bele, a hossz és a szélesség aránya ez esetben 3,333. Valószínű, hogy ebben az esetben töredékes lamellákról van szó, mindössze 4 fűzőlyukat sikerült megfigyelni a hosszanti oldalak mentén 2–2-es eloszlásban.

Külön csoportba sorolható az 540. sír U alakú páncéllemeze, hossza 4,8 cm, szélessége pedig 3 cm (arányuk: 1,6). Sajnos ez esetben a lelet állapota miatt az sem eldönthető, hogy ép lemezről van-e szó. A fűzőlyukak száma és eloszlása nem megfigyelhető. Párhuzama a Kölked-Feketekapu B temető 80. sírjából ismert, ahol azt egy páncél kötényének pikkelyeként azonosították.²⁰⁵

A 627. és 706. sírből származó lamellák töredékességük miatt nem azonosíthatóak, és klasszifikációra nem alkalmasak.

A páncéllemezek mellett a 33. sírből láncpáncél nagyobb töredéke került elő, a láncszemek 1 cm átmérőjűek és 0,25 cm vastagok, minden láncszem négy másikhoz csatlakozott szorosan. Szegecselés nyoma nem megfigyelhető, valószínű, hogy egyszerűen hajlították ezeket a szemeket. Az avar kori sírokban a láncpáncélok viszonylag gyakoriak, de eddig mindössze egy olyan sír volt ismert, ahol lamellás páncél és láncpáncél együtt került elő: Tiszavasvári-Koldusdomb 1. sír.²⁰⁶

A legtöbb páncéllemez (33., 333., 335., 540., 627. és 930. sír) és a 33. sír láncpáncél-részletének hátoldalán bőrmaradványok voltak megfigyelhetők. Míg a legtöbb esetben a bőrmaradványok a teljes hátoldalt fedték, a 333. sír páncéllemez-sorának két (alsó és felső szélén egy-egy bőrszalag volt megfigyelhető, és a középső fűzőlyukak fölött is egy szélesebb bőrszalag maradványa volt. Hasonló maradványokat több zsindeypáncél esetében megfigyeltek, mint a viminaciumi (Kostolac),²⁰⁷ a kercsi²⁰⁸ és a Giengen am Brenz-i 40. sír²⁰⁹ lamelláinak esetében. Míg a felsorolt párhuzamoknál a fűzésre használt bőr is fennmaradt, addig a szegvári esetben csak az alátétnek szolgáló bőrszalagok voltak megfigyelhetők. A többi esetben a bőrmaradványok a lemezpáncél alapjául szolgáló bőrmellényként azonosíthatóak.

²⁰⁴ Szeged-Fehértó A 63. sír (CSALLÁNY 1972, 20, 3. kép 4), Gátér 244. sír (CSALLÁNY 1972, 33, 7. kép 7), Gátér 45. sír (CSALLÁNY 1972, 40, 11. kép 7), Hajdúdorog-Városkert u. 5–7, 1. sír (CSALLÁNY 1960, 19, 2. ábra 1).

²⁰⁵ KISS 2001, II. 40, Taf. 26/3.

²⁰⁶ CSALLÁNY 1960a, 51.

²⁰⁷ POPOVIĆ 1987, 29, Fig. 29; BUGARSKI 2005, 164.

²⁰⁸ ARENDT 1932, 53, Abb. 3a.

²⁰⁹ PAULSEN-SCHAH-DÖRGES 1978, Taf. 46/5–5a.

CLOSE-COMBAT WEAPONS (EDGED WEAPONS AND POLEARMS)
FROM THE AVAR AGE SZEGVÁR-OROMDÜLŐ CEMETERY

GERGELY CSIKY

The cemetery of Szegvár-Oromdülő is the largest one from the 6th–7th-century Transtisza (*Tiszántúl*) region and the most important one regarding the number and variety of close-combat weapons: 13 edged weapons and 10 polearms were found at this site. As a result, the study of the close-combat weapons unearthed from this cemetery can offer a good starting point for a regional analysis.

The 13 edged weapons found in the Szegvár-Oromdülő cemetery were classified into form groups based on their blade (V.I = double-edged swords, V.II = single-edged swords, V.III = sabres and V.IV seaxes), which corresponds to the classification described in CSIKY 2015a as E.I–IV. It is important to emphasise that only double- and single-edged swords are known from this site dated to the Early Avar Period, and no sabres or seaxes were discovered. Seven out of 13 edged weapons from the cemetery belonged to V.I group, i.e. double-edged swords that can be subdivided into V.IA = double-edged swords with fuller (two specimens), V.I.B = double-edged swords with lenticular cross-section (four specimens), and V.I.C = double-edged ring-pommel swords (one specimen). The single-edged swords found in the cemetery belong to V.II.A (simple single-edged swords: four specimens) and V.II.B (single-edged ring-pommel swords: two specimens).

The hilts of the above-mentioned swords were equally studied as ring-pommel swords, and hilts with ring pendant were also found here. Ring-pommel swords are regarded as two-handed weapons representing a functional difference, and their origin can be traced as far as East- and Inner Asia based on some old and new finds. However, it is important to note that by the end of the 6th–early 7th century Byzantines on the Balkans also used such swords. Ring pendants on hilts are regarded as symbolic features similarly to spathae with ring pendants (so-called *Ringschwert*). Hilts of ring-pommel swords are usually decorated with silver bands with pearl or ribbed frame. Only ring-pommel swords had small U-shaped crossguards, often with silver covering.

The sword scabbards were often decorated with silver plates mainly at the locket, chape and lower suspension loop. Material analyses on a copper-alloy plate revealed that it was made of brass, while the applied silver plate was of exceptional purity. Two types of suspension loops are known from the cemetery, P-shaped and triple-arched loops. The latter is only observed on ring-pommel swords.

Two iron knives with P-shaped suspension loops and silver plated decorations were found in the cemetery. These finds are exceptionally rare in the early Avar period: only six specimens are known. It is probable that they can be regarded as artefacts of high social significance, since similar artefacts are present from Italy to Korea in a huge geographical range.

Spearheads are not only rare finds in the Transtisza (*Tiszántúl*) region; such artefacts are only known in 40 specimens from 6th–7th centuries. All the four main form groups (L.I = reed-shaped, L.II = lenticular, L.III = conical, L.IV = triangular) were unearthed in the cemetery in equal proportions. The wooden shafts of the spears could not be observed in the socket of the spearheads, therefore it is highly dubious that these artefacts were deposited into the graves together with their shafts. Most of the spearheads belong to the reed-shaped group; most of them were manufactured with closed sockets. Only two conical spearheads were found at the site, probably as a result of their chronological position, as most of these polearms are dated to the middle and late Avar periods. Lenticular spearheads are rare, only one example is known from here, while two triangular spearheads were found. The metrical analyses of these artefacts brought interesting results. The metric data of spearheads from the site are relatively standardized, all sizes are close to each other.

The study of close-combat weapons from this cemetery was the basis of a regional analysis, which shows that regarding the edged weapons the share of Transisza (*Tiszántúl*) region is quite large, almost one third of all Early Avar swords came from this region. Some types are especially well-represented, such as the double-edged swords with lenticular cross-section and the single-edged ring-pommel swords, while some edged weapons of western origin, like the *spathae* and *seaxes* are not characteristic of this part of the Carpathian Basin. The sword decoration is mainly made of silver, and gold was used only in two exceptional cases (Kunmadaras and Kunágota). Polearms are underrepresented in this area, which can be explained either by its rarity and different type of warfare or by a different burial rite and depositional rules compared to other regions of the Carpathian Basin. The relative frequency and high quality of close-combat weapons from this region suggests the presence of a secondary power centre in the area.

LAMELLAR AMOUR

42 armour fragments are known from eight burials of the Szegvár-Oromdúló cemetery. Most of them are lamellae, however, a large fragment of a chain mail is also found in Grave 33. The male burials with armour fragments contained other elements of weaponry too, while three burials were child graves without any other grave goods. In these cases these artefacts bear an amulet character, which probably also applies to the male graves, since no such artefact was found in its original (functional) position. The symbolic nature of the number of lamellae were often discussed in the archaeological studies of the Avars, however, without any systematic analysis. Looking at the available data shows that nor number 7, neither number 8 was important but their relative quantity. Two main types of lamellae could be distinguished based on the proportions of their length and width. In one case the leather straps used for connecting lamellae were also observed.

IRODALOM

- AMBROZ 1986: Ambroz, A. K.: Kinžaly VI–VIII. vv. s dvumja vystupami na nožnah. *Sovjetskaja Arheologija* 4 (1986) 53–73.
- ANAZAWA–MANOME 2000: Anazawa, W. – Manome, J.: The Inlaid Gold Dagger from Kerim-loo and its Western Connections. In: *Kontakte zwischen Iran, Byzanz und der Steppe in 6.-7. Jahrhundert*. Hrsg.: Bálint Cs. *Varia Archaeologica Hungarica* 10. Budapest–Napoli–Roma 2000, 71–85.
- ARENDE 1932: Arendt, W.: Beiträge zur Entstehung des Spangenharnisches. Ein alttürkisches Waffenfund aus Kertsch. *Zeitschrift für historische Waffen- und Kostümkunde* 4. NF 13/3 (1932) 49–55.
- BÁLINT 1978: Bálint, Cs.: Vestiges archéologiques de l'époque tardive des Sassanides et leurs relations avec les peuples des steppes. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 30 (1978) 173–212.
- BÁLINT 1993: Bálint, Cs.: Probleme der archäologischen Forschung zur awarischen Landnahme. In: *Ausgewählte Probleme europäischer Landnahmen des Früh- und Hochmittelalters. Methodische Grundlagendiskussion im Grenzbereich zwischen Archäologie und Geschichte*. Teil 1. Hrg.: Müller-Wille, M. – Schneider, R. I. Sigmaringen 1993, 195–273.
- BÁLINT 1995: Bálint Cs.: *Kelet, a korai avarok és Bizánc kapcsolatai (Régészeti tanulmányok)*. Magyar őstörténeti könyvtár. Szeged 1995.
- BALOGH 2004: Balogh Cs.: Martinovka-típusú övgarnitúra Kecelről. A Kárpát-medencei maszkos veretek tipokronológiája (Gürtelgarnitur des Typs Martinovka von Kecel. Die Typochronologie der Maskenbeschläge des Karpatenbeckens). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 10 (2004) 241–303.

- BALOGH 2016: Balogh Cs.: Balogh Cs.: *Régészeti adatok a Duna–Tisza közti avarok történetéhez (The history of the Avars in the Danube–Tisza interfluve as reflected in the archaeological record)*. Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia – A PPKÉ BTK Régészeti Tanszék kiadványai (Archaeological Studies of PPCU Department of Archaeology) 6. Szerk.: Major B. – Türk A. Budapest 2016.
- BALOGH 2019: Balogh Cs.: Új szempont a kora avar hatalmi központ továbbélésének kérdéséhez. Az avar fegyveres réteg temetkezései a Duna–Tisza közén (New light on the possible survival of the early Avar power centre – Burials of Avar warriors in the Danube–Tisza interfluve). In: *Hatalmi központok az Avar Kaganátusban*. Szerk.: Balogh Cs. – Szentpéteri J. – Wicker E. Kecskemét 2019, 115–138.
- BALOGH–KŐHEGYI 2001: Balogh Cs. – Kőhegyi M.: Fajszt környéki avar kori temetők II. Kora avar kori sírok Fajszt–Garadombon (Awarenzeitliche Gräberfelder in der Umgebung von Fajszt. Frühawarenzeitliche Gräber von Fajszt–Garadomb). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica* 7 (2001) 333–363. BALOGH–KŐHEGYI 2001.
- BALOGH–WICKER 2012: Balogh Cs. – Wicker E.: Avar nemzetségfő sírja Petőfiszállás határából (Das awarenzeitliche Sippenhäuptlingsgrab von Petőfiszállás). In: *Thesaurus Avarorum. Régészeti tanulmányok Garam Éva tiszteletére*. Szerk.: Vida T. Budapest 2012, 551–582.
- BÁRDOS–GARAM 2009: Bárdos Edith – Garam Éva: *Das awarenzeitliche Gräberfeld in Zamárdi-Réti-földek. Teil I*. Monumenta Avarorum Archaeologica 9. Budapest 2009.
- BAVANT–IVANIŠEVIĆ 2006: Bavant, B. – Ivanišević, V.: *Iustiniana Prima – Caričin Grad*. Leskovac 2006.
- BICZÓ 1984: Biczó P.: A keceli határ régészeti emlékei. In: *Kecel története és néprajza*. Szerk.: Bárh J. Kecel 1984, 19–62.
- BOLLÓK–SZENTHE 2018: Bollók Á. – Szenthe G.: Images of the Good Life on a Set of Late Antique Gold Sheets from Kunágota. In: *Lebenswelten zwischen Archäologie und Geschichte. Festschrift für Falko Daim zu seinem 65. Geburtstag*. Hrsg.: Drauschke, J. – Kislínger, E. – Kühtreiber, K. – Kühtreiber, Th. – Scharrer-Liška, G. – Vida T. Mainz 2018, 57–82.
- BÓNA 1957: Bóna I.: Az úrböpusztai avar temető (Le cimetière avar de Úrböpuszta). *Archaeologiai Értesítő* 84 (1957) 155–174.
- BÓNA 1979: Bóna I.: A Szegvár-sápoldali lovassír. Adatok a korai avar temetkezési szokásokhoz (Das Reitergrab von Szegvár-Sápoldal. Beiträge zu den frühawarischen Bestattungssitten). *Archaeologiai Értesítő* 97 (1979) 3–32.
- BÓNA 1980: Bóna, I.: Studien zum frühawarischen Reitergrab von Szegvár. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 32 (1980) 31–95.
- BÓNA 1983: Bóna I.: A XIX. század nagy avar leletei (Die großen Awarenfunde des 19. Jahrhunderts). *A Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve* 1982–83 (1983) 81–160.
- BÓNA 1984: Bóna I.: A népvándorlás és a korai középkor története Magyarországon. In: *Magyarország története. Előzmények és magyar történet 1242-ig. I.* Főszerk.: Székely Gy. Budapest 1984, 203–273, 575–582.
- BÖRZSÖNYI 1908: Börzsönyi A.: Győri sírmező a régebbi középkorból. *Archaeologiai Értesítő* 28 (1908) 208–230.
- BRUKNER 1968: Brukner, O.: Čik, Bačko Petrovo Selo – nekropola iz Seobe naroda. *Arheoloski Pregled* 8 (1968) 170–173.
- BUGARSKI 2005: Bugarski, I.: A Contribution to the Study of Lamellar Armours. *Starinar* 55 (2005) 161–179. <https://doi.org/10.2298/STA0555161B>
- BUGARSKI 2009: Bugarski, I.: *Nekropole iz doba antike i ranoj srednej veka na lokalitetu Čik (Cemeteries from Antiquity and Early Middle Ages at Čik)*. Beograd 2009.
- CRADDOCK ET AL 2010: Craddock, P. – Cowell, M. – Hook, D. – Hughes, M. – La Niece, S. – Meeks, N.: Change and Stasis: the technology of Dark Age metalwork from the Carpathian Basin. *The British Museum Technical Research Bulletin* 4 (2010) 55–65.

- CZIRÁKY 1899: Cziráky Gy.: A bogojevai (Bács-Bodrog m.) sírmező és földvár. *Archaeologiai Értesítő* 19 (1899) 268–276.
- CSALLÁNY 1933: Csallány D.: *A kunszentmártoni avarkori ötvössír (Goldschmiedegrab aus der Awarzeit von Kunszentmárton (Ungarn))*. Szentes 1933.
- CSALLÁNY 1939: Csallány D.: Kora-avarkori sírleletek (Grabfunde der Frühawarenzeit). *Folia Archaeologica* I–II. 1939, 121–180.
- CSALLÁNY 1953: Csallány D.: A bácsújfalusi avar kori hamvasztásos lelet (Trouvaille d'objets incinérés de l'époque avar à Bácsújfalú. Contributions à l'étude des rites funéraires et au legs archéologique des koutourgours bulgares (huns). *Archaeologiai Értesítő* 80 (1953) 133–141.
- CSALLÁNY 1956: Csallány, D.: *Archäologische Denkmäler der Awarzeit in Mitteleuropa*. Budapest 1956.
- CSALLÁNY 1960: Csallány D.: A hajdúdorogi avar mellpáncél (Das awarische Brustpanzer von Hajdúdorog). *A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve* 1958-59 (1960) 17–23.
- CSALLÁNY 1960a: Csallány D.: Szabolcs-Szatmár megye avar leletei (Awarische Funde des Komitats Szabolcs-Szatmár). *A Nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve* I. 1958 (1960) 31–87.
- CSALLÁNY 1972: Csallány D.: Avar kori páncélok a Kárpát-medencében 1. (Die Panzer der Awarzeit im Karpatenbecken). *A Nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve* 12–14 (1969–1971) 1972, 7–44.
- CSALLÁNY 1982: Csallány D.: Avar kori páncélok a Kárpát-medencében 2. (Die Panzer der Awarzeit im Karpatenbecken). *A Nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve* 15–17 (1972-74) 1982, 5–35.
- CSALOG 1959: Csalog J.: Rangjelző díszkard az avar korból (Avar Ornamental Sword as Distinguishing Marks). *Folia Archaeologica* 11 (1959) 105–108.
- CSIKY 2007: Csiky G.: Akora avar lándzsák tipológiája (Die Typologie der frühawarenzeitlichen Lanzen spitzen). *Archaeologiai Értesítő* 132 (2007) 305–323. <https://doi.org/10.1556/ArchErt.132.2007.1.13>
- CSIKY 2009: Csiky G.: *Az avar kori szúró- és vágófegyverek. Osztályozás – tipológia – kronológia – technológia*. PhD disszertáció kézirat. Budapest 2009.
- CSIKY 2011: Csiky, G.: Armament and Society in the Mirror of the Avar Archaeology. The Transdanubia-phenomenon revisited. *Studia Universitatis Cibiensis. Series Historica VIII. Suppl. 1. Proceedings of the 1st International Conference Interethnic Relations in Transylvania. Militaria Mediaevalia in Central and South-Eastern Europe. Sibiu, October 14th–17th, 2010*. Sibiu 2011, 9–34.
- CSIKY 2013: Csiky G.: Az avar közelharci fegyverek története. Funkcionális megközelítés. (A History of Avar-age Close-Combat Weapons. A Functional Approach). *Dolgozatok az Erdélyi Múzeum Érem- és Régiségtárából* Ú.S. VI–VII. (XVI–XVII.) 2011–2012 (2013) 71–91.
- CSIKY 2015: Csiky, G.: A metrical approach in the study of Avar-age polearms. In: *Warriors, Weapons, and Harness from the 5th-10th centuries in the Carpathian Basin. Ethnic and Cultural Interferences in the 1st Millennium B.C. to the 1st Millennium A.D.* Vol. 22. Ed.: Cosma, C. Cluj–Napoca 2015, 177–214.
- CSIKY 2015a: Csiky, G.: *Avar-age Polearms and Edged Weapons. Classification, Typology, Chronology and Technology*. East Central and Eastern Europe in the Middle Ages, 450–1450. Vol. 32. Leiden–Boston 2015. <https://doi.org/10.1163/9789004304543>
- CSIKY 2016: Csiky G.: A számok bűvöletében. Az avar kori vágófegyverek metrikus adatainak értékeléséről (Bewitched by Numbers – Evaluation of the Metric Data of Avar-period Cutting Weapons). In: *Népek és kultúrák a Kárpát-medencében. Tanulmányok Mesterházy Károly tiszteletére*. Szerk.: Bollók Á. – Gergely K. – Kolozsi B. – Pető Zs. – Szenthe G. Budapest 2016, 243–269.
- CSIKY 2017: Csiky G.: Fegyveresek a 9. századi Alföldön? Adatok a késő avar kori fegyvermeléklet-adás megszűnéséhez. In: *Az Alföld a 9. században II. Monográfiák a Szegedi Tudományegyetem Régészeti Tanszékéről* 4. Szerk.: Takács M. Szeged 2017, 73–101.

- CSIKY–CSIZMADIA 2022: Csiky G. – Csizmadia-Csiky L.: A metallográfiai elemzések szerepe és lehetőségei a kora avar kori közelharcú fegyverek vizsgálatában – készítőtechnikai adatok két kora avar kori kardról (The role and possibilities of metallographic analyses on early Avar period close-combat weapons. Production technological data of two early Avar period swords). In: *A szegvár-omrodülői temető és a Tiszántúl kora avar idősza*. Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia 25 – Magyar Őstörténeti Kutatócsoport kiadványok 5. Szerk.: Lőrinczy G. – Major B. – Türk A. Budapest 2022, 603–616.
- DAIM 2000: Daim, F.: „Byzantinische” Gürtelgarnituren des 8. Jahrhunderts. In: *Die Awaren am Rand der byzantinischen Welt. Studien zu Diplomatie, Handel und Technologietransfer im Frühmittelalter*. Hrsg.: Daim, F. Monographien zur Frühgeschichte und Mittelalterarchäologie 7. Wien 2000, 77–204.
- DAIM 2010: Daim, F.: Byzantine Belt Ornaments of 7th and 8th Centuries in Avar Contexts. In: *'Intelligible Beauty'. Recent Research on Byzantine Jewellery*. Eds.: Entwistle, C. – Adams, N. British Museum, London 2010, 61–71.
- DIMITRIJEVIĆ–KOVAČEVIĆ–VINSKI 1962: Dimitrijević, D. – Kovačević, J. – Vinski, Z.: *Seoba Naroda. Arheološki nalazi jugoslovenskog Podunavlja*. Zemun 1962.
- DÖRNER 1960: Dörner, E.: Mormînt din epoca avară la Sînpetru-German. *Studii și Cercetări de Istorie Veche* 11 (1960) 423–431.
- EGGERT 2005: Eggert, M. K. H.: *Prähistorische Archäologie. Konzepte und Methoden*. Tübingen 2005.
- ERCEGOVIĆ–PAVLOVIĆ 1974: Ercegović-Pavlović, S.: Avarski konjackski grob iz Mandjelosa. *Starinar* 24–25 (1973–74) 1974, 107–113.
- EVISON 1976: Evison, V. I.: Sword Rings and Beads. *Archaeologia or Miscellaneous Tracts relating to Antiquity* CV (1976) 303–315. <https://doi.org/10.1017/S0261340900013977>
- FETTICH 1926: Fettich, N.: Über die Erforschung der Völkerwanderungskunst in Ungarn. *Jahrbuch für Prähistorische und Ethnographische Kunst* I. 1926, 265–272.
- FETTICH 1926a: Fettich, N.: Garnitures de fourreaux des sabres du temps des avars en Hongrie. *Archéologie*. Paris 1926, fasc. 2. avril 1–14.
- FETTICH 1937: Fettich, N.: *A honfoglaló magyarság fémművészete I-II. (Die Metallkunst der landnehmenden Ungarn)*. Archaeologia Hungarica 21, Budapest 1937.
- FETTICH 1951: Fettich, N.: *Régészeti tanulmányok a kései hun fémművészet történetéhez (Archäologische Studien zur Geschichte der Späthunnischen Metallkunst)*. Archaeologia Hungarica 31. Budapest 1951.
- GARAM 1972: Garam, É.: Avar temetők Andocsón (Avar Cemeteries at Andocs). *Folia Archaeologica* 24 (1972) 129–183.
- GARAM 1983: Garam, É.: Über die frühawarischen Gräber von Zsámbok. *Folia Archaeologica* 34 (1983) 139–156.
- GARAM 1990: Garam, É.: Bemerkungen zum ältesten Fundmaterial der Awarenzeit. In: *Typen der Ethnogenese unter besonderer Berücksichtigung der Bayern: Berichte des Symposiums der Kommission für Frühmittelalterforschung, 27. bis 30. Oktober 1986, Stift Zwettl, Niederösterreich*. Bd. II. Hrsg.: Friesinger, H. – Daim, F. Wien 1990, 253–272.
- GARAM 1991: Garam, É.: Avar férfisir Tárnokról (Ein awarisches Männergrab von Tárnok). *Az Egri Múzeum Évkönyve* 25–26 (1989–90) 1991, 221–234.
- GARAM 1991a: Garam, É.: A tiszakécske-óbögi avarkori sírok. Adatok az avarkori szabalyákhöz és az egyenes, egyélű kardokhoz (Awarenzeitliche Gräber von Tiszakécske-Óbög. Angaben zu den Säbeln und zu den geraden, einschneidigen Schwertern der Awarenzeit). *Communicationes Archaeologicae Hungariae* 1991, 129–166.
- GARAM 1992: Garam, É.: Die münzdatierten Gräber der Awarenzeit. In: *Awarenforschungen I*. Hrsg.: Daim, F. Studien zur Archäologie der Awaren 4. Wien 1992, 135–250.

- GARAM 1993: Garam, É.: *Katalog der awarenzeitlichen Goldgegenstände und der Fundstücke aus den Fürstengräbern im Ungarischen Nationalmuseum*. Catalogi Musei Nationalis Hungarici. Seria Archaeologica I. Budapest 1993.
- GARAM 1995: Garam, É.: *Das awarenzeitliche Gräberfeld von Tiszafüred*. Cemeteries of the Avar Period (567–829) in Hungary. Vol. 3. Budapest 1995.
- GARAM 2001: Garam, É.: *Funde byzantinischer Herkunft in der Awarenzeit vom Ende des 6. bis zum Ende des 7. Jahrhunderts*. Monumenta Avarorum Archaeologica Vol. 5. Budapest 2001.
- GARAM 2005: Garam, É.: Avar kori nemzetségfő sírja Maglódon (Das awarenzeitliche Sippenhäuptlingsgrab von Maglód). *Communicationes Archaeologicae Hungariae* 2005, 407–436.
- GAVRITUHIN 2005: Gavrituhin, I. O.: Hronologija epohi stanovljenija Hazarskogo kaganata (Elementy remennoj garnitury). In: *Hazary. Jevrej i slavjane*. Tom 16. Moskva 2005. Khazars. Jews and Slavs. Vol. 16. Ed.: Petrukhin, V. – Moskovich, W. – Fedorchuk, A. – Kulik, A. – Shapira, D. Jerusalem 2005, 378–426.
- GAVRITUHIN 2008: Gavrituhin, I.: Archaeological Heritage of the Avar Khaganate and the Southern Part of Eastern Europe. Periodisation, Dating and Synchronization. *Antaeus* 29–30 (2008) 63–125.
- GEIBIG 1991: Geibig, A.: *Beiträge zur morphologischen Entwicklung des Schwertes im Mittelalter – Eine Analyse des Fundmaterials von ausgehenden 8. bis zum 12. Jahrhundert aus Sammlungen der Bundesrepublik Deutschland*. Neumünster 1991.
- GÖMÖRI 1976: Gömöri J.: Karikás markolatú vaskard Sopronból. *Soproni Szemle* 30 (1976) 143–150.
- GUBITZA 1907: Gubitza K.: A kishegyési régibb középkori temető. *Archaeologiai Értesítő* 27 (1907) 346–363.
- GUBITZA 1911: Gubitza K.: A kishegyési régibb középkori temető. *Archaeologiai Értesítő* 27 (1911) 122–134.
- HAJNAL 1877: Hajnal I.: A tarhosi pusztán ásott régiségekről. *A Békésvármegyei Régészeti és Művelődéstörténelmi Társulat Évkönyve* 3 (1876–77) 1877, 130–133.
- HAMPEL 1905: Hampel, J.: *Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn I–III*. Braunschweig 1905.
- HAZANOV 1971: Hazanov, A. M.: *Očerki voennogo dela sarmatov*. Moskva 1971.
- HEINRICH-TAMÁSKA 2006: Heinrich-Tamáska, O.: *Die Stein- und Glasinkrustationskunst des 6. und 7. Jahrhunderts im Karpatenbecken*. Monumenta Avarorum Archaeologica 8. Budapest 2006.
- HORVÁTH 1935: Horváth T.: *Az üllői és a kiskőrösi avar temetők (Die awarischen Gräberfelder von Üllő und Kiskőrös)*. Archaeologia Hungarica 19. Budapest 1935.
- HUDJAKOV 1986: Hudjakov, J. S.: *Vooruženie srednevekovyh kočevnikov Južnoj Sibiri i Central'noj Azii*. Novosibirsk 1986.
- HUNNEN+AWAREN 1996: *Hunnen und Awaren. Reitervölker aus dem Osten. Burgenländische Landesausstellung 1996 Schloß Halbtorn vom 26. April bis 31. Oktober 1996. Begleitbuch und Katalog*. Eisenstadt 1996.
- ITO 1971: Ito, A.: *Zur Chronologie der frühsillazeitlichen Gräber in Südkorea*. München 1971.
- JUHÁSZ 1973: T. Juhász I.: Néhány Békés megyei avarkori leletről (Some Avar-age finds in the county of Békés). *A Békés Megyei Múzeumok Közleményei* 2 (1973) 99–113.
- KADA 1906: Kada E.: Gátéri (kun-kisszállási) temető a régibb középkorból. *Archaeologiai Értesítő* 26 (1906) 135–155, 207–221.
- KAKUDO 1991: Kakudo, Y.: *The Art of Japan. Masterworks in the Asian Art Museum of San Francisco*. San Francisco 1991.
- KAYA 1992: *Kaya – Ancient Kingdoms of Korea*. Tokyo 1992.
- KISLÉGHY NAGY 1911: Kisléghy Nagy Gy.: Torontál vármegye őstörténete. In: *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye*. Szerk.: Borovszky S. Budapest 1911, 303–328.
- KISS 1962: Kiss A.: *Az avarkori fegyverzet kérdéseiről*. Egyetemi szakdolgozat kézirat. Budapest 1962.

- KISS 1977: Kiss, A.: *Avar Cemeteries in County Baranya*. Cemeteries of the Avar Period (567-829) in Hungary 2. Budapest 1977.
- KISS 1987: Kiss, A.: Frühmittelalterliche byzantinische Schwerter im Karpatenbecken. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 39 (1987) 193–210.
- KISS 1992: Kiss, A.: Germanen im awarenzeitlichen Karpatenbecken. In: *Awarenforschungen I*. Hrsg.: Daim, F. Studien zur Archäologie der Awaren 4. Wien 1992. 35–134.
- KISS 1996: Kiss, A.: *Das awarenzeitlich gepidische Gräberfeld von Kölked-Feketekapu A*. Monographien zur Frühgeschichte und Mittelalterarchäologie 2. Hrsg.: Daim, F. Studien zur Archäologie der Awaren 5. Innsbruck 1996.
- KISS 2000: Kiss, A.: Die Frage des Weiterlebens der Gepiden. Neue Entwicklung nach dem Abschluss des Manuskripts (1992) der 'Monographie Kölked-Feketekapu A. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 51 (1999/2000) 2000, 359–365.
- KISS 2001: Kiss, A.: *Das awarenzeitliche Gräberfeld in Kölked-Feketekapu B*. Monumenta Avarorum Archaeologica Vol. 6. I–II. Budapest 2001.
- KLEJN 1983: Klejn, L. S.: *Archaeological Typology*. British Archaeological Reports–International Series 153. Oxford 1983.
- KOCH 1998: Koch, A.: Überlegungen zum Transfer von Schwertrug- und –Kampfesweise im frühen Mittelalter am Beispiel chinesischer Schwerter mit P-förmigen Tragriemenhaltern aus dem 6.-8. Jahrhundert n. Chr. *Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums* 45 (1998) 571–598.
- KOCH 2006: Koch, A.: Blankwaffen des frühen Mittelalters in China (5.–10. Jahrhundert n. Chr.). *Zeitschrift für Archäologie Außereuropäischen Kulturen I*. 2006, 9–81.
- KOMAR 2006: Komar, A. V.: Pereščepinskij kompleks v kontekste osnovnyh problem istorii i kul'tury kočevnikov Vostočnoj Evropy VII – nač. VIII. v. In: *Stepi Evropy v epohu srednevekov'ja*. Tom 5. Hazarskoe vremja. Sbornik naučnyh rabot. Doneck 2006, 7–244.
- KOVRIG 1955: Kovrig, I.: Contributions au probleme de l'occupation de la Hongrie par les Avars. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 6 (1955) 163–192.
- KOVRIG 1957: L. Kovrig, I.: Kora-avarkori sírok Törökbálintról (Deux tombes avars de Törökbálint). *Folia Archaeologica* 9 (1957) 119–133.
- KOVRIG 1963: Kovrig, I.: *Das awarenzeitliche Gräberfeld von Alattyán*. Archaeologia Hungarica 40. Budapest 1963.
- KOVRIG–KOREK 1960: Kovrig, I. – Korek, J.: Le cimetière de l'époque avare de Csóka (Čoka). *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 12 (1960) 257–287.
- KÖLTŐ 1982: Költő L.: Avarkori bronztárgyak röntgenemissziós analízise (X-ray emission analysis of bronze objects from the Avar age). *Somogyi Múzeumok Közleményei* 5 (1982) 5–68.
- KRALOVÁNSZKY 1992: Kralovánszky A.: A hajdúdorogi VII. századi temető (előzetes ismertetés) (Das Gräberfeld aus dem 7. Jahrhundert von Hajdúdorog (vorläufiger Bericht). *A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve* 1989-1990 (1992) 117–139.
- KRALOVÁNSZKY 1996: Kralovánszky A.: Az Ártánd-Kapitány-dűlői késő avar kori temető (Late-Avar Cemetery at Ártánd-Kapitánydűlő). *A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve* 1994, 37–103.
- KUBAREV 2006: Kubarev, G. V.: Die Schutzwaffen mit figürlichen Lamellen als Indikator der Nomadenmigration in Eurasiens Steppenzonen im 6.-8. Jh. In: Mode, M. – Tubach, J.: *Arms and Armour as Indicators of Cultural Transfer. The Steppes and the Ancient World from Hellenistic Times to the Early Middle Ages*. Wiesbaden 2006, 453–484.
- KÜRTI 1983: Kürti B.: Az avarok kora. In: *Szeged története I*. Szerk.: Kristó Gy. Szeged 1983, 170–208.
- KÜRTI 1990: Kürti B.: Avar sírleletek Csanytelekről és Gerláról. *A Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve* 7 (1990) 79–86.

- LÁSZLÓ 1938: László Gy.: A kunágotai lelet bizánci aranylemezei (Die byzantinischen gold bleche des fundes von Kunágota). *Archaeologiai Értesítő* 51 (1938) 55–86, 131–148.
- LÁSZLÓ 1940: László Gy.: Újabb keresztény nyomok az avarkorból (Neuere christliche Spuren aus der Awarzeit). *Dolgozatok* 16 (1940) 145–158.
- LÁSZLÓ 1942: László Gy.: Budapest a népvándorlás korában. In: *Budapest története* I. Szerk.: Szendy K. Budapest 1942, 781–818.
- LÁSZLÓ 1950: László Gy.: A kunágotai lelet aranyveretes kardja. *Archaeologiai Értesítő* 67 (1950) 31–33.
- LÁSZLÓ 1955: László, Gy.: *Études archéologiques sur l'histoire de la société des avars*. Archaeologia Hungarica 34. Budapest 1955.
- LŐRINCZY 2019: Lőrinczy G.: Volt-e a Tiszántúlon regionális központ a kora avar korban? Néhány észrevétel a kunágotai sírről (Was there a regional centre in eastern Hungary during the early Avar period? A fresh look at the Kunágota burial). In: *Hatalmi központok az Avar Kaganátusban*. Szerk.: Balogh Cs. – Szentpéteri J. – Wicker E. Kecskemét 2019, 169–196.
- MADARAS 1995: Madaras, L.: *The Szeged-Fehértó „A” and „B” Cemeteries*. Das Awarische Corpus III. Debrecen–Budapest 1995.
- MAJOR 2014: Major P.: *Avar kori védőfegyverek a Kárpát-medencében*. Egyetemi BA szakdolgozat kézirat. Pécs 2014.
- MAMADAKOV ET AL 2017: Mamadakov, Ju. T. – Kungurov, A. L. – Čekurašev, A. G. – Barzynov, Ja. R.: Voinskij shron tjurkskogo vremeni na gore Ak-Kaja (Ongudajskij rajon, Respublika Altaj). *Teorija i praktika arheologičeskih issledovanij* 18/2 (2017) 30–40.
- MAROSI–FETTICH 1936: Marosi A. – Fettich N.: *Dunapentelei avar sírleletek. Trouvailles avars de Dunapentele*. Archaeologia Hungarica 18. Budapest 1936.
- MEHOFER 2006: Mehofer, M.: Metallurgische Untersuchungen an einem Säbel aus dem ungarischen Reitergrab von Gnadendorf. In: *Das frühungarische Kriegergrab aus Gnadendorf, Niederösterreich*. Hrsg.: Daim, F. – Lauermaun, E. Monographien des Römisch-Germanischen Zentralmuseums 65. Mainz 2006, 159–174.
- MESTERHÁZY 1987: Mesterházy K.: Kora avar részleges lovastemetkezés Ártándról és Biharkeresztesről (Frühawarische partiellen Pferdebestattungen aus Ártánd und Biharkeresztes). *Folia Archaeologica* 38 (1987) 219–245.
- MEYERS 1992: Meyers, P.: Elemental Compositions of the Sion Treasure and Other Byzantine Silver Objects. In: *Ecclesiastical Silver Plate in Sixth-Century Byzantium*. Papers of the Symposium held May 16–18, 1986 at Walters Gallery, Baltimore and Dumbarton Oaks, Washington D.C., organized by Susan A. Boyd and Marlia Mundell Mango. Dumbarton Oaks Research Library. Eds.: Boyd, S. A. – Mundell Mango, M. Washington 1992, 169–190.
- MITSCHA-MÄHREIM 1957: Mitscha-Märheim, H.: *Der Awarenfriedhof von Leithaprodersdorf*. Eisenstadt 1957.
- MODE 1993: Mode, M.: *Sogdien und die Herrscher der Welt. Türken, Sasaniden und Chinesen in Historien gemälden des 7. Jahrhunderts n. Chr. aus Alt-Samarqand*. Frankfurt/M. 1993.
- MRT 7: Dinnyés I. – Kővári K. – Lovag Zs. – Tettamanti S. – Topál J. – Torma I.: *Magyarország régészeti topográfiája 7. Pest megye régészeti topográfiája. A budai és szentendrei járás*. Szerk.: Torma I. Budapest 1986.
- MRT 8: Jankovich B. D. – Makkay J. – Szőke B. M.: *Magyarország régészeti topográfiája 8. Békés megye régészeti topográfiája IV/2. A szarvasi járás*. Szerk.: Makkay J. Budapest 1989.
- NAĐ 1959: Nagy, S.: Nekropola kod Aradca iz ranog sredneg veka. *Rad Vojvodanskih Muzeja* 8 (1959) 45–109.
- NAGY 1998: Nagy, M.: *Awarenzeitliche Gräberfelder im Stadtgebiet von Budapest I–II*. Monumenta Avarorum Archaeologica 2. Budapest 1998.

- B. NAGY 2003: B. Nagy K.: *A Székkutas-kápolnadűlői avar temető*. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Monographia Archaeologica I. Szeged 2003.
- NELSON 1993: Nelson, S. M.: *The Archaeology of Korea*. Cambridge 1993.
- NÉMETI 1983: Némethi I.: Noi descoperivi din epoca migratiilor din zona Carei (Jud. Satu Mare). *Studii și Cercetări de Istorie Veche* 34 (1983) 134–150.
- NICKEL 1973: Nickel, H.: About the Sword of the Huns and the ‘Urepos’ of the Steppes. *Metropolitan Museum of Art Journal* 7 (1973) 131–142. <https://doi.org/10.2307/1512649>
- PAPP 1962: Papp L.: A bólyi avarkori temető (Der awarenzeitliche Friedhof von Bóly). *A Janus Pannonicus Múzeum Évkönyve* 7 (1962) 163–193.
- PAROLI–RICCI 2005: Paroli, L. – Ricci, M.: *La necropoli altomedievale di Castel Trosino*. Ricerche di Archeologia altomedievale e medievale 32–33. Firenze 2005.
- PASQUI–PARIBENI 1918: Pasqui, A. – Paribeni, R.: Necropoli barbarica di Nocera Umbra. *Monumenta Antichi della Reale Accademia dei Lincei* 25. 1918. 136–351.
- PAULSEN–SCHAH–DÖRGES 1978: Paulsen, P. – Schah-Dörges, H.: *Das alamannische Gräberfeld von Giengen an der Brenz*. Forschungen und Berichte zur Vor- und Frühgeschichte in Baden-Württemberg 10. Stuttgart 1978.
- PAULSEN 1967: Paulsen, P.: *Alemannische Adelsgräber von Niederstotzingen. Kreis Heidenheim*. Veröffentlichungen des Staatlichen Amtes für Denkmalpflege Stuttgart. Reihe A 12.1. Stuttgart 1967.
- PEKARSKAJA–KIDD 1994: Pekarskaja, L. V. – Kidd, D.: *Der Silberschatz von Martynovka (Ukraina) aus dem 6. und 7. Jahrhundert*. Monographien zur Frühgeschichte und Mittelalterarchäologie. Innsbruck 1994.
- POPOVIC 1987: Popović, M.: Svetinja – Novi podaci o ranovizantijskom Viminacijumu – Contribution to the study of Early Byzantine Viminacium. *Starinar* 27 (1987) 1–37.
- QUAST 2012: Quast, D.: Einige alte und neue Waffenfunde aus dem frühbyzantinischen Reich. In: *Thesaurus Avarorum. Régészeti tanulmányok Garam Éva tiszteletére*. Szerk.: Vida T. Budapest 2012, 351–370.
- RÁCZ 2011: Rác Zs.: Madárfibulák a gepida korból (Vogelfibeln aus gepidischer Zeit). *Archaeologiai Értesítő* 136 (2011) 165–179. <https://doi.org/10.1556/ArchErt.136.2011.7>
- ROSNER 1972: Rosner Gy.: Előzetes jelentés a Gyönk-Vásártér úti avar temető feltárásáról II. (Vorläufiger Bericht über die Freilegung des Awarenfriedhofes von Gyönk-Vásártér (Markplatz). *A Béni Balogh Ádám Múzeum Évkönyve* 2–3 (1971–72) 1972, 85–221.
- ROSNER 1975: Rosner Gy.: Előzetes jelentés a Gyönk-Vásártér úti avar temető feltárásáról III. (Vorläufiger Bericht über die Freilegung des Awarenfriedhofes von Gyönk-Vásártér [Marktplatz]). *A Béni Balogh Ádám Múzeum Évkönyve* 4–5 (1975) 117–166.
- ROSNER 1999: Rosner, Gy.: *Das awarenzeitliche Gräberfeld in Szekszárd-Bogviszlói Strasse*. Monumenta Avarorum Archaeologica 3. Budapest 1999.
- RUSTOIU–CIUTA 2008: Rustoiu, G. T. – Ciuta, M.: Mormântul unui călăreț avar recent descoperit la Unirea – Vereșmort (jud. Alba) (The Grave of an Avar Rider Recently Found at Unirea – Vereșmort (Alba County). *Apulum* 45 (2008) 71–98.
- SALAMON 1995: Salamon, Á.: The Szeged-Makkoserdő Cemetery. *Das awarische Corpus* IV. Budapest 1995, 109–207.
- SALAMON–ERDÉLYI 1971: Salamon, Á. – Erdélyi, I.: *Das völkerwanderungszeitliche Gräberfeld von Környe*. Studia Archaeologica V. Budapest 1971.
- SALAMON–CS. SEBESTYÉN 1995: Salamon, Á. – Cs. Sebestyén, K.: The Szeged-Kundomb Cemetery. *Das awarische Corpus* IV. Budapest 1995, 8–109.
- SCHREINER ET AL 2000: Schreiner, M. – Schaffer, A. – Spindler, P. – Dolezel, P. – Daim, F.: Material-analytische Untersuchungen an Metallobjekten möglicher byzantinischer Provenienz. In: *Die Awa-*

- ren am Rand der byzantinischen Welt. Studien zu Diplomatie, Handel und Technologietransfer im Frühmittelalter.* Hrsg.: Daim, F. Monographien zur Frühgeschichte und Mittelalterarchäologie 7. Wien 2000, 283–303.
- SÉD 1979: Séd G.: *Régészeti eredetű fém tárgyak tisztítása, konzerválása.* Múzeumi Restaurátor és Módszertani Központ. Budapest 1979.
- SIMON 1983: Simon L.: *Nagykőrös és környéke avar kori topográfiája. A nagykőrösi avar fejedelmi kard.* Arany János Múzeum Kismonográfiái 4. Nagykőrös 1983.
- SIMON 1987: Simon L.: Régészeti gyűjtemény. In: *Műkincsek az Arany János Múzeumban.* Szerk.: Novák L. Az Arany János Múzeum Közleményei V. 1987, 73–100.
- SIMON 1991: Simon L.: Korai avar kardok (Frühawarische Schwerte). *Studia Comitatus* 22 (1991) 286–346.
- SIMON 1993: Simon L.: A tápéi korai avar kard (Das Schwert der frühen Awaren von Tápé). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1991–92* (1993) 31–35.
- SIMON–SZÉKELY 1991: Simon L. – Székely L.: Korai avar leletek Dabas (Gyón)-Paphegyről (Frühawarenzeitliche Funde von Dabas(Gyón)-Paphegy). *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1984/85-2* (1991) 187–204.
- ŠITOV 2002: Šitov, V. N.: Meč s kol'cevym naveršiem iz šokšinskogo mogil'nika. In: *Povol'že i sopredel'nye territorii v srednie veka.* Red.: Egorov, V. L. – Zeleneev, Ju. A.) Moskva 2002, 171–176.
- SOROKIN 1969: Sorokin, S. S.: *Bol'soj Berel'skij kurgan (polnoe izdanie materialov raskopok 1865 i 1959 gg. Trudy Gosudarstvennogo Ermitaža.* Leningrad 1969.
- SÓS–SALAMON 1995: Cs. Sós Á. – Salamon Á.: *Cemeteries of the Early Middle Ages (6th-9th Centuries A. D.) at Pókaszeptk.* Ed. Szőke B. M. Budapest 1995.
- STEUER 1987: Steuer, H.: Helm und Ringschwert – Prunkbewaffnung und Rangabzeichen germanischer Krieger – Eine Übersicht. *Studien zur Sachsenforschung* 6 (1987) 189–236.
- SZABÓ 1965: Szabó J. Gy.: Az egri múzeum avarkori emlékanyaga I. Kora-avarkori sírleletek Tarnaméráról (Der awarenzeitliche Fundbestand des Museums von Eger I. Frühawarenzeitliche Grabfunde aus Tarnaméra). *Egri Múzeum Évkönyve* 3 (1965) 29–71.
- SZŐKE 2002: Szőke B. M.: Avar kori központok a határ mentén. In: *Központok a Zala mentén. A Göcseji Múzeum állandó kiállítása. Katalógus.* Szerk.: Béres K. – Kostyál L. – Kvassay J. Zalaegerszeg 2002, 65–87.
- TAVAS 1978: Tavasz I.: Korai avar vaskard restaurálása. *Múzeumi műtárgyvédelem* 5 (1978) 175–200.
- TETTAMANTI 2000: Tettamanti, S.: *Das awarenzeitliche Gräberfeld in Vác-Kavicsbánya.* Monumenta Avarorum Archaeologica 5. Budapest 2000.
- THIELE ET AL. 2014: Thiele Á. – Török B. – Haramza M. – Juhász G. M.: A díszítő kovácshegesztés (pattern-welding) szerepe 2–10. századi kard- és késpengékben – Korhűen rekonstruált vasanyagok maratási vizsgálata. *Archeometriai Műhely* 11/2 (2014) 127–135.
- THORDEMAN 1939: Thordeman, B.: *Armour from the Battle of Wisby, 1361.* Uppsala 1939.
- TOMKA 2005: Tomka P.: Korai avar sírok Börcs-Nagydombon (Győr-Moson-Sopron megye) (Frühawarenzeitliche Gräber in Börcs-Nagydomb (Kom. Győr-Moson-Sopron). *Archaeologiai Értesítő* 130 (2005) 137–178. <https://doi.org/10.1556/ArchErt.130.2005.1-2.5>
- H. TÓTH 1971: H. Tóth E.: *A kunbábonyi avar fejedelem.* Budapest–Kecskemét 1971.
- H. TÓTH 1972: H. Tóth E. Preliminary Account of the Avar Princely Find at Kunbábony (Előzetes jelentés a kunbábonyi avar fejedelmi leletről). *Cumania* 1 (1972) 143–168.
- H. TÓTH 1980: H. Tóth, E.: Frühawarenzeitlicher Grabfund in Kecskemét, Sallaistrasse. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 32 (1980) 117–152.
- H. TÓTH–HORVÁTH 1992: H. Tóth, E. – Horváth, A.: *Kunbábony. Das Grab eines Awarenhagans.*

- Kecskemét 1992.
- TÖRÖK 1954: Török Gy.: Kora-avar sírok Mór (Frühawarische Gräber in Mór). *Archaeologiai Értesítő* 81 (1954) 54–60.
- TÖRÖK 1971: Török Gy.: Avar kori sírok Pécelen. (Awarzeitliche Gräber in Pécel). *Folia Archaeologica* 22 (1971) 85–96.
- TÖRÖK 1975: Török, Gy.: The Visznek Cemetery. In: *Avar Finds in the Hungarian National Museum*. Ed.: Kovrig I. Budapest 1975, 321–345.
- TRUGLY 1993: Trugly, A.: Gräberfeld aus der Zeit des awarischen Reiches bei der Schiffswerft in Komárno II. (1987-1989). *Slovenská Archeológia* 41/2 (1993) 191–307.
- VIDA 1999: Vida, T.: *Die awarzeitliche Keramik I*. *Varia Archaeologica Hungarica III*. Budapest 1999.
- VIDA 2009: Vida, T.: Komposition und Stil der Jagddarstellungen der Budakalászer Messingkanne. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 60 (2009) 97–114. <https://doi.org/10.1556/AArch.59.2008.2.13>
- VORONOV–BGAZSBA 1987: Voronov, Ju. N. – Bgazhba, O. H.: Krepost' Cibilium – odin iz uzlov Kavkazskogo limesa Justinianskoj epohi. *Vizantijskij vremennik* 48 (1987) 116–132.
- VOSSEN 1970: Vossen, R.: Klassifikationsprobleme und Klassifikationssysteme in der Amerikanischen Archäologie. *Acta Praehistorica et Archaeologica* 1 (1970) 29–79.
- WERNER 1984: Werner, J.: *Der Grabfund von Malaja Pereščepina und Kuvrat, Kagan der Bulgaren*. München 1984.
- WICKER 1981: Wicker E.: Sükösd-Ságod. *Régészeti Füzetek*. Ser. I. No. 34 (1981) 56.
- YANG 1992: Yang, H.: *Weapons in Ancient China*. New York–Beijing 1992.
- ZOLTAI 1929: Zoltai L.: Régészeti ásatásaink 1928-ban I. Kabán. II. Puszta-Halápon. *Debrecen kir. város múzeumának (a Déri múzeumnak) kiadványa* 23 (1929) 38–42, 52–53.

A SZEGVÁR-OROMDŰLŐI KORA AVAR KORI TEMETŐ TÉRKÉPE

A temető térképe elérhető az alábbi linken:

bit.ly/3RkKyfp

A temető térképe elérhető az alábbi kóddal:

The Szegvár-Oromdűlő cemetery
and the Early Avar Period
in the Trans-Tisza Region

A szegvár-orumdűlői temető
és a Tiszántúl kora avar időszaka

www.martinopitz.hu

9 786156 388308